

2429.

4 sheets

Bibl Jag

PALÆSTRA NOBILIUM

feu

CONSILIUM

De Generosorum Adolescentum
educatione

*in gratiam quorundam Illustrum
Polonorum*

conscriptum

à

J. P. M. D.

Pastorius joachim

ELBINGÆ

Sumptibus Autoris

Typis ACHATII CORELLII

ANNO clō lōc LIV.

SUMMO GENERE
ET AD MAXIMA QUÆQUE NATIS
ADOLESCENTIBUS

DNN. DNN.

VLADISLAO	COMIT. à DŌN- HOF, PA	THEODORO de GORAY
		GORAIKI, CASTEL- LANIDÆ KIOVIENSI
IOH. FRIDERICO	LATINI- DIS PO- MERA- NIÆ.	BOGUSLAO de POTOK POTOCKI
VLADISLAO CASIMIRO		CHRISTOPHORO in LA-
GULDENSTERNIO. L. B.		CHOWCE SIENIVTÆ
de LUNDHOLM.		

Laborem hunc

iam ipsorum susceptum

Studiorum & omnigenæ felicitatis incre-
menta ex animo optans

dicat, consecrat

585479 - 585482

Autor.

I

I

Bibl Jag

1972 K 59 St. Dr.

PALÆSTRA NO- BILIUM,

ſeu

CONSILIUM

De Generoſorum Adoleſcentum
Educatione, in gratiam qvorundam
Illuſtrium Polonorum conſcriptum.

Vi de rectè instituenda Juventutis methodo vel accuratiùs cæteris cogitant, vel judicant incorruptiùs, conſentiunt in eo, opinor, omnes, Nobilem, illuſtriq; loco natam Adoleſcentiam non eodem prorsus modo cum reliquo Puerorum vulgo erudiendam eſſe. Cùm enim Generoſi illi ad eas ſtationes & munia educentur, ad quæ cæteri adſpirare, aut pervenire certè vix ſoleant aut poſſint, danda quoq; opera eſt, ut, qvòd genus vitæ adulti cum laude tenere debeant, ad id à teneris mox

ungviculis præparentur. Ac optandum sanè
esset, ita rem scholasticam institui posse, ut se-
parati extarent ludi, in quibus Nobiles illi se-
orsim in studiis exercerentur conditioni ipso-
rum respondentibus. Uti equidem magnis
quibusdam Principibus curæ fuit, ut in eâ
re exemplum præberent, meritò ab aliis omni-
bus imitandum. Sed paucos usq; videmus,
quibus ad similia molimina vel voluntas vel
commoditas adsit. Plerumq; enim, qui rem
eam cordi habent, per accisas sinisteritate
temporum res, aut alia obstacula, destituun-
tur viribus, & qui contra à viribus non dese-
runtur, res istiusmodi pensi non habent. In-
terim, quia distincta ejusmodi Gymnasia vel
nulla, vel pauca adhuc habentur, communi in
Palestrâ nobilem Iuventutem cum ceterâ ex-
erceri oportet. Adhibenda tamen cura est,
ut & sic ei consulatur, ne propter alios sibi ne-
cessaria negligat, discat contra non necessaria.
Multæ autem Institutionis puerilis partes ita
omnibus omnium generum Adolescentibus
communes sunt, ut nihil necesse sit in iis diver-
sos vel Magistros, vel erudiendi modos venari.
Adeoq; vulgaria Methodorum descriptarum.

Præce-

Capit. I.

Præcepta maiorem partem cunctis servire possunt. Undè & mihi de Institutione Nobilium, in primis Polonorum, sensum meum breviter exprimere, uti iis, quibus nihil non debeo, gratificer, cogitanti, non est animus repetere, quæ ab aliis, vel à me ipso, publicâ utilitate ita rejuvenescere nos jubente, de methodo erudiendæ Iuventutis generatim scripta sunt: nisi fortè alicubi res non ferat aliter, quàm ut nonnulla ex ante dictis inspergantur.

Literarum bonarum, & in primis Latinæ CAP. I.
lingvæ studium si usquam terrarum Or- Latina
dini Equestri vel usitatum, vel necessari- lingva u-
um est, est certè in Poloniâ. sus & ne-
Causæ ejus rei cessitas in
variæ sunt. Prima & præcipua opinor est, quod Poloniâ.
Doctrinâ, & Lingvæ maximè Romanæ qualicunq; peritiâ opus est sacra munia & beneficia adituris. Quæ cum longè maxima & plurima hoc in regno sint, præcipuaq; eorum Nobilibus potissimum pateant, magnus fanè inde stimulus omnibus additur ad ea comparanda subsidia, sine quibus Antistitia illa haberi, aut certè administrari ritè non possunt. Porro Negotiorum Causarumq; forensium Acta latinis

nis literis scribi solent, ipsæq; leges & sanctiones Regni iisdem expressæ extant. Adde, quod gens Polona exterarum Nationum visendarum studio plerumq; ducitur, & cum cultissimis quibusq; come atq; amicum exercet commercium. Ad id Lingvæ Latinæ organo opus, cum propria ipsorum Lingva non nisi à cognatæ, hoc est, Sarmaticæ originis populis intelligatur. Postremò vix ulla alia gens est, quæ vel majore gaudeat libertate, vel acrioribus ad eam tuendam animis feratur. Ad id autem opus est Eloquentiâ, nec vulgari tantum ista, qualis illiteratis etiam non rarò conringit, sed alterâ illâ, quæ à Doctrinæ studiis, & ex bonorum Autorum, præsertim Latinorum tractatione exsurgit. Istis igitur stimulis impulsâ eò diligentius in bonarum artium Disciplinas, & sine quâ illæ disci non possunt, Latinam Lingvam incumbere solet aut certè debet Polona Iuventus. Et hætenus equidem, si quæ gens, hæc utiq; viris & Magnatibus doctissimis effloruit. Tulit superior ætas, & fert ista etiamnum non paucos, qui inter Literatissimos & sapientissimos seculi Viros solidæ Eruditionis famam eximiè possunt tueri.

Nec

Nec illa tamen profundior Eruditio quicquam officit illis, quò minus ad vitæ politicæ officia atq; elegantias sint idonei: cum alioquin vulgaris querela sit, obtundi illâ reconditarum Disciplinarum exquisitiore tractatione ingenia, ut ad vitæ cultum, & ad negotia civilia videantur ineptiora. Nec diffiteor ego, magnum hac in re ingeniorum delectum habendum esse. Nam sunt nonnulli animi ita comparati, ut in omne Disciplinarum genus, tam illud nempè, quod contemplandi industriam requirit, quàm alterum, quod in actione consistit, non possint ita diffundi, quò in utroq; excellant, singularemq; aliquam laudem mereantur. Cæterum ut summè gloriosum est, si alterum cum altero conjungi, & quicquid interioris Sapientiæ studia suggerunt, id aptè ad vitæ civilis usum afferri possit, ita si alterutro carendum sit, tolerabilius Theoreticæ Sapientiæ, quàm Prudentiæ Practicæ damnum fuerit Nobili. Quocirca ad hanc in primis cum curâ is ducendus est, simul atq; per ætatem duci fuerit idoneus. Vitæ ille parandus est, non scholæ; luci publicæ, non umbraticæ solitudini. Neq; turpius sphalma, qui Nobilium
regen

regendæ adolescentiæ præsumt, committere possint, quam si illos scholasticarum disciplinarum ceu Trophonianis quibusdam antris ita detineri atq; inhorrescere prorsus sinant, ut inde ad negotia tractanda, & ad vitæ politiem fiant inhabiles. Quid profuerit intra terræ abdita, gravidas pulcherrimo auro glebas effodisse & collegisse, nisi, quod collectum fuerit, efferas, & ad usum deniq; tuum & aliorum convertas? Quorsum adeò conducet longinqva terrarum pervestigare, si externis Cauponum genis moribusq; diversiorum ita insvefcas, ut parentū, amicorum, patriæ, metæ deniq;, ad quam directa sit peregrinatio, penitus obliviscaris? Perindè ergò cogitandū quoq; est Nobilibus, scholasticas exercitationes hospitia & diversoria esse, quæ transeunda sunt ad certum scopum tendentibus, non habitāda. *Non hūc itur*, ait ille, *sed hūc*. Eunt verò illi per hæc artium diversoria ad Prudentiæ civilis, & ad vitæ politicæ Orchestram, propriam nempè Nobiliū sedem. Hic Rhodus, hic saltus. Interim certò etiam sibi persvadeant Nobiles, fore se ad vitam illam politicam longè aptiores, & splendidiore ibi luce fulsuros, si istuc à bonis artibus ritè instructi accesserint. Fore contra, ut, si

Caput -1.

ut, si istas non attulerint, malè ferant lucem publicam, & aut fugere illam debeant, aut inter rerum peritos miserè se subindè prostitue-
re, alii certè palmam, etsi forsàn fortunâ longè inferioribus, dare cogantur. Quare neces-
se est, ut animum ita prorsùs inducant suum, esse omninò sibi studia colenda, & diligenter colenda, non perfunctoriè, non quasi aliud agendo. Altè sibi quisq; horum (qui indole non destituitur prorsùs) metam figere debet, & ad imitandū proponere animo non istos vul-
gariter tinctos Quirites, sed illos potiùs, quos veræ & solidæ Eruditionis Sapientiæq; gloriâ supra alios aut videt florentes, aut floruisse au-
dit. Si præsertim inter Majores suos habeat tales, ab eorum orbitâ turpe sibi putet reces-
sisse. Insonet auribus illud:

Te Pater Æneas, & avunculus excitet Hector.

Eriam vetustioris Poëtæ istud subindè animum stimulet:

Ἄλλῃ δαίσεσθαι καὶ ὑπέρτοχον ἔμμενας ἀλλῶν.

Semper antecellere, & superiorem aliis esse.

INitium autem faciendum est à Lingvis, & CAP. II.
Inprimis Latinâ, quia & maximè, quemad- Modi La-
tinam lin-
gvam di-
mo-
scendi,

modum dixi, necessaria est, & difficilior hodie, quàm ferè aliæ, discitur. Si Terra aliqua in Europâ esset, quæ eam linguam vernaculam haberet, eò haud dubiè Nobiles pleriq; saltem ditiores, mitterent filios suos. Sic enim istic non minore negotio eam linguam addicerent, quàm disci solent aliæ, quarum causâ à focopaternali abstrahi, mittiq; in extera loca consuevère adolescentes. At nulla hodiè gens est, quæ linguâ istam à matre hauriat, Italiâ. & Româ ipsâ etiam, quoad linguam, priscæ illi adeò dissimili, ut Latinum sermonem nemo istic sciat, nisi qui deditâ operâ eam didicerit. Ubiq; igitur labore, & quadam velut infitionis industriâ, linguæ istius comparanda peritia est. Equidem quod de Collegiis, in quibus Domestici omnes non aliâ linguâ, quàm Latinâ uterentur, & ego alibi, & alii ante me monuere, id à nemine citius, quàm à Nobilibus dari posset effectui: quippe qui facillimè omnium sumtum eum facere ac sustinere queant. Et miror de tali Instituto in locis ad eam rem opportunis non cogitari diligentius, neq; inter tot Viros Magnificos, & ad pia alioquin opera propensos, reperiri aliquos, qui tale velut

lut Latium extra Italiam fundare, si non pro
 vulgò, saltem pro nobilibus pueris aggredian-
 tur. Dum id non fit, nulla alia ratio superest,
 quàm ut Nobiles etiam atq; Illustres, modis ha-
 ctenus usitatis, aliquantum tamen ex Consilio *Modi vul-*
 Virorum artem Didacticam curiosius excolen- *gati non*
 tium correctis, ad lingvæ Latinæ Sacrarium de- *pro suo*
 ducantur. Vorandum nempè ipsis quoq; quan- *abjicien-*
 tumvis tenellis, & laborum fugitantibus, vo- *di, sed*
 randum, inquam, pariter est, quicquid circa *corrigen-*
 lingvæ Latinæ salebras occurrit difficultatis &
 fastidii. Tanti jam Dominatrix ista & Mo-
 narchiam, inter rudera etiam Romani Imperii,
 retinens Lingva est, tanti saltem habetur, ut ob
 eam acqvirendam ægrè sibi facere nemini grave
 esse debeat. Et pensabit sanè illa, quod in ipsâ in- *Labor ad-*
 sumtum fuerit laboris, nec magno postea cmta *hibendus.*
 videbitur, cum amplissimos ejus fructus ætas
 maturior fuerit experta. Sed nec labor quoq;
 ipse, quem discendæ illi impendere oportet,
 tam immanis est, ut quenquam debeat terre-
 re. Pertulère eas molestias tot Magnifici Viri,
 & sine querelâ, spe scilicet futuri commodi,
 pertulère: cum tamen usitata ipsorum tempo-
 ribus methodus non amœniorem, imò opinor

ærumnosiores faceret laborem. Mundantur à sentibus suis magis magisq; in dies viæ, quibus ad eam lingvam itur, & perpetuò usq; defudat in eò nonnullorum industria, ut hoc in studio non omnis quidem laboris (nam id fieri nequit, & si fieret, vilior ipsa lingua foret) gratia fiat Iuventuti, laboris tamen & tædium minus, & præsentior fructus appareat. Sed eà in re cum, quæ alii & nos ipsi meditati sumus, extent, non ero nunc verbosus. Utinam modò talia, quæ scribuntur curâ & solitudine, eadem à Scholarum Magistris tam privatis quàm publicis in effectum deducantur. Utrosq; meritò nominare oportuit, quia nisi publicæ Institutioni privata respondeat, parum plerumq; efficitur. Et in Nobilium potissimum institutione non minores partes & operæ Magistrorum privatorum sunt, quàm publicorum: eò quod publici pluribus, & variæ sortis pueris accommodare operam suam coguntur; privati autem tali varietate minùs distracti, uni aut alteri Discipulo magis vacare, & pro ingenio, captu, usu, & necessitate studiis discantis consulere possunt. Quocirca benè faciunt Parentes, cum Filiis suis Educatores

Privatorum Praceptorum opera necessaria.

tores quærent, qui & muneris sui difficultatem intelligant, & recte id administrare tam possint, quam velint: quique adeo ipsi in elegantiore literaturâ ad politicam versati sint, & a civilis tamen vitæ, morumque cultu, cujus minime expertes esse oportet, vitia, quæ politicis nonnullis nimisquam usitata sunt, sejurant. Eorum curæ incumbet, veræ Religionis & Pietatis semina animis inserere Nobilium, ad precum officia ipsos assuefacere, ad omnem in habitu, gestibus, moribusque mundiciem, ad reddenda item operarum publicarum pensa, hisque addenda alia, quæ in publico disci nequeunt, attendere diligenter.

IN primis autem, quod ad linguam Latinam attinet, de quâ jam hic præcipue agimus, tam publicis, quam privatis Magistris danda est opera, ut præceptis Latinæ linguæ quàm frequentissimus addatur usus, adeoque nobiles illi Latinitatis Alumni cum Magistro privato, publico, & inter se quoque, nec in scholâ tantum, sed ad mensam, & inter ludendum etiam non alio sermone quàm Latino loquantur. Neque vernaculæ inde linguæ ullum damnû est metuendum.

CAP. III.

Lingua
latine
usus quo-
tidianus
in loquen-
do.Lingua
Vernacula.

endum. Quæ equidem etiam ad elegantiam usq; exercenda Nobili est: cum in publico versanti turpe futurum sit, non comtè loqui eâ lingvâ posse, quæ & materna, & maximi perpetuiq; in omni ferè negotiò usûs sit. Sed ejus poliendæ ratio nunquam deerit, cum quotidiana vitæ & consortii necessitudo ad majorem subindè vernaculæ quam Latinæ lingvæ consuetudinem invitet, adigatq;.

Famuli
non sint
à literis
alieni.

Porro hoc quoq; , quanquam cautis Parentibus vel ultrò observari solitum, haudquam tamen omittere possum, quoniam moncam: nimirum, cum filiis suis plerumq; famulos soleant adjungere, tales ut adjungere studeant, qui, etsi nobiles, suâ tamen infra genus tenui fortunâ ad struendam sibi per animi Dotes fortunâ incitati, in literis diligentes sint, &, ut eadem cum Herulis studia tractent, paulò majores tamen in iis habeant profectus. Hi enim quia acrius examinari corripiq; possunt, ex alieno exemplo id capient Nobiles commodi, ut acerbitatem studiorum minùs sentiant, proficiantq; tamen non minùs. Nam æmulatio ipsa non segnes animis ipsorum generosis admovebit stimulos, cum modico spatio præcurrent

current illi, quos æquare atq; etiam superare eruditione velint, uti genere & fortunâ superant. Hoc quoq; ad excitandos talium animos conducibile erit, ut, ubi aliquantum in lingvâ istâ profecerint, aliquando liber aliquis jucundus & facilis, cujusq; materia aliundè jam quodammodo nota sit, illis legendus suoq; Marte interpretandus detur. Tum enim, ubi vel omnia, vel pleraq; se intelligere videbunt, gaudio ipso ad studium, in quo profectus suos sentient, tantò vehementiùs inflammabuntur.

Spem successus alit, possunt, quia posse videntur.

Coeterum quod omnibus linguam istam disciscantibus, id Nobilibus quoq; necessarium CAP. IV.
Styli Ex-
ercitium
crebrum. est, ut ubi Grammaticæ rudimentis aliquo modo fuerint imbuti, stylum crebrò vertant. Ac primùm, dùm Tyrones sunt, perbrevia iis dentur Exercitia, & sint principio aliquæ ex Cicerone sententiæ, quas vertat Magister quàm potest, perspicuitate maximâ, & in Latinum transferri in arenâ à Discipulis jubeat: ubi postea, quæ corrigenda erunt, correxerit, ipsa Ciceronis verba subjiciat, moxq; etiam, quantum infra Autoris illius elegantiam substitute-

rint, demonstret discipulis, phrasésq; & quæ præcipuè notanda occurrent, subnotari jubeat.

Exerci-
tiorum
Materia
quales esse
debeant.

Ex Cicerone autem eligi debent ea, quæ in omnem vitam possunt utilia esse: quæq; inprimis ad mores formandos pertinent: ut ex Lib. de Nat. Deor. illud. *Quid potest esse tam apertum, tamq; perspicuum, cum Cælum suspeximus, celestiaq; contemplati sumus, quam esse aliquod Numen præstantissimæ mentis, quo hæc regantur. Et de Conscientiâ illud ex Orat. pro Milone. Magna est vis Conscientiæ in utraq; partem, ut neq; timeant, qui nihil commiserunt, & pœnam semper ante oculos versari putent, qui peccaverint. Sic de Prudentiâ ex l. 1. Offic. Ut quisq; maximè perspicit, quid in quâq; re verissimum sit, quicq; acutissimè, & celerrimè potest & videre, & explicare rationem, is prudentissimus & sapientissimus ritè haberi solet. De Justitiâ ex eodem lib. Totius Iustitiæ nulla est capitalior pestis, quàm eorum, qui tùm, dum maximè fallunt, id agunt, ut boni Viri videantur. De Patientiâ ex Epistolâ ad famil. Simus eâ mente, quam & veritas, & ratio præscribit, ut nihil in vitâ nobis præstandum præter culpam putemus: eâq; cum careamus, omnia humana pacatè & moderatè feramus.*

Similes materiæ possunt quoq; ex Terentio depromi, eodemq; modo tractari, ut nempe & versæ Magistri operâ, in Latinum deinde trans-

transponantur, & deniq; Compositio cum subnexo Terentii textu conferatur. Pro Exemplo sit illud ex Adelph. Act. III. Scen. 5.

Quam estis maximè potentes, dites, fortunati, nobiles, tam maximè vos æquo animo æqua noscere oportet, si vos vultis perhiberi probos. Nimia licentia profectò evadet in aliquod magnum malum.

Item illud ex Act. IV. Sc. 3. Omnes, quibus sunt res minus secundæ, magis sunt nescio quomodo suspiciosi. Ad Contumeliam omnia accipiunt magis. Propter suam Impotentiam se semper credunt negligi.

Ad eum modum tradi sententiæ possunt de cunctis Virtutibus, ut de Probitate, Temperantiâ, Sedulitate, Fortitudine, Mansuetudine, Beneficentiâ, Magnificentiâ, Veracitate, Taciturnitate, Comitatus & Civilitate, Virtute Heroicâ, Amicitia, Decorò.

Ubi quotidianis ejusmodi styli Exercitiis Tyrones isti Virtutû campum semel fuerint emensum, remetiantur eundem Exemplis Apophthegmatum de illis ipsis quoq; virtutibus agentium, propositis: ut de Pietate, ad quam Dei cognitio pertinet, illud ex 1. lib. de Nat. Deor.

Cum à Simonide quæsiisset Tyrannus Hiero, quid, aut qualem esset Deus, deliberandi sibi unum diem postulavit. Cum idem ex eo postridiè quæreret, biduum petuit. Cum sæpius duplicaret numerum dierum, admiransq; Hiero requireret, cur ita faceret quia quanto, inquit, diutius considero, tanto mihi res videtur obscurior.

C

Item

Apophthegmata de Virtutibus.

Item de Continentiâ illud ex Catone Majore:

Curio ad focum sedenti magnum auri pondus Samnites cum attulissent, repudiati ab eô sunt. Non enim aurum habere præclarum sibi videri dixit; sed iis, qui haberent aurum, imperare.

CAP. V.
Apologi.

Olim fabellæ quoq; variorum Autorum, sed ab Æsopô præcipuè nomen adeptæ, ad hanc rem adhiberi solebant. Et habent, eqvidem illæ leporis ac svavitatis, quâ capi mustea hæc ætas amat, non parùm, earumq; non paucae pulcherrima simul Prudentiæ tam Politicæ quàm Moralis continent Præcepta, vestem porrò illis perelegantem tersò stylò suò circumdedit Magnus Vir Camerarius. Postremò illæ alicubi ita editæ sunt, ut Imaginum quoq; , quæ additæ habentur, luce trahere possint tenellos Adolescentum animos. Sed eâ in re cum curâ ad inclinationem discendum respiciendum est. Neq; enim omnia Ingenia capiuntur fabulis, & verarum historiarum hodiè abundè est, quibus prima Antiquitas destituebatur. Sed si rapi ad eas discen-tem videas, nonnisi lectissimas, & ad rem politicam plurimum facientes proponere oportet, ut ex gr: illam de Mure Leonem ex cassibus ad-
morsis

morsis liberante. Ubi etiam mox applicationi maximè insistendum est, quòd nimirum ostendat fabula, magnis sapè & potentibus viris opem tenuiorum utilem esse posse. *Item De Ranâ & Mure, dùm inter se decertant, Accipitri in prædam cedentibus,* quo doceatur, quod alioquin etiâ Politici sollicitè inculcare solent, parvis Urbibus, Rebusp. vel, ut hodiè loquuntur, Statibus cautè agendum, & Concordiæ vinculum cum curâ servandum esse: aliter si fiat, fore, ut tertius potentior ipsorum discordiâ in res suas abutatur, & adversus utrumq; valeat. Quod idem alio Apologo de Eqvo, qui cervum in eodem pabulo ferre nequiret, hominem in tergum suum admittente significatur. Quoniam etiam Parœmiæ seu Adagia inter maximas cujusvis sermonis lautitias non immeritò habentur, selecta aliqua, & ad vitam politicam quodammodò accommodata proponi possunt, additò, quâ occasione nata sint, & quis eorum verus sit sensus. Dictetur hæc explicatio Lingvâ vernaculâ, vertant denudò discantes in Latinum. Sic erit materia Compositiunculæ, quâ simul & stylum exercebunt, & Adagium intelligere, ac porrò ad usum transferre discent. Pro Exemplo sint ista:

Adagia.

Argentanginam patitur: quod ex Demosthenis facto ortum, in eos dici sivevit, qui muneribus se patiuntur corrumpi. Argenteis hastis pugnare. Aureo hamo piscari. Aquila muscas non captat. Aureæ compedes, de splendida servitute. Satius est recurrere, quàm malè currere. Romanus sedendo vincit. Efficimus pro opibus nostris mœnia. Virtute Duce, Comite Fortunâ. Benè natis turpe est malè vivere. Novos parans amicos, ne obliviscere veterum. Simia in purpurâ. Optimum alienâ insanîâ frui. In occipitio oculos gerit. Cum vulpe vulpinari. Ædilitatem gerit sine populi suffragio. Scarabeus aquilam quærit. Servò molunt Deorum mola. Aquila senectâ corydi juvenia. Dives aut iniquus est, aut iniqui hæres. Testudo intra tegumentum suum tuta est. Mortuo Leoni etiam lepores insultant. Emungens acrius elicit sanguinem. Non semper erit æstas. Omnis herus servo monosyllabus. Leonina societas. Hic Rhodus, hic saltus. Annosa vulpes haut capitur laqueo. Iovis taxilli semper feliciter cadunt. Habet pilus quoque umbram suam. Habet & musca splenem. Tentando ad Trojam pervenerunt Græci.

Cæterum quæcunq; materiarum istarum Ethicarum Politicarumvè ad exercendum stylium fuerit proposita, ipsâ hâc opinor Tractatione, aut certè adhibitâ etiam atq; etiam Magistri operâ, ita infigetur discenti, ut deindè, quandocunq; exigere eam commodum videbitur, aut recitare ad verbum, si memoria fuerit felicior, sin minus, sensum ejus reddere possit.

Porro

Porro ut assiduò in memoria thesaurum ^{Gnom.} aliquid recondatur, quod deinceps, quoties ^{seu sententia.} usus erit, depromere nobilis puer, & ad rem porro præsentem accommodare possit, sententiæ quoq; breviores, & seu prosâ seu ligatâ oratione, tamen acumen aliquod continentes discentibus proponendæ sunt. Ut specimen præbeam, aliquas attexam, meò qualicunq; judiciò ex variis Autoribus (quorum tamen nomina alicubi addita, plerubiq; omissa) etiam recentioribus, inter quos Famianus Strada est, selectas, nec eas tam novitate omnes, quàm utilitate commendabiles. Si enim ea duntaxat tradenda essent Adolescentibus, quæ nobis jam viris nova videantur, quando illi ea discent, quæ nobis jam trita sunt, sed aliquando pariter nova fuere?

Amicorum neq; nobis, neq; cuiquam satis fuit. Sal. Acrius servitium iterum victis. Adversarum rerum sensus felicissimo cuiq; acerrimus est. Str. Autoritas rerum agendarum telum. Alium silere quod voles, primus file. Astra regunt homines, sed DEUS astra regit. Ad pœnitendum properat, citò qui judicat. In aulâ nulla virtus minùs evehitur, quàm quæ timetur. Str. Audacia vilissimo cuiq; creseit, si timeri se sentiat. Bonis nocet, qui parcit malis. Benè sperando & malè habendo transit vita mortalium. Bonæ Leges ex malis moribus nascuntur. Beneficium est negare nocitura. Benevolentia importuna par odio est. Beneficium accipere,

pere, Libertatem est vendere. Beneficiis aliqui utuntur ceu floribus, tam diu gratis, quam diu recentibus. Bellicoso Populo quies diuturna nocet. Sal. Belli Dux nihil magis timere debet, quam ne videatur timere. Bonus Vir omnes judicat esse bonos. Carere debet omni vitiò, qui in alium paratus est dicere. Casus veteres non sunt deplorandi novis lachrymis. Consilia omnia, præcipue bellica, tam diu tuta, quam diu tecta. Scrad. Consilia hostium optimè referantur aureâ clave. Id. Continuo timere omnem excedit calamitatem. Contemptu gloriæ contemnuntur virtutes. Corpori indulgendum est, non serviendum. Cum celeritate temporis velocitate utendi certandum est. Crudelem Medicum intemperans aeger facit. Casus, quem sæpe transit, aliquando invenit. Cunctationi nullus locus est in Consiliò, quod non potest laudari, nisi peractum. Tac. Dei Iudicia multa occulta, nulla injusta. Deum colentibus omnia prospera eveniunt, adversa spernentibus. Liv. Diu apparandum est bellum, ut vincas celerius. Dulce & decorum est pro patriâ mori. Dignum laude virum Musa vertat mori. Dei Naturam mirari, non rimari oportet. Ducum peritiâ, & virtute Militum congeminantur exercitus. Str. Eget minus Mortalis, qui minus cupit. Erroris confessio est, mutanda fecisse. Etiam oblivisci quod scis, interdum expedit. Etiam sanatio vulnere cicatrix manet. Eloquentia in homine malò est venenum in poculò aureò. Fidem qui perdit, ultra nihil potest. Fortunæ majori sæpe locum fecit Injuria. Festinatio singulorum mora est omnium. Str. Furentem apud Multitudinem parum tuta est Majestas sine viribus. Id. Fraus sibi in parvis fidem præstruit, ut majori emolumentò fallat. Liv. Frustrà sapit, qui sibi non sapit. Facilius crescit, quam incipit dignitas. Sen. Frustrà rogatur, qui misereri

fereri non potest. Fatetur facinus is, qui Iudicium fugit.
 Gaudium & silentium in eundem hominem vix competunt.
 Genus facere, quàm accipere præclarus est. Gula plures per-
 dit quàm gladius. Gratia in commune collata ab omnibus ac-
 cipitur, redditur à nemine. Str. Graviores sæpè sunt periculis
 remedia. Gravissimum est Imperium consuetudinis. Gravis-
 simi morsus irritatæ necessitatis. Hominem multa experiri
 Paupertas jubet. Homini Consilium tum deest, cum multa
 invenit. Honor uberrimum virtutis alimentum. Historia Lux
 Veritatis, Magistra Vita est. Homine ingratus nihil terra
 pejus alit. Humanitate nemo facile peccat. Humanis in-
 rebus secula & Personæ intereunt, causæ & eventus iidem
 recurrunt. Imperator nunquàm ita paci credit, ut se bello
 non præparet. Injuria unius, minæ multorum. Injuriam
 aliqui putant finem accipiendi. Strad. In magnis & voluisse
 fuit est. Ignoscito sæpè alteri, raro tibi. Imperium magnum
 habet, sibi qui imperat. Inopiæ defunt pauca, Avaritiæ
 omnia. Ingenia præclara sæpè in occulto latent. Invidia
 ad felicitatem unice intenta, ad merita cæcutit. Str. Initia
 Principatuum novis rebus accommodata. Str. Malus Miles
 est, qui Imperatorem gemens sequitur. Maxima cuiq; for-
 tunc minimè credendum est. (Hannibal ap. Livium.)
 Literas fovent, qui dignaliteris gerunt. Lingua mente nè sit
 celerior. Levis est fortuna, citò repescit quæ dedit. Mala, undè
 minimè expectantur, erumpunt. Sen. Locum homo, non homi-
 nem locus commendat. Marcet sine adversariò Virtus. Multis
 displicet, qui sibi nimium placet. Minorem se fatetur, quis-
 quis timet. Str. Misera est fortuna, quæ inimico caret.
 Multos timere debet, quem multi timent. Metu anxii omnia
 in portenta vertuntur. Mendacium plerumq; aliqua portio-
 ne

ne veri adpersam est. Str. Miser est Imperator, apud
 quem vera reticentur. Capitol. Morum similitudo tenacis-
 simum vinculum ad connectendas amicitias. Plin. Ep. Ne-
 gotia magna magnis egent adiutoribus. Ne feceris, quod
 factum nolis. Nil turpius, quam vivere incipiens senex.
 Nec cuilibet credamus, nec nulli. Nihil difficile est persua-
 dere, persuasis mori. Justin. Nullius rei sine socio jucunda
 est possessio. Nimum altercando Veritas amittitur. Non cito
 ruinâ perit is, qui rimam timet. Non est cicatrix turpis,
 quam Virtus peperit. Opes irritamenta malorum. Oderunt,
 quem metuent. Opiniune constant humana. Opportunitas re-
 bus etiam minimis pretium addit. Otium sine literis mors
 est, & viri hominis sepultura. Propè ad summum, propè ad
 exitum. Patriæ fumus alieno igne luculentior. Pax servien-
 tibus gravior, quam liberis bellum. Peccatum qui excusat,
 bis peccat. Pecunia, siue desit, siue suppetat, seditiosa res
 est. Perfidia nullis constringi vinculis potest. Potentia non
 semper intenditur, cum extenditur. Puras Deus, non
 plenas adspicit manus. Patientia sapius læsa fit furor. Quod
 videri vis, esto. Qui facile credit, facile decipitur. Quod
 durum pati, meminisse dulce est. Qui pro innocente dicit, satis
 est eloquens. Qui invitatus servit, fit miser, servit tamen.
 Rectè faciendo neminem timeas. Regium est audire malè,
 cum benè feceris. Ruborem amico excutere, amicum est per-
 dere. Religionis quoties mota est anchora, toties fluctuavit
 Reip. Navis. Str. Remedia tardiora sunt, quam mala. Sæpe
 & contemptus hostis cruentum certamen dedit. Satiùs re-
 currere, quam malè currere. Sanitate nil habet vita præ-
 stantius. Serum est, in periculis Consilium quærere. Spes ino-
 pem, res avaram, mors miserum levat. Spes est salutis.

ubi hominem corrigit pudor. Suspiciones interdum nulla satis diluit innocentia. Str. Temeritas, ubi primum impetum effudit, sicut quædam animalia, amissò aculeo torpet. Curt. Temporis solius honesta avaritia est. Terrore malè comparatur veneratio. Str. Taceri quod vis, tace. Turpe est, benè natos malè vivere. Taciturnitas stulto homini pro sapientià est. Victorias agrius incipias, quàm continues. Vive Deo, qui est Autor vitæ tuæ, vive Conscientiâ, quæ est vita vitæ tuæ, vive famâ, quæ est vita post vitam tuam. Victoria naturâ insolens est, & superba. Veritas filia temporis. Velox Consilium sequitur pœnitentia. Verecundia custos Virtutum.

Ubi brevium ejusmodi sententiarum ali-
 quam farraginem animis perceperint CAP. VI.
Sententiæ paulò prolixiores.
 discantes, ad paulò majores quoq; transitus
 fieri debet, cujus notæ sunt illæ: Fides in præ-
 sentiâ eos, quibus resistit, offendit, deindè ab iis ipsis suspi-
 citur laudaturq;. Plin. Ep. Est omninò iniquum, sed usu re-
 ceptum, quod honesta consilia vel turpia, prout malè aut
 prosperè cedunt, ita vel probantur, vel reprehenduntur. Id.
 Beneficia eousq; leta sunt, dum exsolvi posse videntur, cum
 multum antevenère, pro gratiâ odium reponitur. Tac. Ini-
 quisissima bellorum fors est, prospera omnes sibi vindicant, ad-
 versa uni imputantur. Tac. Sapiens tum maximè Pauper-
 tatem meditatur, cum in mediis Divitiis consistit. Sen. Etiam
 excellentibus ingeniis citius defuerit ars, quâ Civem regant,
 quàm quâ hostem superent. Liv. l. II. c. 43. Inter cau-
 sas malorum nostrorum est, quod vivimus ad exempla, nec
 ratione componimur, sed consuetudine abducimur. Sen. Ne-

mo sic à naturali lege describit, & hominem exuit, ut animi causâ malus sit. Id. Familiare est hominibus omnia sibi ignoscere, nihil aliis remittere, & invidiam rerum non ad causam, sed ad voluntatem, personasq; dirigere. Vell. Paterc. Numquam in solidò stetit superba felicitas, & ingentium Imperiorum magna fastigia oblivione fragilitatis humanæ collapsa sunt. Sen. Pater svas. II. Cuncta Mortalium in insertò, quantoq; plus adeptus sis, tantò te magis in lubricò esse censeas. Tac. Naturâ Infirmitatis humanæ tardiora sunt remedia, quàm mala, & ut Corpora lentè augescunt, citò exstinguntur, sic Ingenia studiaq; facilius oppresseris, quàm revocaveris. Idem.

Sententiàs ejusmodi opus est ut ipse Magister habeat in promptu, & quasi in numerato, quò etiam eas datâ occasione ad mensam vel alibi applicet ad usum. Ità enim crebrò auditas nec obliviscuntur Adolescentes, & exemplò Magistri ipsi quoque ad rem accommodare discent: præsertim cum subindè moniti fuerint, ubi, & quali in re adhiberi illæ debeant.

CAPUT
VII.
Sententiæ
sacræ.

QVia verò profanorum ferè tantum Auctororum sententias hætenus adduco, nolim cuiquam sacrarum oblitus videri, quin altissimâ voce inclamo omnes nobilium Adolescentum Magistros, ut ex divino & purissimo fonte veræ sapientiæ petitas vitæ Regulas vel maximè

maximè inculcent Discipulis suis. Nam & plus fidei habent, aut certè merentur, quàm profanæ, & altiùs feriunt pectora, quia divinæ sunt, Pietatemq; meliùs inserunt animis: rem tantò magis urgendā, tantoq; Nobilibus instillādam religiosiùs: quò illi postea in altò viventes, & à fortunā molliter habiti, faciliùs abripiuntur ventis licentiæ, quoq; molestiùs plerumq; Censores ferre solent. Habeant itaq; ejusmodi intra se quasi Monitores, habeant memoriæ impressos istos Dictorum sacrorum velut aculeos, quibus animus subindè ad pudorem Deiq; reverentiam stimuletur. De Officiis itaq; hominis ergà Deum, Dominorum, erga servos, filiorum erga Parentes præcepta, quæ in sacris occurrunt, item hortationes ad Sapientiā, Iustitiā, Temperantiā &c. diligentissimè illis insinuanda sunt. Ex Proverbiis præcipuè Salomonis & Syracide aliqua depromantur, quippe in quibus plurima morum & Prudentiæ præcepta continentur, omnibus Philosophorum effatis solidiora. Ut illa Salomonis: *Melior est correptio manifesta, quàm amor occultus. Noli esse amicus homini iracundo, nec ambulare cum homine furioso. Vidisti Virum velocem in opere suo, coràm Regibus stabit, nec erit inter ignobiles. Totum spiritum suum profert stultus,*

tus, at sapiens reservat aliquid in posterum. Princeps qui libenter præbet aures verbis mendacii, omnes servos habet improbos. Non decet Principem labium mentiens. Mollis responsio frangit iram. Homines derisores perdunt Civitatem, sapientes verò avertunt calamitatem. Memoria Iusti cum laudibus, at nomen Impiorum putrescet.

CAPUT
VIII.

*Materia
exercitio-
rum politi-
ca.*

Postquam Generosi Tyrones istis, aliisq; in Diatribe explicatiùs propositis Progymnasmatibus ad majora satis præparati videbuntur, proponi illis & Rhetorices Præcepta pleniora, & exercitii causâ graviores materiæ debent, ac tales imprimis, quæ homini politico possint esse conducibiles. Seligenda itaq; Problemata politica, & in exercendi styli materiam convertenda sunt. Ut ex. gr. *An otiosi in Rep. ferendi. An factiones & Dissidia inter subditos alenda. An sceptrum dandum sit Peregrino. An Legibus scriptis in Rep. opus sit. An homicidas numeratâ pecuniâ impunes dimittere justum videatur. An externus Miles ad defensionem Patriæ vocandus. &c.* Tales Quæstiones à bonò aliquò & Latinitatis non negligente Autore (quales sunt Piccartus, Berneggerus, Freinsheimius, Beclerus, alii) tractatas vertant in vernaculum Discennes, & postea sepositò Autore reducant in Latinum. Ubi sic alienis lineis insistendo aliquandiù se exercuerint, ipsimet similia

similium Quæstionum Politicarum Decisiones, conquisitis ex Autoribus in utramq; partem argumentis, faciant, politioreq; Latini sermonis quasi veste induant, ac deniq; publicè recitent. Sic enim & diligentius sollicitiusq; elaborabunt, quæ plurium auribus judiciisq; submittenda esse scient, & paulatim coràm majore hominum Coronâ animis imperterritis verba facere discent. Quæ res Nobilibus præcipuè magnopere necessaria est. Quos haud ornat eqvidem ferocia, etsi ea multis specie animositatis imponat, sed nihil magis quòq; eosdem dedecet, quàm Timiditas, ut contra *Animi presentia.* nihil magis commendat, quàm animi præsentia, nullâq; in re honestâ nimis erubescens aut trepidans Generositas, seu, ut Tacitus vocat, ingenita Nobilitas. Cæterùm hanc, de quâ agimus, fiduciam nulli tantam in sevit Natura, quàm in Exercitatione, etiam scholasticâ, augeri possit. Et eò fine in benè institutis Gymnasiis Declamationes ejusmodi & subinde quidam Actus publici, petitis ex Historiâ *Actus publici.* Materiis, distributisq; velut ad Drama quoddam, in singulas Personas pensis, haberi consuevère. Possunt verò etiam in Eloquentiæ exercendæ

exercendæ materiam antiqua, atq; etiam ficta exempla sumi. Sic Pater Horatii Romani introduci potest, miseriam suam qverens, qvòd & filiam amiserit, & filium tam egregie de Patriâ meritum amissurus sit. Item Populi Romani Horatium à suppliciò liberantis sermo repræsentari qveat. Item Oratio Matris Veturia, filium Coriolanum ab oppugnatione Patriæ dehortantis. Sed imprimis ex Polonâ Historiâ segetem declamationum peti suadeam. Ex. gr. Repræsentetur populi Poloni Oratio Lechum II. regno exuentis, qvia fratrem suum occidisset. Producatur in Theatrum facinus Popieli Patruos suos nefandò facinore interimentis, sed simul qvòq; pœnæ illi divinitus illatæ atrocitas depingatur. Exaggeretur facinus Boleslai Audacis, qvi innocentissimū Antistitē occidere sustinuerit. Parentetur Vladislao Jagellonidæ, qvi malè suscepti belli culpam, sanguine suo ad Varnam luit. Ex qvâ Historiâ facile etiam integrum Drama confici poterit, si aliqui Consiliariorum Regis dissuadere bellum in Amurathem, alii svadere fingantur, atq; inter hos præcipuè Julianus Pontificis Legatus: si & Amurathis Oratio perfidiam Christiana-

Christianam detestantis; si deniq; nuncius omnem infelicis praelii actum & exitum referens introducatur.

Sed ista, quæ jam præferibo, non ante se-
CAP. IX.
Autorum
legendo-
rum seri-
es.
 liciter procedere possunt, quàm in Auto-
 rum, è quibus Latinitas haurienda est, lectio-
 ne utcumq; versati fuerint discantes. Quare
 huc tempestivè illi ducendi sunt. Autores le-
 gendos, & ordinem, quò legendi sint, alibi
 pro viribus monstrasse mihi videor. Atta-
 men, quia non omnium Autorum lectio, ab
 illis alioquin exigì solita, qui ex Eruditione
 vitæ præsidia quærent, à Nobilibus postulari
 potest, vel debet, qui præter cæteros his com-
 mendandi sint, breviter indicabo. Ac primùm
 Ciceronis Epistolas, sed selectas, proponi iis
 velim: in quibus & ipsis, quia à viro Consu-
 lari, & in magno Romani Imperii climacteri-
 cò scriptæ sunt, cum multa Politico utilia oc-
 currant, non ea tralatitiò segniq; oculò trans-
 mittenda sunt, sed quantum captus & ætas
 fert, expendenda, atq; in futurum post usum
 seponenda. Indè ad Officia ejusdem Tullii, post
 ad orationes pro Lege Maniliâ, pro Marcello,
 pro Archiâ, pro Milone, in Catilinam, & id
 genus

genus alias transeundum est. Simul mox ad Cornelium Nepotem, & Cæsaris Commentarios ducendus est Tyro nobilis. Hos ubi percurrerit (neq; enim diù morantur, quia faciles sunt, & meræ quodammodò narrationes, nullis fermè sententiis Lectorem sistentibus distinctæ) ad Curtium, Justinum, Sallustium, Livium deniq; ipsum admittatur. Hic enim, etsi cæteri omnes suis dotibus suspiciendi sunt, plus cæteris animum discantis tum verborum, tum rerum exemplorumq; copiâ ditare potest: quia universam rem Romanam & varias Dominatoris illius populi vices, ancipites Senatûs deliberationes, tum acerrimas cum plebe & Tribunis concertationes aliaq; ejusmodi pari Ingeniô, judiciô & facundiâ complexus est, cum reliqui paucorum annorum particulas aut majorum duntaxat operum compendia dederint. Non est etiam silentiô transeundus Svetonius, mores aliquot Imperatorum ingenuô stylô, & eâdem libertate prosecutus, quâ illi vixerunt. Atq; indè porrò cæterorum quoq; Imperatorum vitas, etsi impare seqviorum seculorum facundiâ descriptas percurrere utile erit. Neq; enim ullâ re ad vitam prudenter probeq;

*Livius
præcipuè
commen-
datur.*

probeq; instituendam animus potentiùs mo-
 vetur, quàm vitæ alienæ contemplatione. *Vitas le-*
 Atq; inprimis magnorum natalium homines, *gere per-*
 si æquè mentis quàm gentis generosæ sint, ad *utile.*
 subductiorem curatioremq; vitæ rationem sti-
 mulum indè capiunt, cùm nullas Principum
 virorum actiones ità delitescere potuisse vi-
 dent, quàm ope literarum in apricum productæ,
 atq; ad perpetuam illorum vel laudem vel
 ignominiam in magnò orbis theatrò hodieq;
 spectentur, leganturq;. Majore elegantiae
 quàm vericurâ Imperatorum res gestas laudesq;
 descripsêre Panegyristæ: adeoq; ob ipsa inpri- *Panegy-*
 mis magnifica verborum lumina, & acutissi- *rici.*
 mas sententias legi debent. Præcipuè Plinius,
 qui omnium maximè, eximiâ quâdam ingenii &
 artis conspiratione id affecutus videtur, ut
 mirificè ubiq;, & sine damnò tamen perspicui-
 tatis, sit argutus. Minimè autem tacitè præter-
 eundus nobis est Seneca & Tacitus, Autores *Seneca*
 sanè magnificis ingeniis dignissimi. Nam ut *&*
 ille altissimos, & quemadmodum virtutem, *Tacitus.*
 sic summam plerumq; libertatem spirantes
 sensûs pari verborum sublimitate & efficaciâ
 eloquitur: ita hic arcanissima hominum in-

altò agentium Consilia & penè cogitata summo acumine & penetrat & effatur. Sed de his aliisq; pluribus Autoribus alibi egi accuratius.

Injurius essem in Poësin, rem divinam, si eam à studiò Nobilium prorsus exclusam vellem. Constat nobis, quanti ab omnibus olim habitus fuerit Homerus, quanti ab Alexandrò ipso, Magnò illò orbis Domitore, æstimatus. Iam Virgilii carmina in deliciis fuisse Augusto, uti & Horatii, latet profectò neminem. Et certè si non alios, hos saltèm duos à nobilibus evolvi, curæq; haberi velim. Sed imprimis Virgilii *Æneida*: idq; tum propter verborum lumina & Orationes pæssim insertas elegantissimas, tum præcipuè propter res ipsas ad Politicam plurimùm facientes. Nam in *Æneâ* nihil aliud nobis Poëta divinus quàm characterem pii & sapientis, sed multis periculis jactari Principis dedit: uti J. Cæsar Scaliger in doctissimò librò de Poëtica prolixè ostendit. Porro illa virtutum casuumq; exempla, quia numeris ligata sunt, eò facilius hærent memoriæ, adeoq; si diligenter lecta fuerint, eò proclivius, ubi opus erit, stylo & sermoni sese ingerent.

In

IN tantò verò Autorum numero, cùm fieri ^{CAP. X.}
 vix soleat, ut omnes pari diligentia à nobis ^{Certis Au-}
 libus evolvantur: eorum nonnullos utcunq; ^{toribus}
 percurri sufficit. Interim seligantur aliqui, ^{præcipue}
 quos assiduâ iteratâq; adeò lectione planè suos ^{immoran-}
 facere nobiles illi conentur: ita ut ex iis præ-
 cipua quæquè in promptu, & ferè memoriæ in-
 fixa habeant: saltem reperire quidlibet possint,
 cùm usus postulaverit. In delectu ipsa animo-
 rum inclinatio quodammodò sequenda est.
 Alius enim hòc, alius alio Autore magis dele-
 ctatur. Interim optem, ut propensio illa in
 Livium potissimùm, postea in Tacitum inci-
 dat. Hos si Autores, (quibus Senecam ob-
 morum præcepta addi velim) pernoverint pe-
 nitiùs, habebit semper mens, undè bonos con-
 ceptùs, habebit & lingua, undè penetrantia
 & efficacia Orationis lumina fulminaq; hauri-
 re possit.

GRæcorum quoq; Historicorum aliqua ^{CAP. XI.}
 facienda esset mentio, quia multa habent ^{De Græ-}
 egregia, inprimis Xenophon, Thucydides & ^{cis Auto-}
 Polybius. At vix audeo illos commendare ^{ribus-}
 Nobilibus. Non, quod non mereantur legi,

aut ab aliquibus magnæ stirpis & conditionis
 Viris non cum fructu lectos sciam, verum ideò,
 quod Nobiles plerumq; vix latinis Autoribus
 legendis debitam patientiam commodant,
 nonnunquam etiam ad vitam vel aulicam vel
 militarem ita properant, ut non nisi selectio-
 res, neq; illos totos, sed vix particulas, & sæpè
 nimis festinante oculò percurrant. Quod cum
 ita sit, satius est, in Latinis præcipuè ut occupen-
 tur Autoribus: sic enim præter rerum scientiam
 lingvæ quoq; latinæ fructum metere possunt:
 cum græcam rari discere soleant, imò altò ple-
 rumq; superciliò, ut non necessariam, despici-
 ant: ignari scilicet aut minùs pensi habentes,
 sine illâ ne latinam quidem solidè disci, imò
 nec legitimè scribi pronunciarivè posse. Quâ
 de re alibi monui. Si tamen Græcorum ali-
 quem legere vel animus vel otium svadet, Plu-
 tarchi vitas imprimis commendavero, librum
 multifariæ frugis, & Nobilibus perquam uti-
 lem, quia magnorum virorum mores & gesta,
 factâ inter Romanos & Græcos contentione
 pulcherrimâ, cordatissimè exequitur. Vir
 haudquaquam umbraticus, sed magnis digni-
 tatibus functus, & ut quidam existimant, Tra-
 jano

*Plutarchi
 vita.*

jano quondam à studiis, jure quoq; ap. Agellium *doctissimus* atq; *prudentissimus* dictus. De eò deniq; non immeritò Theodorus Gaza, cùm rogaretur, si necesse esset libros omnes in mare præcipites dare, quem postremò projecturus esset, respondit: Plutarchum. Quocirca, si etiam græcum cui non libeat legere, latinum tamen (cùm sat benè à Xilandro versus extet) legendum censeo.

Nominavi non paucos Autores, quorum CAPUT
XII.
*De Autoribus recentioribus.*lectionem frugiferam fore Nobilibus certus sum: & restant tamen alii, quos haudquaquàm puto negligendos, præcipuè ex recentioribus. Ac primum ut totius historiæ quoddam Compendium, & velut Enchiridion, quod ubiq; secum ferre possint, habeant, præter Turbellinum mirè tersum, sed perbreve, Cluveri Epitomen, ut sibi familiarem reddant, svadeo. Quia illa omnem ferè meliorem antiquioris historiæ succum exhaustit, adeoq; ea, quæ sparsim in Historicis lecta fuerint, in memoriam revocare potest: plerumq; etiam verba bonorum Autorum retinet, ut stylo quoq; lectio libri illius non poenitendum afferre adjumentum possit. Cùm tempus esse privatus studio-

Utile est
legere
propiora
seculo no-
stro.

studiorum Director judicabit, ad alios quoque recentioris ævi Autores ducet generosos discipulos suos. Sed primum eos seliget, quorum dictio puræ latinæ sit, adeoque eloquentiæ studio provehendo utilis esse possit: quorum non paucos anni superiores & tempora nostra effudere. Nominare eos hæc nihil attinet, cum alibi in *Epistolâ de eloquentiæ studiô* id operose fecerim. Hoc tantum monere hæc occasione velim, malè sibi studiis; suis illos consulere, qui intra veterum unicè Historiarum lectionem consistunt, recentiorum & domesticarum rerum incuriosi. Undè fit, ut tales plerumque in antiquis & longè remotis oculati, in suis cæci, vereque adeò peregrè domestici, domi peregrini sint. Cum cuique patriæ suæ & seculi sui res scire maximè necessarium sit, & antiquos non aliò fine legere oporteat, quàm ut, quæ olim gesta sunt, ad præsentia accommodemus. Porro non principum familiarum vincula, nec Regnorum Provinciarumque inter se necessitudines, vel controversitas, bellorumque adeò iura scire quisquam (cum tamen vir nobilis & politicus ista ignorare non debeat) possit sine diligente recentiorum Autorum lectione.

Undè

Caput XIII.

39

Undè viros illos, qv̄i in Rep. plurimū pos-
 sunt, non min⁹ in Comineō, Paulō Æmiliō,
 Bonfiniō, Cromerō, Gvicciardinō, Thuanō,
 Stradā, Gramondo, Maroceno qv̄i Venetam
 historiam, Bentivolio qv̄i Belgicam, Amirato,
 qv̄i Florentinam, Malavoltā qv̄i Senensem,
 Emmio, Vinsemio, qv̄i Frisiam scripsere,
 & ejusmodi aliis versatos scio, qvām in Cur-
 tiō, Vellejō & aliis ejusmodi antiquæ monetæ
 Autoribus. Multi inter alias summas utilitates,
 hanc quoq; ex peregrinatione hauriunt, qvōd
 dū peregrē in gentium externarum lingvis ^{singula-}
 se exercere cupiunt, libros earum vernaculos ^{rum Na-}
 atq; inprimis historias evolvunt, magnō sanē ^{tionum}
 in omnem vitam emolumentō. Hinc fit, ut ^{Scripto-}
 qv̄i industrii sunt & rerum suarum sagunt, ^{res.}
 Italarum, Gallorum, Hispanorum, Anglorum,
 Belgarum, Autoribus lectis non lingvas tantū
 istarum gentium addiscant, sed rerum etiam
 apud illas gestarum non poenitendam secum
 domum peritiam referant.

CAPUT
XIII.

CÆterū ut Medico vel Sepiasario latis-
 simos & salutarium herbarum fertilissi-
 mos campos hortosq; perlustrare nulli rei fue-
 rit, nisi eas plantas, qvas usui medico idoneas
 putet,

Excer-
 pendi In-
 dustria
 commen-
 datur.

putet, decerpat, colligatq;: ita lectio plurimorum Autorum nihil profuerit, nisi exerpendi diligentia accedat. Solet nonnullis Labor iste fastidio atq; odio penè esse, quidam & memoriæ fidunt, & prout id, quod legunt, dum à lectione recentes sunt, meminisse se vident, ita perpetuò id animo hæsurum credunt. Sed plerosq; fallit opinio, & rerum aliarum subinde imaginibus oblatis oblitterantur priores: rapitq; oblivio identidem optima quæq; & memoriâ dignissima. Omnino igitur Plinium imitari oportet, quem Plinius Junior nihil legisse testatur, quod non exciperet.

CAPUT
XIV.

Excer-
pendi mo-
dum osten-
ditur.

EXcerpenda autem tum verba & phrasæ sunt, tum res. De verbis, quomodo, & quæ excerpenda digerendaq; sint, alibi monui. Circa res paulò major difficultas est. Ego primum ordine omnia memorabilia, sive sententia sit eximia, sive iudicium de re aut personâ, sive exemplum virtutis vel vitii, sive omen, sive monstrum, sive casus, sive stragem, sive institutum gentis singulare, sive calamitas publica, sive ritus, sive structura aliqua, singularis & alia ejusmodi ordine, prout quidq;

quidq; occurrit, in libro ad id comparato con-
notari, & in margine Titulum addi svadeo. ^{Tituli.}
Interim alius Liber concinnetur, cui (donec ali-
undè quid accuratius suggeratur) Tituli ex Kec-
kermannianis, qui nimium multi & operosi esse
videntur, selecti contractiq; inscribantur, &
sub his ea, quæ ante raptim & sine ordine di-
scens congefferat, adhibitâ accuratiore diribi-
tione collocentur.

Quibusdam Cl. Viri Berneggeri consili-
um & exemplum placet. Qui vir Politicæ Li-
psii, quam familiarissimam sibi reddiderat, adeò <sup>Loci com-
munes</sup>
ut nihil in eâ ipsum lateret, chartam mundam <sup>Bernegge-
ri.</sup>
inseruerat, ibiq; annotabat, quicquid in Auto-
ribus ad textum Lipsii faciens reperiret. Sed
tùm tamen in fine Libri locus relinqvendus erit
multis rebus, quibus intra Librum annotandis
ex Lipsiano textu nulla erit occasio: Cùm Li-
psius Principem formet, & quid in Monarchicò
statu fieri soleat debeatq;, doceat potissimùm:
casuum, structurarum, calamitatum publica-
rum, plurimarumq; similium rerum istic non
fiat adeò mentio neq; fieri potuerit.

CAPUT
XV.

EGo præterea nobilem, cui, si aptus sit, <sup>In Lectio-
ne de pra-
xi & usu</sup>
frequentem subindè in publico dicendi <sup>mox cogi-
tandum.</sup>
campum.

campum mos patrius suppeditat, optimè sibi consulere autumo, si quoties aliquid egregium in Autore legit, illicò cogitet, ubi id sibi olim in luce publicâ ad Orationem decorandam, utile esse possit. Ut rem istam tantò vel commendatiorem, vel perspicuam magis reddam, lubet præire, & lineas aliquas pingere, quas æmulari deindè Juventus poterit. Si ex. gr. in Senecâ leget sententiam: *Omnis dies, omnis hora, quàm nihil finis, ostendit, & aliquò argumentò recentis admonet fragilitatis oblitus;* cogitabit illicò, fore ei aliquando locum in Oratione funebri. Cùm apud eundem illud occurrit: *Eripit se, aufertq; ex oculis perfectâ virtus, nec ultimum tempus expectant quæ in primò maturuerunt,* veniet mox in mentem id usurpari posse, si de magnò aliquò sed præmaturè mortuo Juvene loquendum sit. Cùm apud eundem Senecam illud incidet: *Idem huic Vrbi dominandi finis erit, qui parendi fuerit,* id locum habiturum reputabit, si quando ordines ad obsequium legum hortari voluerit. In Interregnò si de Electione festinandâ loquendum sit, illud Taciti non incommodè usurpari posse reputabit: *Hoc Imperii corpus stare ac librari sine Reſtore non potest.* Si svadendum vel excusandum bellum, non importunè se aliquandò illud Livianum obtulerit:

Iustum

Iustum est bellum, quibus necessarium est, & pia arma, quibus nulla nisi in armis spes relinquitur. Si calamitoso Reip. tempore Civibus svadendum sit, ut Conditiones aliquas iniquiores accipiant, non ineptum fuerit illud Alconis apud Livium usurpare: Hac, quavquam gravia atq; acerba, Fortuna nostra nobis svadet. Si Clementia Principi svadenda, gratiam quandoq; inveniet Senecæ illud: Maxima Regi gloria est, si vim suam continet, si multos alienæ iræ eripuit, neminem suæ impendit. Item Tiberii prudentissimavox apud Tacitum: Omittere potius prævalida & adulta vitia, quam illud assequi, ut palàm fiat, quibus flagitiis impares simus. Huc etiam aliqua conducent ex Oratione Roderici Gomefil, quæ est ap. Strad. Dec. i. l. VI. Si de Principis assiduitate, & laborib⁹ indelasatâ diligentiâ verba facere res ferat, haud indecens erit illud ex Panegyrico ad Theodosiū: Gaudent divina perpetuò motu, & jugi agitatione se vegetat aternitas, & quisquid homines vocamus laborem, vestra natura est. Ut indefessa vertigo cælum rotat, & maria aestibus inquieta sunt, & stare sol nescit: Ità tu, Imperator, continuatis negotiis in se quòdam orbe redeuntibus semper exercitus es.

Tales gemmulæ cùm in Autoribus occurrunt, adeò non oscitanter transeundæ sunt, ut illicò, quemadmodum paulò ante monui, de earum tempestivò usu meditandum, & quò

suo tempore facilius ad nutum sint, suis locis singulæ reponendæ sint. Qvò fine svadeo, ut tituli materiarum in publicò crebrius obvenientium habeantur, sub qvos lumina ejusmodi referri possint. Occasiones autem & argumenta Orationum usitatiora ferè hæc sunt. Pri-

*Nuptiales
materia.*

mò circa *Sponsaliorum & Nuptiarum solennia*: ubi de laude conjugii, de dotibus Sponsi Sponsæq; dici aliquid, postremò deniq; pro fausto successu Nuptiarum votum addi solet. Possunt hic locum reperire sententiæ nonnullæ de Amicitia: ut ex. gr. *Qui Amicum invenit, thesaurum invenit. Nulla est Amicò pulchrior possessio. Solem è mundo tollere videntur, qvi amicitiam de vitâ humanâ.* Item de laudibus bonarum conjugum, qvalis illa sacra est. *Vxor bona est columna aurea super bases argenteas. Mulier bona Corona est Viro suo. Eccles. 5. Gratia super gratiam mulier sancta & pudica. Eccles. 16.* Item Horatianum illud:

Felices ter & amplius!

Qvos irrupta tenet Copula, nec malis

Divulsos. qverimoniis

Supremâ citius solvit amor die.

Si quis uberem materiarum ad Nuptias pertinentium farraginem qværit, consulat *Oratorem Extemporaneum* nuper editum, à pag. 189. usq; ad

ad pag. 268. Si de Principis alicujus nuptiis agatur, requirendi ejusmodi actus sunt in Historiis. Vide inter alia deliberationes & apparatus circa Conjugium Alexandri Farnesii ap. Strad. l. IV. mihi p. 211. edit. minutæ anni 1636. Vide item Legationes de Matrimoniis inter Principem Andinum & Elisabetham Reginam, apud Cambdenum in historiâ Elizab. sub anno 1581. Alterum genus est Funebrium, in quibus plerumq; aliquid de conditione humanâ præmittitur, postea genus & virtutes Defuncti enarrantur. Ad utrumq; hoc plurima observare annotareq; poterunt, qui istuc, dum Auctores legunt, volent advertere animum: & aliqua paulò ante in specimen attuli. Lubet tamen pauca adhuc addere. *Quomodo fabula, sic vita, non quàm diu, sed quàm benè acta sit, refert. Sen.*

Ut tibi mors felix contingat, vivere disce;

Ut felix possis vivere, disce mori.

Non est mala mors putanda, quàm bona vita præcessit.

Mors vitam intermittit, non eripit. Senec.

Nullum est majus solatium mortalis, quàm ipsa mortalitas.

Et: Ingens mortalis solatium est, terram quandoq; videre mortalem. Vide multa ejus notæ in Orat. extemporaneo p. 308. Vide etiam Vossii Rhetoricam maj. l. III. p. 412. Et Palitium Eloquen.

P. P. Mo-

Concilia-
toria.

P. P. Mogunt. p. 739. seqq. Postea sequuntur.
Conciliationes vicinorum, vel magnorum in
Republ. Civium: quam ad rem, uti multa op-
portuna Autorum lectio suppeditabit, ita illud
Metelli apud Livium servire poterit: *Non pos-
sumus non vereri, nè tantum Reip. profit, quod omnibus bonis
egregie placetis, quam, quod alter alteri displicetis, noceat.*
Item Taciti illud: *Fas est privata odia publicis utilitati-
bus remittere.* Nonnunquam tempora ferunt,
ut milites tumultuantes, & vim Patriæ inferre
molientes oratione demulcere necesse sit: tum
haud pauca utilia suggeret Oratio Germanici
ap. Tac. Annal. l. l. c. 42. Othonis apud eund.
Tac. l. Histor. Vide etiam Orationem Elco-
vedi ad Hispanos seditionem in Belgiò mo-
lientes ap. Stradam l. IX. edit. minut.
pag. 593. Si Poëtas quoq; adire lubet, vide
Julii Cæsaris Orationem ap. Lucan. l. V. in
quâ Cæsar præfractius agens cum milite fero-
ciente, permittit ei ut abeat, si ita lubeat, se
nolle talibus debere fortunam suam. Mili-
tes verò ad prælium animandi plurima tam in
antiquis, quam recentibus Historicis exempla
extant. Vide Scipionis & Annibalis Orationes
in Liv. l. XXI. c. 40. 41. item Valerii Corvini
lib. VII.

Militem
animandi

lib. VII. hoc initio: *Facta mea, non dicta vos milites sequi volo, &c.* Ap. Tacitum in Vita Agr. extant duæ insignes, una Galgaci, altera ipsius Agricolaë. Consule etiam Ivas. II. Senecæ Patris, vide & ap. Stradam. Osorii Ulloæ lib. VIII. mihi pag. 546. hoc initio: *Ecquid videtis, Commilitones.* Vide deniq; ap. Lucanum l. II. Orationem Pompeji militem suum adversus Cæsarem animantis.

In Comitibus quæ occurrunt Materiæ, vix ^{Comitia-} numero comprehendi possunt. Usitatior ^{les mate-} men hæ sunt: Salutari primò omnium Princeps ^{ria.} solet nomine Nobilitatis, & si negotia publica non infeliciter cefferint, pro curâ & amore in Rempubl., pro re benè & fideliter gestâ solenniter & magnifico verborum apparatu gratiæ agi consuevère. Quam ad rem non sterilis colorum seges suppetet illi, qui in lectione Autorum, præsertim Panegyricorum, aliqua subindè selecta sibi reposuerit.

Solent quoq; tum Duces militares, si quid in bellò benè gestum est publicè enarrare, simulq; milites, qui virtutis specimina dederint, commendare. quod & apud Romanos usitatum fuisse, cum aliundè, tum ex oratione L. Æmilii patet, quæ extat apud Livium l. XLV. So-

Solet item beneficiorum, seu vacantium Reip. dignitatum honorumq; erogatio postulari, ubi de præmiis de Rep. benè meritorum, agi solet. Hic istarum sententiarum usus esse potest: Eò impenditur Labor ac periculum, unde honor atq; alimentum speratur. Liv. *Virtutis uberrimum alimentum honor est.* Val. Max. Conferet quoq; ad eam, rem aliquid Oratio Eumenis in Senatu habita, quæ ext. in Liv. l. XXXVII. Potest & illud locū hic invenire: *Pessimè agitur cum Rep. ubi honores alii merentur, alii habent.* Item illud Taciti XI. Annal. *Apud Majores virtutis erant præmium Magistratûs, cunctisq; Civium, si bonis artibus fiderent, licitum eos petere.* Utilia quoq; in rem istam monita habet illustris Savedra sub Symb. 58.

Plurimus quoq; de Libertate in Comitiiis sermo esse solet: *Quæ inter præcipua humani animi bona, ut Galba apud Tacit. l. I. Hist. Modestè tamen semper habenda, quia plerumq; homines nec totam servitutem pati possunt, nec totam libertatem.* Huc pertinet admonitio Jannini Regis Galliarum Legati, quam Ordinibus Belgicis dat ap. Baudium l. XI. de Induciis Belgicis: *Moderatè utamini ingente munere ac dono libertatis: Periculosum est depositum, & velut ferrum in manu furiosi, si quis non habeat artem eam regendi, &c.* Adhortatio verò ad asserendam liberta-

bertatem populi extat apud Sallustiū in fragm. Hist. l. III. quam habuit Marcus Tribunus plebis: in quā inter alia *vis tribunitia telum à majoribus libertati paratum* vocatur. Quemadmodum & *Sci- lius ap. Livium Tribunitium auxilium & provocatio- nem duas arces tuendæ libertatis* appellat.

Plerumq; etiam Contributiones *svadendæ* vel *dissvadendæ*. Ubi *svadendum* Tributum est, conducet illa sententia Cerialis ap. Tac. l. IV. Hist. *Neq; quies gentium sine armis, neq; arma sine stipendiis, neq; stipendia sine Tributis haberi queunt.* Si de æqualitate Tributorum sermo esse debeat, consuli potest *Quæstio 194. Cl. Berneggeri in Agr. Tac.* Si *dissvadenda* Tributi exactio, vide ap. Strad. l. VII. p. 487. initium ita habet: *Fall rationes Albani, qui sibi persvadeat &c.* Vide & quæ habet vir Clariss. Forstnerus ad Taciti illa (lib. IV. Annal.) verba: *Pacem exuere, nostrâ magis avaritiâ, quàm obsequii impati- entes.* Nonnunquam & bellum *svadendum*, quò pertinent *Orationes Actii Tullii in Liv. l. III.* Item *Capitolini ad Pop. Rom. l. III & Camilli Exulis ad Ardeates, l. V. &c.* & *Attilii Reguli ad bellum cum Poenis continuandū hortantis, in Cl. Freinsheimii Suppl. Livian. lib. VIII p. 363.* Et *Appii Claudii ap. eund. l. III. p. 108.* Ratio-

nes pacem Belgis svadentium dissvadentiumq;
vide ap Reidan l. VI. p. 132. & seqq. Apud eund.
extat Legatorum Belgicorum Oratio, quâ Re-
ginæ Anglorum Pacem cum Hispano dissva-
dent l. XV. p. 402. & seqq. Ejusdem argu-
menti, sed prolixior est Oratio Baudii ad Jaco-
bum Britannia Regem, quæ inter orationes
Baudianas sexta est. Si & Poëtas consulere non
grave est, videri potest in Virgilio Oratio Ale-
ctûs Furia Turnum hortantis ad bellum, *Ænei-*
dos VII. item Iridos, libro IX. Turni item
seipsum & Socios ad bellum hortantis l. eod IX.
Apud Lucanum quoq; legi meretur Oratio
Curionis Cæsarem ad apertû bellum hortantis.

Ad dissvadendum bellum conferre potest
Oratio Nabarzanis ad Darium ap. Curtium l. V.
Metii Suffetii apud Livium, & apud eundem
Hannonis ad Senatum Carthaginensem lib.
XXIII. c. 12. & Scytharum ad Alexandrum
apud Curtium l. VI. & Parmenionis ap. eund.
l. IV. Apud Virgil. à bellô dehortatur Drances
Æneidos l. XI. & Venulus verbis Diomedis l.
eod. & Latinus Rex l. XI. & XII. Vide etiam
in Stradâ l. VI. Orationem Ferie Ducis Regi
Hispano bellum dissvadentis, item Roderici
Gomesii

Gomesii ap. eund. l. VI. pag 383. & apud Gramondum lib. XVIII. Orationem eorum, qui Ludovico XIII. Galliarum Regi expeditionem Mantuanam dissuadebant. Aliquando etiam Ordines Regni ad Concordiam hortandi sunt, quò conducent illa in Livio l. III. *Discordia Ordinum venenum est hujus Urbis (Reipubl.) it: Latè hostes dùm Discordiis attinemur.* Tac. *Externis Victoriis aliena, civilibus nostra consumere didicimus.* Idem. *Quoties concordēs agunt, spernitur hostis ubi dissensere, dùm sibi quisq; contra æmulos subsidium vocat, accitus in partem, adversum omnes valet.* Idem. Consuli præterea in hac materia potest Oratio Micipsæ Regis in Sallustii Jugurthâ: item Seniorum Romanorum, tum & Legatorum ad Plebem in causâ Decemviratûs ap. Liv. lib. III.

Consultationes quoq; de belli gerendi rationibus haberi consuevère. Ad quas accessuro non obfuerit legisse ac meminisse, quæ L. Æmilius Paulus apud Liv. lib. XLIV. ad milites perorat. Item T. Quintius lib. XXXIV. & Appius Claudius lib. V. *Si unquam dubitatum est Quirites.* Aliquando de Conscientiarum libertate materies incidit, ad quam nihil melius adferri potest, quàm illud Stephani Regis tritum quidem, sed dignum, quod nulla unquam oblivio

ex animis hominum debeat: Deum tria sibi reservasse: Scire futura, ex nihilo aliquid facere, & conscientis imperare. Huc quadrat quoq; illud ex Lactantio: Quis imponat mihi necessitatem vel credendi quod nolim, vel quod velim, non credendi? Et ejusdem alterum istud: Nihil tam voluntarium quam Religio, in qua si animus aversus est, jam sublata, jam nulla est. De eadem Conscientiarum Libertate multa eximiè differit. Vir Romano-Catholicus Petrus Matthæus in Henrici IV. Historiâ septennali l. II. mihi p. 203. editionis minoris. Plurima quoq; ad id argumentum utilia habet Magnus Thuanus in præfatione operis sui historici. Sed Matthæi disertatio digna mihi videtur, quam & ex galli-
cò vertam, & quantumvis fusio-rem, huc appo-

De liber-
tate Con-
scientia-
rum. nam. Ità verò ille: Optandum equidem esset non nisi
unum Religionis exercitium inter mortales haberi. Nam in-
Unitate Veritas est, quæ ipsa una, sicut & Deus unus est,
& summè unus. Et hæc unitas, ut Trismegistus ait, est ra-
dix & principium rerum omnium. Sed nempe torrens (dissi-
diorum) iste non potest sisti, & schisma hoc jam vigorem
suum & robur assumpsit, quia malum inveteratum est. Dein-
de Deo competit Ecclesiam repurgare vel restaurare, non mi-
nùs quam eandem condere. Oportet igitur, ut intra metas
humanae potestatis stemus homines, & triumphum victoriæ
animarum sapientiæ relinquamus aternæ, quæ sola potest re-
formare & recoquere corda ad placitum suum, quæq; tot ani-
mis devotis ac palantibus signum tollit in viam salutis redeun-
di. Ca-

di. Ceterum humana potestatis non est imponere necessitatis legem iis rebus, quas Deus sui juris esse voluit, ut sunt Conscientiæ: quæ aded perinde ut cogitationes, in Politia liberæ esse debent. Ecclesia hæreses semper detestata est, sed Iudiciorum rigorem nunquam nisi in Hæresiarchas exercuit, idque etiam tum tantum, cum eorum in errore patuit pertinacia. Ità ut illa rationibus invicta suæ esset opinionis mancipium. Et pœnæ quibus Ecclesia usa est, magis ignominiosæ, quam crudeles, magis salubres, quam mortiferæ fuerunt. Ac nempe eos pudore potius, quam sanguine fusò rubere maluit. Theodosius Imperator graves constituit pœnas, sed eas nunquam exercuit. Maluit subditos suos ad concordiam Religionis & rerum divinarum, per æquitatem, quam per vim; metu & amore potius, quam suppliciis & immanitate attrahere. Etiam quatuor Concilia non aliis eos armis oppugnarunt, quam quæ ex verbò divinò petita essent. Nec enim Nicææ trecentorum Episcoporum Convēntus aliter cum Ario; nec centum & quinquaginta Patres Constantinopoli cum Macedoniò, nec ducenti Ephesi cum Nestorio, nec sexcenti triginta Chalcedone cum Eutyche egerunt. Nempe senserunt illi Hæresin esse obstinationem animæ, quæ non est subiecta tormentis corpus jugulantibus, quod supplicia magis aperiant sectas, quam suffocent, quodque mortis pœna Hæreticis inflicta in id, nè sectatores invenirent, incidit sæpè in animos tam immobiles & mori paratos, ut morte suâ plures sibi affeclas unâ horâ reddant, quam viventes vix fecissent decennio. Constantia illorum, qui Constantiensis Concilii decretò ignis supplicium subierunt, & novissima eorum verba admirationem adstantibus movere, & hodiè usque illa asservantur recolunturque, non secus atque aliqua Sibyllæ folia. Christiani ipsi primis nascentis Ecclesiæ se-

culis

culis quantis execrationibus, quantis afflictionibus fuerunt obnoxii? Nonne Impostorum infamabantur titulis? nonne aëris injuriæ, sterilitates annorum, eluviones fluminum, & terræ motus ipsis imputabantur? Adrianus postea Religionis causâ conquiri eos noluit. Antoninus Successor ejus vivicomburiô plebæ jussit eorum Accusatores. Postquàm Diocletiani & Maximi persecutiones irritæ & sine fructu esse, atq; ex cineribus unius cremati hominis centum alii resurgere totô Imperiô animadversi sunt, Successores istorum Cæsares verum esse agnovêre, Reges non ut corporibus sic animis imperare, & fidem non posse imparari: neq; convenire veritati cum coactione, neq; Iustitiæ cum Crudelitate, & nihil esse tam voluntarium quàm Religionem. Pagani Principes tolerârunt Christianos. Decius armorum & Legum gloriâ inter magnos Principes numerari meruisset, si in Christianos fuisset moderator. Christiani Principes pariter tolerârunt Paganos, neq; videmus Paganismum ab illis usquàm punitum fuisse. Honorius & Theodosius, etsi promovendæ suæ Religionis zelô arderent, tamen Paganos per vim ad Christianam fidem converti noluêre, quin imô Iudicibus & Præfectis Provinciarum interdixêre, nè turbarent illos, dùm quieti, & in obsequiô legum viverent. Iudæi etsi irreconciliabiles inimici Ethnicorum, & Deorum, quos Ethnici colerent, multitudinis, magnâ tamen securitate inter Græcos, Parthos, Medos, Elamitas, Mesopotamios habitârunt. Neq; Romanô Imperiô ejecti sunt, quin imô semper Synagogas istic suas habuêre, præcipuè sub Nervâ & Antoninô Imperatoribus. In Galliâ quoq; tranquillè vixêre, & postea indè non propter Religionem, sed propter usuras & immania facinoræ ejecti sunt. Certum est itaq; Principes prudentes nunquàm morti adjudicâsse subditos, ut fidei ipsos adjungerent, nunquàm bello

bello destruxisse Provincias, quò Conscientias gladio instruerent. Agnoscere potius Religionem esse unionis & Concordiæ opus, bellum verò non constare nisi seditionibus & everisionibus Regnorum. Vndè aded illi etiam, qui nostrò seculò Cælum terræ miscuerunt, ut subditos suos sub ejusdem Religionis obsequium redigerent; destitère tandem ab inceptò, repudiaruntq; Consilium illorum Medicorum, qui in quolibet morbo curando antimonium adhibendum, & venas secandas putavère. Hactenus P. Matthæus.

Quod si contingat aliquando capite suò Remp. privari, tùm verò ut conventus plurimi, ità varia in publicò differendi frequentior campus est. Tali enim tempore fieri sæpè solet, quod Augustò deficiente Romæ: *Aderat*, inquit Tacitus, *finis, & spes novæ; pauci Bonæ libertatis in cassum differere, plures bellum pavescere, alii cupere, pars multò maxima imminentes Dominos variis rumoribus differebant.* Tùm de securitate publicà sermo haberi solet, nè rerum transitus novis hostium conatibus fiant opportuni. Solet quoq; agi de Legum veterum correctione, stabilitione, vel, si quæ violatæ sint, restitutione in integrum. Quà occasione multæ liberiores censuræ nonnunquam audiuntur. Hoc esse tempus, quo *Aquilæ Sarmaticæ senectus, redditâ quasi juventute, revirescere possit. In manu jam civium positum, ægrum Reip. corpus à vitiosâ humorum liberare saburrâ, & vulneribus, si quæ illata sint, medicinam*

medicinam afferre. Legum optimas, & præcipua libertatis jura interregnum partum esse, & similia. Servire huc quoque queat quod Galba apud Tacitum I. histor. ait: *Utilissimus ac brevissimus bonarum malarumve rerum delectus est, cogitare quid aut nolueris sub alio Principe, aut volueris.* Tac. I. Hist.

De Legibus non mutandis Vid. Sædram in symb. XXI. mihi pag. 163. & Stradam I. V. mihi p. 243. Sed ibidem alia quoque Oratio mox additur de iisdem Legibus ad præsentium temporum usum flectendis. Quò pertinent illa ex Tacito: *Non omnia apud priores meliora. Et: quod hodie exemplis tuemur, inter exempla erit.*

De Electione novi Capitis cum fiunt verba, plerumque ostendi solet, quam felix sit Resp. quæ non unius familiæ hereditas sit, ut Galba ap. Tacitum de Romanâ loquitur. *Optimam esse publicæ rei consulendi rationem, si imperaturus omnibus eligatur ex omnibus.* Plin. in Paneg. Si ex defuncti Principis stirpe eligendus quis videatur, servient illa: *Minori discrimine sumi Principem, quam quæri.* Non. abluunt verò ab hoc argumentò, quæ apud Curtium lib. X. Perdiccas, & post eum alii, mortuò Alexandrò, super constituendò Successore, quæ item Clodius Albinus ap. Iulium Capitolinum disserunt, tum & quæ Barclajus in

in Argenidos lib. I. sub nominibus Anaximandri, Lycogenis, Dunalbii, Nicopompi in utrâq; partem disputat. Postquàm suffragia in unum quempiam Regni Candidatū consensere, tūc destinantur aliqui, qvi nomine Nobilitatis deferant Imperium Candidato. Hūc aliquo modo quadrare videtur Oratio Leonini, nomine Belgarum, Regi Galliae Provinciarum foederatarum Imperium deferentis; sed sunt in eā quaedam nimis submissa & abjecta, nec nisi summè periclitanti Reip. conveniunt. Oratio autem illa extat in Reidano l. IV. p. 64. Exstat item ap. Stradam. dec. II. lib. 5. Solent deindè, Candidati quoq; nomine, pro Electione gratia agi Ordinibus Reip. Id quod in novissimâ Regis Casimiri electione splendidissimò sermone fecit Illustris: Comes Boguslaus Lescinius Regni nunc Ærariò Præfectus. Hūc quoq; quadanten^o pertinet Alenzonii Principis Galli Oratio, quam Antverpiæ habuit, cū Ordinibus foederatis pro commissâ sibi rerum summâ gratias ageret. Extat verò illa apud Reidanum de rebus Belgicis sub initium lib. III.

Postea in Coronatione, magnificâ plerumq; Oratione Princeps à Nobilitate excipi solet. Ubi

H

ex

explicari consuevit, quantus electo Regi à Deo contrigerit honos, sed quantum simul etiam onus. Huc facere possunt illa ex Seneca: *Omnium somnos Regis vigilantia defendit; Omnium otium illius labor. Omnium delicias ejus industria, omnium vacationem illius occupatio.* Sed simul quoque Fiducia exponitur: quam habeant cives de Principe: *Fore nempe illum patrio in subditos affectu, uti ipsum non tam supra se, quam pro se esse sentiant.* Ita ad illum, tanquam ad clarum & beneficium sidus certatim advoluturos (cives,) objicere se pro illò mucronibus insidiantium paratissimos &c. Quæ verba ex Senecæ libro de Clem. deprompta olim J. Lipsius explicanda sibi sumisit, cum illum Albertus & Isabella Austriaci in magnò Procerum conventu audire publicè voluere. Denique vota adduntur, & perpetuæ prosperitatis comprecationes. Quam ad rem servire possunt illa ex Plinii Paneg. *Te, ô summum Numen, precor, ut beneficiis tuis faveas, tanquàm addas muneribus perpetuitatem.* Item ex Sen. ad Polybium ista, sed cum judicio correctâ, atque ad rem accommodata: *Dii illum, Deæque omnes terris diu commodent, &c. Abstine ab hoc manus tuas fortuna, nec in isto potentiam tuam nisi eâ parte quâ prodes, ostende.* Item antiquum Votum: *Augusto felicior, melior Trajanò.*

CAPUT
XVI.

PORRò ad Legationes quoque identidem nobiliora.

biliora ingenia adhiberi solent. Quibus ad tam ^{Materia} arduum munus ritè suo tempore preparādis ex- ^{Legationum.} pediet legisse brevem dissertatiunculā Barclaji, quæ extat lib. V. Argen: hoc initio: *Nullam suorum negotiorum partem cautiùs exigebat Meleander, quam dele- Etum eorum, quibus ad externos Reges aut populos legationem concederet, reputans illos venarum instar esse, quæ pro suo habitu occultam salutis aut morbi vim ex diverso tractu terrarum inspirarent in patriam, &c.* Sed cum extent de Legatorum officio libri singulari curā à Chokiero & Marselario scripti, ii præcipuè cum curā, ubi res requireret, evolvendi erunt,

Materiæ verò Legationum variæ sunt. Illis quippe contestationes Benevolentiae aliis Principibus deferri moris est, tum & de foedere novo ineundo, vel veteri confirmandò, auxiliò vel poscendò vel ferendò, de Matrimoniò, Pace tractandâ, aliquando verò de Injuriis expostulandis, rebusq; repetendis, aliisq; id genus agi solet. Ad quæ omnia ex historiis multa utilia maturè seponi possunt. Auxilium petunt Campani à Senatu Rom. ap. Livium l. VIII. item Samnites ab Hannibale adversus Romanos lib. XX. II. Petitio Pacis extat apud eundem Livium lib. XXX. ubi Annibal Scipionem ad pacem invitat, & apud Curt. l. IV.

ubi Darii Legati cum Alex. M. de pace tractant. Tractationem Pacis si quis disertè lateq; descriptam legere velit, legat Baudii librum de Induciis belli Belgici, ubi multa pro Pace & contra Pacem ineundam afferuntur. Vide potissimum pag 62. lib. prim; edit. anni 1629., ubi contra pacem differitur. Pro pace verò pag. 70. & seqq. Svasio foederis ineundi extat ap. Livium l. XLI., ubi Xenarchus societatem cum Perseò Rege ineundā esse deserit. De foedere violatò expostulat cum Feciale Romanorum Cl. Pontius Samnis ap. Liv. lib. IX. Item Q. Martius cum Perseò Rege. lib. LXII. Et Hiero Rex Syracusanus in suppl. Livianis. Cl. Freinsheimii l. VII. mihi p. 237. Expostulatorias Legationes Reginae Angliæ ad Ordines Belgii foederatos, & vicissim, vide in Reidano l. VI. & l. VII.

Sæpè etiam Legatì in id mittuntur, ut inter Principes vel Status dissidentes gratia & amicitia stabiliatur. Sic Stephanus Rex Poloniae olim Christoph. Closkovium ad Ordines Belgicos, illos cum Rege suo reconciliandì causā allegavit. Quā de re vide Stradam l. VIII. mihi p. 457. Sigismundus quoq; III. ad eosdem misit. Sed

Sed eam Legationem ut ingratam tum Ordini-
bus acerbiorē stylo persequitur Reidanus l.
XIV. mihi p. 372. & seqq.

Verūm quis omnes in publicō dicendi ma-
terias exhauriat? cū rerum vices & negotio-
rum publicorum varietates propē infinitæ sint,
& de singulis ferē loqvendi potestatem, occa-
sionem, imō & necessitatem sæpē faciat nobili
viro ratio Reip., in qvā ordo Equestris ad ma-
ximas & intimas consultationes, deq; publicis
rebus disceptationes admittitur vocaturq;.

IN his autem, qvæ attulimus, sunt qvædam, CAPUT
XVII.
Cautio-
nes in al-
legando.
qvæ verbis iisdem vernaculæ Orationi, si
emphatica & acuta sunt, inferi possunt, alia
si inferi vel non possunt, vel non merentur,
occasionem tamen campumq; dabunt ad me-
ditandum ea, qvæ ad rem præsentem accom-
modata videantur. Illud porrō non necesse
esse puto monere, qvōd qvemq; iudicium &
experientia suō tempore satis docebit, sen-
tentiarum, qvæ in Autoribus placent, non
omnia verba, uti in Autore habentur, reli-
giosè servanda, inq; publicum afferenda omnia
esse. Deni enim atq; etiam mutari aliquid po-
test, prout res nata postulaverit. Nonnunquam
magis

*Autores
publicè
non alle-
gandi.*

*Oratio-
nes & E-
pistola
magnu-
rum in
Rep. Ci-
vium dili-
genter le-
genda.*

*CAPUT
XVIII.
Varie ra-
tiones a-
cuendi
iudicii,
& condi-
endi ser-
monis.*

magis alludere ad istiusmodi dicta Autorum, quàm allegare ea convenit. Autores quoque ipsi non sunt facilè nominandi publicè, quia ea res scholam nimium sapere, atque apud nonnullos cavillum incurrere solet. Sed, ut dixi, arena ipsa optima hinc cuique dicendi Magistra erit, & antequàm in eam ipse descendat, audire alios in publicâ Regni palæstrâ probatos, legere etiam Virorum in Rep. clarorum epistolas & sermones, (qui magnâ curiositate in Poloniâ à diligentibus conquiri colligi que solent,) expendere eosdem cum curâ, atque ad eorum se exemplar decorâ æmulatione componere, si rectè sibi consulere volet, debet.

Non autem ad Orationes tantum in publico habendas accingere se Nobilem oportet. Ea quoque subsidia maturè sibi comparare debet, quæ in quovis congressu, inque omni civili cum aliis & negotio & consuetudine gratiam existimationemque ipsi conciliare possunt. Quam ad rem non Prudentiâ tantum & Iudicii sagacitate, neque Comitatus modò, quâdamque suavitate morum opus est, sed requiritur simul, ut sermones suos aptis condimentis cuiusvis meliori palato attemperare discat futurus Politicus.

Politicus. Iudicii autem limandi occasiones,
 tum & orationis condimentorum segetem ipse ^{Conver-}
 quidem usus benè natis Ingeniis suppeditat, & ^{satio & u-}
 ex convictu frequentiori; cum viris dignitate ^{su ipse}
 & doctrinâ insignibus consuetudine, multa ^{optimus}
 utilia & rara hauriri possunt. Et ista cum a ta- ^{Magister.}
 libus capiuntur, fortiùs plerumq; penetrant,
 penitusq; insident animis capacibus. Cum
 ea porro in congressu aliquò in usum addu-
 cuntur, longè magis aures ac corda audientium
 arrigunt, quàm quæ ex libro qualicunq; de-
 prompta afferuntur. Memini sanè ipse, me
 præsentē, attentissimè, nec sine singulari ani-
 morum motu auditos esse viros generosos,
 cum Radzivilliorum, Zbarasciorum, Zamo-
 sciorum, Lesciniorum, Coniecpolsciorum, si-
 miliumq; in Rep. celebrium Heroum dicta &
 Iudicia privatim aliquando à se audita, con-
 cinnè & tempestivè allegarent. Eò major fe-
 licitas judicanda est eorum, quibus in ejusmo-
 di, sapientiâ, experiētiâ, honoribusq; emi-
 nentium Virorum interiorem necessitudinem
 datur pertingere: ubi scilicet & iudicium & ser-
 mones & actiones suas formare discant. Eò etiâ
 sollicitius nobilium Adolescentû Parentibus atq;
 Edu-

Educatorib' huc enitendū est, ut quę publicę lucis capacia esse senserint ingenia, iis illustris ejusmodi & sapientis contuberniū ac consuetudinis celebrioris copiam atq; usum concilient. Considerari hanc in rem meretur prudentissimi Historici Philippi Cominei iudiciū, qui Ludovico XI. Galliar. Regi plurimū profuisse ait, quod deserto Patre, apud Philippum Burgundię Ducem sex annis vixisset: neq; illum ex tot difficultatibus emersum fuisse existimat, si in Galliā, more solito, fuisset educatus. Huc quoq; spectat Virgilius, cum Pallanta ab Evandro Patre ita Æneę commendatum refert:

— — Sub te tolerare magistro

Militiam, & grave Martis opus; tua cernere facta

Advescat, primis & Te miretur ab annis.

CAPUT
XIX.

Sed si quis de vitæ politicæ ornamentis tempestivè cogitare incipiat, potest lectio quoq; bonorū Autorum multa ad eam rem pertinentia suggerere. Huc autem quadrant præcipuè, quæ brevia sunt, & simul acuta, nervosa, atq; insigni aliquā elegantia conspicua. Brevia, ut memoriā comprehendi, & ubi occasio est, sine labore atq; hæsitazione reddi possint. Acuta atq; insigniter pulchra esse oportet, quò & iudiciū legentis acuant, & animos affi-

ciant

ciant audientium. Quod efficere vulgaria &
 trita nequeunt. Præcipuè autem huc præter
 sententias nervosas, de quibus antè satis dictum;
 conducunt *Adagia*, non vernacula tantum, qua- *Adagia.*
 lia in Lingvâ Polonicâ utili labore collegit
 explicuitq; Cnapius; sed & gentium aliarum;
 qvalia in singulis ferè lingvis existant. Utinam
 aliquis præcipua & selectissima quæq; ex omni-
 bus aut certè præcipuis lingvis, ac potissimum
 ea, quæ pluribus nationibus communia sunt,
 in unum Volumen colligeret! Conducunt
 quoq; huc *Apophthegmata* ex iis, quæ Erasmus, *Apophthegmata.*
 & post eum Lycosthenes, Beyerlingius aliiq;
 collegere, selecta. Et utilem eâ in re operam
 navavit Gerardus Tuningius, qui præstantiori-
 bus Græcis Latinisq; Italica, Gallica, Hispa-
 nica addidit: multa egregia istic complexus,
 multa etiam utilia iis, qui Lingvarum illa-
 rum peritiâ tantum valent, ut intelligere ea,
 tantum & judiciò ut aptè applicare, & scenæ
 accommodare possint. Addere his expediet
 Æliani historiam variam, Attica Bellaria Pon-
 tani, & Epidorpidas Casp. Ens. Plurimum
 porrò ad rem, quam nunc agimus, conferunt
Similitudines, quales multas ex Cicerone; Plu- *Similia.*
 I / tarchò,

tarchò, Senecà, Pliniò, aliisq; Autoribus colle-
gère boni Autores, inprimis autem Erasmus
& Lycosthenes. Nos quoq; hos secuti, simi-
lia non pauca, aut talium saltem materiam in-
frà in Politicà naturali, etsi obiter, & aliud
quasi agentes, dabimus. Sed nonnunquam
integras similitudines adducere tædiosum aut
ineptum, commodè verò atq; eleganter ad eas
alluisse perdecorum fuerit. Ut, si de aliquò Ge-
neroso Juvene dicere velis, eum non refugere
aspectum hominum & lucem publicam, possis
simili hoc exprimere. Sicut Aquilæ genuina
proles solem inconnivis oculis intueri potest:
sic iste nullam celebritatis lucem reformidat.
Sed per *Allusionem* brevius hoc expediveris,
ita scilicet: Nullum publici solis fulgorem re-
formidat generosus iste aquilæ pullus. Ejus-
modi allusiones ad Mythologiam etiam ali-
quam veterem, vel Ritum, vel Historiam, cum
fiunt aprè, multum cuilibet sermoni gratiæ &
Veneris addunt. Ut, si seditionem perdomi-
tam dicere volens dicas: Cessit tandem Hydra
ista Jovi nostro: Item, si de belli alicujus pe-
riculosi initis loquens nobilis dicat: *Transimus*
Rubiconem.

Com-

Commendant etiam sermonem scriptio-
nemq; Paronomasiae elegantes & appositae; ut, si
cum Alphonso dicas: *Fœnus est funus animæ*. Et
cum Lipsio: *Quò magis lata, eò magis lata erit epistola*.
Item: *Tu vide, ride, & Satyram pro nostrâ Satyrâ contra-
satuos istos scribe*: Item: *Laudet potius, quam lædat*. Item:
Sine crimine discrimen. Item: *Patior, ut potiar*. Mini-
mum decet libere, cui nimium licet. Ego rumorem parvi
facio, dum sit, rumen quæ impleam. *Sub luce lues*: quod à
stellione ad adulatorem transfert magnus Sava-
dra symbolo 48. Ornant quoq; Oxymora, ut in illo.

Oxymora.

Nescire velle, quæ Magister optimus

Nescire nos vult, erudita inscitia est. Et in isto:

Gratia, quæ tarda est, ingrata est.

Cum quò convenit illud Augustini. *Deus melius
scitur nesciendò.*

INter alias verò poliendi iudicii quas ilimas, **CAPUT**
Sermonumq; civilium elegantias non minùs **XX.**
locum invenient *Elogia*, seu breviora & acuta. *Elogia.*
iudicia de viris, qui seu rogà, seu sagò id asse-
cuti sunt, ut crebra de iis mentio in colloqui-
is confessibusq; fiat. Nam ob id ipsum quòd
frequenter in ore esse solent, tantò crebrior
occurrit occasio offerendi id, quod de quòq;
singulare sciveris. De Catone Majore Livii
hoc iudicium est: *In hoc virò tanta vis animi & inge-*

nii inerat, ut quocunq; locò natus esset, sibi ipse fortunam facturus videretur. De altero Catone ita Sallustius: Esse, quàm videri bonus malebat: ita quò minùs gloriam petebat, eò magis assequebatur. Hujus Catonis mores prolixiùs paulò sed eleganter describit Lucanus:

— Hi mores, hæc tunc immota Catonis

Seçta fuit, servare modum, finemq; tenere,
Naturamq; sequi, Patriæq; impendere vitam,
Nec sibi, sed toti genitum se credere mundo. &c.

Paulò post:

Iustitiæ cultor, rigidi servator honesti.

De Pompejò Magno Sallustius: Oris probi, animò inverecondus. Quod de ore probo ait, quò rectiùs intelligi possit, addere lubet illud Senecæ Ep. II. Nihil, inquit, mollius erat ore Pompeji: alterum de animo inverecondo illustrius fit testimoniò Taciti, qui de illò ait: Occultior Pompejus, non melior. De eodem memorabile est, quod Seneca l. V. de Beneficiis habet: Pompejus, inquit, Populum Romanum eò redegit, ut salvus esse non posset, nisi beneficio servitutis. De Syllâ idem Seneca: Patriam durioribus remediis, quàm pericula erant, sanavit. De Mariò Paterculus: Vir quantum optimus bellò, tantum pace pessimus.

Potissimùm verò de præcipuis Imperatoribus notanda sunt, quæ apud Autores occurrunt, judicia, ut, quod de Juliò Cæsare Livius dixit,

dixit, allegante Sen. Nat. Quæst. l. V. In incerto est, utrum eum magis nasci Reip. profuerit, an non nasci, & quod de eodem Gyraldus: Unus mihi ceteros & pugnando & scribendo vicisse videtur Cæsar. De Augusto vulgatum illud est: Aut nunquam debuit nasci, aut nunquam mori. De ejusdem Clementiâ eleganter Seneca: Dare illum pœnas apparebat, cum exigeret. De Tiberiô tritum est illud, ex nomine leviter immutato: Biberius Caldius Mero. Et quod recentiorum quispiam: Nunquam magis hostis, quam cum blandus: De eodem antiquus aliquis apud Sveton.:

Aurea mutâsti Saturni secula, Cæsar,

Incolumi nam Te ferrea semper erunt.

De Cajo Cæsare Svetonius acutè judicat, nec servum meliorem ullum, nec deteriore Dominum fuisse. De eodem Sen. Consol. ad Helviam: Hunc mihi videtur rerum natura edidisse, ut ostenderet, quid summa vitia in summâ fortunâ possent: Et idem alibi: Sub Cajo in eum statum res decidere, ut inter misericordiæ opera haberetur occidi. De Claudio mater Antonia judicare solebat: Non absolutum à Naturâ, sed tantum inchoatum esse. De eodem recens Autor: Omnia in imperiô habuit, præter Imperium. Seneca in Apocolocyntosi: Annos LXIV. cum animâ luctatus est. De eodem Ausonius: Non faciendo nocens, sed patiando fuit.

De

Svidas.

De Nerone Præceptor Chæremon dicere solitus est: *Lutum illud sanguine maceratum.* De eodem Poëta Gallus:

*Te celebrare potest, ô Cesaris ultima proles,
& scelus & vitium qui celebrare potest.*

Et recentior quidam de eodem: *Matri occisa Romanam fecit rogum.*

De Galbâ Tacitus: *Alienô Imperiô felicior, quàm suô. Et: Medium ei ingenium, & magis extra vitia, quàm cum virtutibus. Et: Pecuniæ alienæ non appetens, suæ parcus, publicæ avarus.*

De Othone Aufonius:

— *Qui morte decorâ*

Hoc solum fecit nobile quod perit.

De Vitellio Tacitus: *Ventre & gulâ sibi ipsi hostis. Idem. Amicitias dum magnitudine munerum, non constantia morum retinere vult, meruit magis, quàm habuit.*

De Vespasianô Tacitus: *Solus Principum in melius mutatus. Idem: Proxius si avaritia abesset, antiquis Ducibus par. Eutropius de eodem: Nullius cade unquam letatus justis etiam suppliciis ingemuit.*

De Tito tritum est, quod *Deliciæ generis humani sit appellatus. Tito, ait Tacitus, Ingenium, quantacumq; fortuna capax, decor oris cum quâdam Majestate.*

De Domitiano Iuvene Tacitus: *quod stupris & adulteriis filium Principis egerit. Et: infestus virtutibus Princeps. Et idem alibi: quod ex paternâ fortunâ licenti-*
am tau.

am tantum usurpaverit. De eodem Plinius in Paneg:
Nunquam ex solitudine sua prodibat, nisi ut solitudinem faceret.

De Nervâ Plinius in Paneg: Ruebat Imperium
super Imperatorem. De eodem recentior aliquis:
Energis Nerva. De eodem Tacitus: Nerva Cæsar res
olim dissociabiles miscuit. Principatum & Libertatem.

De Trajano vetus acclamatio est pro elo-
giò, quod & ante allegavimus: Felicior Augusto,
melior Trajano. De eodem Florus: Sub Trajano Prin-
cipe movet lacertos Resp. & præter spem omnium senectus
Imperii, quasi redditâ iuventute, revirescit. Eundem Con-
stantin^o M. Parietariam dicere solebat quòd ubiq;
nomē ipsi^o publicis operib^o inscriptū cerneretur.

Ad hoc exemplar de reliquis quoq; Prin-
cipibus annotari debent, si quæ in lectione Au-
torum occurrunt, judicia brevīa & acuta. Neq;
intra antiquorum Elogia standum est, sed de
posterioribus quoq; similia colligere expedit:
ut, quod Otho I. Imperator *Amor mundi*, Ter-
tius, *Miraculum mundi* dictus.

De Carolo V. Imp. nota Thuanī testimo- ^{Elogia}
nium: In eò, inquit, Principe cum Virtute certavit ^{Princi-}
fortuna, ut meritis illius supremum felicitatis fastigium im- ^{pum re-}
poneret. Idem: Nullum perfecti magis & ad omnem vir- ^{centio-}
tutem expressi Principis exemplar nostrâ & retrò seculorum ^{rum.}
memoriâ reperiri posse arbitror. De eodem Glaserus:

Hexos

Heros incomparabilis & priscis Imperatoribus laudatissimis adnumerandus. Ità colligenda similiter Elogia & Iudicia sunt de aliis Regibus, Principibus & Magnatibus celebrioribus. Ut, de Henrico IV. Galliarum Rege Parisiis in Palatio Richeliano extat tale Elogium: Galliam ab Hispanis & perduellibus usurpatam Gallia sibiq; dextrâ & ferrô restituit, Phœnix exquisitus, ingentium virtutum odoribus immortalis, & è cineribus datô successore redivivus, unus omnium admiranda inchoare potuit, unum, qui consummavit, reliquit.

De Ludovico XIII. Filio Henrici ibidem:

Iustus, pius, felix, terrâ mariq; victor, Europæ arbiter, consumptâ sēctarum rebellium excetrâ, domitis perduellibus, amplificato Imperiô, summotis ultrâ Rhenum & Padum Franciæ hostibus, defensis sociis, retextâ aulicarum factionum, quæ turbas in Regno ciebant, telâ, duo ad cumulum gloriæ, in cogitatione prima, in opere ultima, Christiani orbis Pacem, & populorum levamentum, quæ speramus, respirat.

De ipso Cardinale Richelio ibidem:

Tot exantlatis, quos universus orbis audit, laboribus, hoc unum præstitisse sibi visus est, quod summâ rerum à Domino suo sibi concreditâ, tanti Regis mentem ingenio affecutus, secundante cœlo, forti animo feliciter executus est. De eodem Cardinale habentur alia quoq; tam vivo, quàm mortuo, & tam ad laudem illi, quàm probrum ejus scripta, omnia tamen acuta. Sed nè longior sim, hic inferere ea nolo.

Elegans

Elegans Gvilielmi Principis Orangii Elogium per comparisonem cum Duce Egmontio extat in Famianò Strada, quod etsi paulò prolixius, inseram tamen ideò ut ad similia in

Dec. I. l. 3.

Autoribus observanda excitem Juventutem: Erat Egmontius ingenio hilari, explicato, sibiq; presidente, tristi Orangius, inobservabili, vitabundo. In hac solertiam ubiq; laudares: fidem in illò sapius reperires. Dux belli melior, quàm Senator; Ajax ille: hic Vlysses domi pugnacior consilio, quàm foris manu. Provisor alter anxius, inq; futura semper animò præcurrens, eòq; adversus repentina nunquam improbetus: alter plerumq; curis vacans, nisi instantibus; ad subita tamen magis imparatus, quàm aut impromptus, aut impar. Plus ab alterò sperares, ab alterò plus timeres. amicumq; tibi Egmontium malle: Orangium magis inimicum nolles. Et ne quàm in re convenirent, vultu erat Egmontius perquam pulchrò, validis membris, aspectu pleno dignitatis: alter ore gracili, colore fuscò, capite recalvò. Summus tamen uterq; Populo habebatur: sed illum homines amabant, hunc colebant.

Similis, nec acumine inferior comparatio inter duos celebres belli per Poloniam Duces, Hotkevicius & Zolkievium, extat in Historià Johannis Innocentii Petricii, Viri sanè eximii, & majorem verè laudem, quàm habet, merentis. His, inquit, Genus, ætas, opes, propè æqualia fuere: magnitudo factorum par, ambo bellis Moschoviticis; Hotkevicius plus Livonicis Svecicisq; florere. Indè Militiæ utriq; magna scientia, sed usus alii alius. Hotkevicius su-

K bitus

bitus consiliis, sed eventu felix erat, cautior, quàm promptior habebatur Zolkievius. Ille bella manu & armis componere, alter Sapientiâ & Consiliâ, gaudebat. Hotkevicius despiciendo pericula, agendo, laborando, famam extendebat: Zolkievius fortune moderando post captos bellâ Moschorum Imperatores, partam gloriam intactumq; nomen quietè observabat. Alius nil ob formidinem recusabat, alius nil ob jactationem appetebat. Alterius temeritatem audacia in fortitudinem emendabat: alterius providentiam cunctatio in metum corrumpebat: Zolkievius æquus, misericors, & sapiens exorabilis: Hotkevicius gravis, intentus, severus, & malis injucundus. Cæterum in utrôq; nihilo minor erat pro gloriâ vitæ contentus, par cura publicæ salutis; eadem erga Regem fides, & pro Rep. fatum: ut, quantum his aliisq; virtutibus gemini, tantum in officiorum administratione ab omnibus pares magis, quàm similes haberentur.

Cum ista legimus, in memoriam redimus comparationis Cæsaris cum Catone, quæ ap. Sallustium in Catilinâ reperitur, tum illarum quibus Germanicum cum Alexandro M., Mucianum cum Vespasiano confert Tacitus.

Non inelegans quoq; (ut in propositô elogiorum argumentô pergamus) ejusdem Petrii judicium est de Johanne Zamoscio, quod in Comitibus sapientum extat: Nil minor omnibus, inquit ille, Ioannes Zamoscius est, tam in Romanorum Senatu describendo, quàm in suo gerendo gravis, sapiens, innocens, sanctus, sic studia amplexus ut pauperes solent, sic doctos, ut divites debent, addictis quoq; literis in suâ Vrbe tectis Laribusq;, quod vix soli

Annal.
II. 73.
Histor.
II. 5.

*soli faciunt Reges. De eodem Piccartus in observ.
Dec XII. 8. Polit. Vir in tantum laudandus, in quan-
tum virtus & doctrina intelligi potest.*

Sed quia Eruditorum quoque Virorum in CAPUT
XXI.
Elogia
Erudito-
rum Viro-
rum.
politorum hominum confessibus crebra
mentio incidit, de illis, præsertim celebriori-
bus, & qui Eruditionis Principatum suo secu-
lò tenuere, aliquid singulare observasse pariter
expediet. Multum enim afficiet animos, qui
de moribus illorum & vitâ opportunè referre
quid poterit. Quâ in re multum quemlibet
juvabunt libri de vitis illustrium Scriptorum
à Petro Crinito, Jovio, Melchiorè Adami, Vos-
sio, & aliis compositi. De iis, qui superiori ævò
claruere, verissima judicia operi suo innexuit
vir magnus & veritatis studiosissimus Thuanus.
Historicis potioribus quæ J. Lipsius nobilis Cri-
ticus & Politicus dat testimonia, quia prostant,
& in vulgus ferè nota sunt, tantò turpius fuerit
ea ignorare. Sed quia Nobilibus minus tempo-
ris ad perlegendos illos Autores, qui vitas scri-
psere, suppetit, eorum præcipuos Magistri il-
lorum evolvere debent, quò hinc selectissima
quæque, & quasi meliorem succum Discipulis
insinuare possint. Aliqua etiam Elogia Ora-
torum.

torum lectio suppeditabit. Ex. gr. in Heinſii Orationibus occurrit Elogium Plutarchi, quem ille alicubi ita laudat: *Qui, inquit, compendium eruditionis, Prudentiæ theſaurus, Antiquitatum utriusq; gentis quidam Delius Apollo videtur.* Galenum idem appellat *Mare eruditionis, Oceanum disciplinarum, omnium ingenuarum artium promumcondum, & quaſi Bibliothecam quandam.* Hieronymus (nè Eccleſiæ etiam ſidera prorsùs omittamus) ab eòdem Heinſio vocatur *magnum ac incomparabile columen Eccleſiæ, ac decus.* Chryſoſtomus, *Suada ac medulla ſacræ Eloquentiæ, qui, ut amnis quidam ſummò è monte provolutus, ore immenſo decurrit.* Quia verò faciliùs memoriæ inhærent, quæ numeris ligata ſunt, utile erit brevia Epigrammata de viris iſtis eruditis in promptu habere, ſive ea ſepulchris, ſive Iconibus inſcripta, ſive aliò modò laudi eorum dicata ſint, ut Ex. gr. illud

De Laurentiò Vallâ.

*Juppiter hunc cæli dignatus honore fuiſſet,
Cenſorem lingvæ ſed timet ille ſuæ.*

De Erasmo Roterodamo:

*Ingens ingentem quem perſonat orbis Eraſmum,
Hæc tibi dimidium parva tabella refert.
At cur non totum, mirari deſine, Lector,
Integra nam totum terra nec ipſa capit.*

De

De eodem alibi hoc scriptum memini:

Fatalis series nobis invidit Erasmus,

At Desiderium tollere non potuit.

De Gvilielmô Budæô , qvî eximium de
Asse librum edidit:

Qvod sibi vix multô multi peperere labore,

Uno Budeus comparat Asse sibi.

Cui affine est, qvôd nos aliquando in Cl. Sal-
masii librum de Usuris scripsimus, qvôd pace
invidiæ adicere licebit,

Grandior à Phæbô fors, qvàm tibi, credita nulli est:

Majorem Usuram te qvôq; nemo dedit.

De eodē porrô Budæô olim aliquis ita breviter:

Gallia qvôd græca est, qvôd Græcia barbara non est,

Utraq; Budæo debet utrumq; suo.

In Elogiis dūm versamur, non prætereunda
qvôq; nobis putamus illa, qvæ de Urbibus ce-
lebrioribus extant, ut ex. gr. qvôd de Urbe Ve-
netâ olim Sannazarius scripsit, ut elegantia
suâ, ita præmiô luculento nobilitatum Epi-
gramma (sexcentis enim aureis pensatum est
à Senatu Veneto.) Labet id autem subjicere,
qvâ Juvenibus, qvibus ista scribimus, non-
dum forsân lectum est, viris alioquin notissi-
mum:

Viderat

*Viderat Adriacis Venetam Neptunus in undis
Stare urbem, & totò ponere jura mari:*

*Nunc mihi Tarpejas quantumvis, Juppiter, arces
Objice, & illa tui mœnia Martis, ait.*

*Si pelago Tybrim præfers, urbem adspice utramq;
Illam homines dices, hanc posuisse Deos.*

**Talia autem urbium Elogia à Jul. Scalig. aliisq;
composita Libri Itinerarii, & melius ipsa de-
niq; itinera seu peregrinationes ad loca exte-
ra susceptæ nobili Iuveni suppeditabunt.**

Epigrammatum, quæ datâ Occasione jam ad-
duximus, sicutitas alliciet opinor Elegantiarum
studiosum, ut alia quoq; , etsi nullum in iis
Elogium contineatur, judicii acuendi, animiq;
tàm sui, quàm alieni delectandi causâ, legere,
ac si brevia atq; elegantia sunt, memoriæ quoq; ,
si ea felicior adest, mandare non dedigne-
tur. Qvalia nonnulla ex Martiali, plura ex
Oveno, graviora ex Bauhusio, Sarbieviô, Bi-
dermanno aliisq; ejusmodi peti possunt. Ut
ex Martiali de Fannio illud:

Hostem cùm fageret, se Fannius ipse peremit:

Hic, rogo, non furor est, ne moriari, mori?

De Piscibus sculptis:

Artis Phidiacæ toreuma clarum

Pisces adspicis, adde aquam, natabunt.

Item

Item ad Priscum:

Vxorem quare locupletem ducere nolim

Quaritis? Uxori nubere nolo mea.

Inferior matrona suo sit, Prisce, marito,

Non aliter fiunt fœmina virq; pares.

Ex Oveno sint pro Exemplo illa:

Scaliger annosi correxit secula mundi:

O quis qui mores corrigat, alter erit?

Ad Germanicum:

Mitto tibi Carmen, Germanice, muneris instar:

Mitte mihi munus, Carminis instar erit.

Venit mihi jam in mentem alia literata elegantia, quæ tamen forsân aliquibus primâ fronte nimis scholastica, minusq; adeò Illustribus ingeniis digna credetur. Mihi verò non prorsus videtur spernenda. Lusus est, sed ingeniosus, & qui gratiam invenire solet, si ex venâ non infelice provenerit. Loquor autem de *Anagrammatum lusu*. His equidem efficiendis nolim ego nobilia se dare ingenia, sed elegantiora aliqua ab aliis inventa meminisse nihil profectò cuiquam obfuerit, imò hinc quoq; svavè familiarium sermonum condimentum peti potest. Sunt autem quædam ex prænomine, aut etiam cognomine solò petita:

Uc;

*Obiter
aliquid de
Anagram-
matibus.*

Ut: *Emmanuel* Levamen. *Sigismundus*, Dignus Musis, *Mauritius* Mars vivit, *Cicero* Cor cie, *Ferdinandus* Dura findens. *Ladislaus* Das villas, *Casimirus* Mars civis, *Senatus* tu sanes.

Alia ex utroq; nomine, quæ eò præstantiora, quò magis ad personam, cui scribuntur, quadrant, ut: *Carolus Magnus*: cumulus agros, *Boleslaus Crivoustus*: O ut bello acris visus! *Joannes Casimirus*: O sine armis vincas! *Stanislaus Coniecpolius*: Is cinctus Poloniae salus. *Stanislaus Lubomierscius*, is notus ausis Mars bellicus. *Samuel Lescinius* Celsis lumen Avis. *Thomas Samoscus*, Musas hastis como, & hastas Musis como; quod à plurimum Reverendo & tam literis quàm dignitate illustri Viro *Gregorio Boras* compositum tantò elegantius est, quòd ad stemma Illustrium Samosciorum, eorundemq; in literas favorem apprimè quadrat.

CAPUT
XXII.
Symbola.

REstant duo ad acuendum ingenium, & ad elegantiorē doctrinam per quàm utilia minimeq; adeò nobis prætereunda, *Symbola* & *Emblemata*. Nunc enim ista distingvo, etsi non ignarus sum, facie ex Symbolo fieri Emblemata, cum dicto alicui brevi & acuto imago additur: pariter etiam ex Emblemate

Symbo-

Symbolum, si quis picturam unà cum epigraphe seu Lemmate suò ad exprimendum aliquem sensum, consilium vel factum, seu suum, seu alterius adhibeat. Illustribus autem Iuvenibus venanda notandaq; sunt illa maximè Symbola, quæ à summis Viris profecta noverrunt. Tantò enim plus & ipsorum animos afficient, & aliorum pariter, apud quos mentionem eorum fecerint. Edidit autem jam pridem Nicolaus Reusnerus vir Clarissimus Symbola Imperatorum Romanorum omnium, eademq; luculentissimo commentariò illustravit: Sic ut liber is Ethices, ferè & Politices illustre quoddam Compendium sit, nobiliq; adeò juventuti meritò commendatus esse debeat. Circa Symbola quoq; laudabilem atq; utilem operam navavit Petra-sancta. Olì in Gallià in Historicum Charronium incidi, qui Regum Gallicorù Symbola Historiæ suæ operi intexuit: quorum aliqua satis concinna sunt, ut Clodovei: *Incendo quod adoravi, adoro quod incendi.* Clotarii II: *Mens immota manet.* Cui Lemmati alius posterior autor Emblemata additurus, molendini rotam addit, aquis versam, axe rotæ immotâ manente, Clotarii III: *Regis otium servi negotium.* Dago-

L berti

berti: *Quies in quies.* Pipini Brevis: *Deus se tibi, tu te Deo.* Caroli Magni: *Gratia Dei id sum, quod sum.* Notabile quoque Symbolum est, quod Rex, primum Scotiæ, at postea totius Magnæ Britanniæ, Jacobus VI, Uraniburgi Anno 1590. reliquit manu sua:

— *Est nobilis ira Leonis*

Parcere subjectis, & debellare superbos.

Item illud Henrici VIII. Angliæ Regis: *Curad- hareo, præst:* alludens scilicet ad illud, quod jam dudum Politici observârunt, Galliam & Hispaniam esse quasi lances in Europâ, Angliam verò lingulam seu libripendem; ut annotat Cambdenus sub anno 1577. mihi p. 285.

CAPUT
XXIII.
Emble-
mata.

Emblemata autem tantò magis afficere, & demulcere nobilia ingenia solent, quòd non animo tantum suavem meditandi curam, sed & oculis lustrandi voluptatem objiciunt. In iis verò effingendis, si quæ unquam, nostra profectò ætas plurimum desudavit: & ut multis in rebus aliis apicem, ita in hac quoque videtur attigisse. Habentur Emblemata Alciati, Paradini, Sambuci, Adriani Iunii, Camerarii, Schönhovii, Boxtorpii, Hesii aliorumque, quos enumerare non attinet. Pulchra quoque sunt quæ

quæ ex porticu regiâ Parisiensi collegit Io-
 annes Gvisius, edita superioribus annis Lute-
 tiæ. Sed omnium gloriam hoc in genere su-
 peravit ac propè extinxit illustris Savedrę labor,
 qui centum Emblematibus, additisq; insuper
 commentariis totam ferè disciplinam Politi-
 cam complexus est. Ità jam hoc inprimis cu-
 ræ nobilis adolescentis relictum videtur, uti
 illa à tam diversis ingeniis edita Emblemata in
 ordinem aliquem, & sub certa quasi signa lo-
 corum communium redigat. Et nisi alii com-
 modiores tituli adsunt, suppleat interim locum
 Politica Lipsii, quam ubi familiarem discenti
 nobili Magister fecerit, Emblemata illa variorū
 Autorum percurrat, & quæ melioris notæ fue-
 rint, in chartâ singulis paginis interfertâ adjiciat.

Possẽm plura de ejusmodi elegantiss & quasi
 lautitiis literariis huc accumulare, sed nimium
 jam vereor, nè eorum, qui ista legunt, convi-
 tium, saltem tacitum, ideò dudum incurrerim,
 quod circa flosculos eruditionis ità operosus
 sim, solidæ autem sapientiæ frugem negligam,
 aut nimis differam proponere. Ego verò de-
 liciarum seu condimentorum istorum *αρωματισ*
 semel ingressus, abire indè non ante volui, quàm

fungulas quasi capsulas seu *ληκέδες* excussissem. Specimina quoque singulis istis, quasi gustus capiendi causâ, adjeci: quò nimirum facilius percipiatur quid velim, & levior labor sit sequendi atque imitandi præeuntem. Ordinem in istis non tam nostra præcepta, quam suum cuique docenti iudicium monstrabit: cuius prudentiæ incumbet, omnia ista ætati & captui suorum discipulorum attemperare. Nos sanè ea hic tradidimus, quorum usus non adolescentibus tantum, sed adultioris quoque ætatis juvenibus, atque etiam peregrinantibus convenit.

CAPUT
XXIV.

*Solidioris
sapientiæ
præcepta.*

CÆterum prorsus fateor & constanter assero, dum condimenta ejusmodi venatur sectaturque juvenus nobilis, non esse ei negligendum solidæ sapientiæ cibum. Quid enim aromata profint, nisi sit, quod illa condiant? Quorsum phaleræ, tapetes, nisi habeas cui insterni queant? Solidæ autem sapientiæ fundamenta haud sanè alibi quærenda sunt, quam in Philosophiæ officinâ. Quæ cum partim in disciplinis contemplativis, partim in practicis consistat, has equidem posteriores nobili juventuti præ alteris illis convenire, & nos antè diximus, & apud omnes in

in confesso est. Sed nec illæ facile ulli, cui ingenium naturæ, opes & commoditatem fortuna dederit, negligendæ sunt. Aliquæ tamen, ut, quod res est, fateamur, spinosiores sunt, quam ut magnoperè coli debeant ab iis, quibus in conficiendo studiorum curriculum festinandum est. Qualis præcipuè est *Metaphysica disciplina*, circa summa rerum generalia versans, atq; ita, quantum abstractionum subtilitate in altum evolans, tantum animum humanum ab operationibus vitæ utilioribus avocans, adeoq; otio literario se deditâ operâ addicentibus, quam functiones civiles administraturis aptior. Ex Metaphysicis quorundam Magistrorum culpâ in *Logicam* quoq; non parum defluxit obscuritatis. Undè adeò lento, prolixo & morosò quodam præceptorum tractu ea ars in scholis haut paucis docetur, utilissima alioquin & planè necessaria cuilibet sapientiæ alumno. Ab eâ enim Inventionis artificium, ab eâ ratiocinandi dexteritas, ab eâ vera probandi, falsa refellendi, item ordinandi suas cogitationes, alienas resolvendi methodus dependet. Quibus rebus, in benè natis ingeniis multum equeidem subindè naturalis solertia suomet

Metaphysica an utilis Nobilibus.

Logica.

suomet Marte potest, sic ut quidam viri logicorum præceptorum ignari insitò lumine suò exercitatissimis identidem satisfacere cum admiratione omnium possint. Sed & istis, quantumvis naturâ acutis, multum astruxisset disciplina: & qui Logicam artificialem naturali addidit, potest illis alteris terminorum artis, ceu Gorgonei capitis objectu sæpè os occludere aut pudorem excutere. Quare omninò compendium aliquod Logicum ediscendum etiam Nobili est, nè, si quando cum eruditis eruditè loqui aut differere res postulet, terminis artis, veluti novis quibusdam monstris perterreatur, sed potissimum etiam ideò, ut ipse modum, habeat, fila & stamina inventionum, quibus ad texendum qualemcunq; discursum opus est, ex se educendi, atq; ordine concinnò proferendi: tùm quoq; ut de aliis, docere vel dicere aggredientibus, tantò aptius judicare possit. Compendium verò tale vel ipse Magister dictabit, vel (id quod malim) ex impressis aliquod eliget; ut ex. gr. Scharffii, Bartholini, Molinèi, Keckermanni. Præcipuè autem regulæ & formæ syllogisticæ inculcentur diligenter, sed non minus Topica quoq; præcepta, ipsissimum scilicet invenien-

veniendorum argumentorum in quavis re gazophylacium. Dare porro Magister operam debet, ut quam maximè perspicua discenti præcepta reddat, ad naturale potissimum rationis lumen omnia exponendò, tum etiam exemplis quam familiarissimis terminos illos artis, ipsà plerumq; re, quam notant, obscuriores, illustrandò.

Post Logicam accedatur ad *scientiam rerum naturalium*: CAPUT XXV. Naturalium rerum scientia. studium non minùs utile quam jucundum: si præsertim scitè tractetur. Svavitatem certè summam habet per hoc universum circumferre oculos, lustrare rerum ortùs & causas, & naturæ animadvertere sympathias atq; antipathias. Neq; verò curiosis tantum & speculationi vacantibus ingeniis talia accommodata esse credendum est. Sunt quippe in Physicorum scriptis problemata & quæstiones tam amœnæ & svaves, ut quemq; etiam nobilissimum trahere ad tenere genium possint. Magistris tantum incumbet ex Aristotelis problematibus à Septalio explicatis. ex theatro Naturæ Bodini, aliorumq; ejusmodi libris insigniorum facilioremq; problematum facere delectum. Sed porro ex universâ Physices

fices tractatione ad civile quoque studium luculentissimus manare fructus potest. Quis nescit Macrocosmo seu naturae rerum universae, Microcosmum, hoc est, hominem mirifice respondere: adeoque quae in illo cernuntur, observanturque pulcherrimam applicatione ad vitam & mores humanos traduci posse? Ex homine sane ipso ejusque structuram non contemnendam Prudentiae Politicae praecepta elicere Auctores nonnulli, & praeter alios Cl. Casp. Dornavius: quanquam ab hoc quoque aliquid adhuc industriae aliorum relictum esse, si otium suppetere, non esset difficile ostendere. Sed quod in corpore humano tentatum dixi, idem in cetero Naturae universae systemate, coelo, stellis, meteoris, plantis, animalibus, fieri posse nemo non videt. Et passim etiam ab istis singulis rebus sumptae similitudines in Auctoribus optimis, sed sparsim, & vagarum instar stellarum insertae occurrunt. Qui autem per singula rerum genera filio quodam continuo operam eam deduxerit, neminem hactenus vidi. Et opinor tamen hujusmodi laborem omnibus, ac praecipue nobilibus, summe & utilem & gratum fore. Quid autem, quid velim, intelligatur rectius, dabo

dabo ~~περὶ γε μάλῃ~~ locò pauca, quæ de facili se ingerent, (neq; enim rara tantum hîc sectari res poscit, aut negotia mea nunc patiuntur) exempla, ex quibus tamen haut difficulter cognoscetur, quomodo eadem cura ultra hominis naturam extendi, atq; ad alia rerum naturalium genera applicari queat.

CAPUT
XXVI.

IN *Physicis* agi solet de *Naturâ Mundi*: & rerû naturalium ad Politicâ accommodationis speciminis ergò tenetur. nempe antequam in partes ejus omnes curiositas scientiæ lese diffundat, quid generatim de hâc cœli terræq; fabrica cognoscendum sit, explicari. Hîc inter alia docetur, Mundum ex contrariis consistere, & ut Sen. *Quæst. Nat. l. VII.* ait: *totam hujus Mundi concordiam ex discordibus constare*: Applica hoc ad Imperium seu Remp. Et id sanè ex Magistratu & subditis, Dominis & servis, rebus disparibus & quodammodo contrariis consistit: sed ità, ut res istæ, quæ contrariæ videntur, & sunt, vel sponte, vel vi coactæ in unam societatis compagem coalescant. Deindè eadem illa ex rebus discordibus concordia elucet tum quoq; cum diversarum Nationum, Lingvarum, sensuum, artium, studiorum homines intra unius civitatis mœnia, intra ejusdem Imperii fines, sub eodem

M

dem.

vid. Sa-
vedram
in Symb.
XXX. sub
finem & in
Symb. 61.

dem moderamine, sub iisdem legibus vivunt.
Facit hùc, quod apud Politicos legi: utile esse
in eâdem Republ. non per omnia ingenio &
oratione similes, sed faciles & graves, comes
& tristes, severos & lenes, Appios & Publico-
las, Catones & Cæsares existere. Ut enim in-
fidibus si nervi omnes similem sonum edide-
rint, harmonia nulla, sed ex dissimillarum
vorum moderatione concentus congruens &
concors efficitur: ita si ii, qui ad consilia pu-
blica adhibentur, etsi cætera dispares, in rebus
deliberandis tamen ita comparati sint, ut in eun-
dem omnes scopum, publicum videlicet bo-
num colliment, longè certior clariorq; in rebus
& consiliis veritas ex illâ dissimilitudine sen-
tentiarum, & velut concorde discordiâ emer-
git, quàm si absq; ullâ varietate omnes idem
sentiant. In Politici Florentini *Disputationibus*
de Rep. totum caput quartum libri primi oc-
cupatur in hoc solò demonstrandò: *Discordias,*
quæ inter plebem & Senatum Romæ fuerunt, in causâ fuis-
se, ut ea Resp. libera simul & potens efficeretur. Facit de-
niq; huc sententia Senecæ Ep. 95. *Societas nostra,*
lapidum fornicationi simillima est, quæ casura, nisi invicem
obstarent, hoc ipso sustinetur. Præterea ubi Physicus

de mundò agit, docere solet, primam mundi ex nihilò productam materiam confusum quoddam chaos, & rudem atq; indigestam fuisse molem. Ex talibus quoq; principiis existere solent Respublicæ. Ex prædonibus, & agrestem feritatem spirantibus hominibus prima urbis Romanæ concrevère rudimenta. Venetias profugi homines condiderunt, Barbarorum incursionem, præsertim Atrilæ, fugientes. Talia non pauca in doctrinâ Physicorum de Mundò generatim considerato inveneris, Reip. & Imperiorum institutis apprimè quadrantia: sed ista pro exemplo adduxisse sufficiat.

Quandò Cæli Naturam exponunt Physici, docēt ^{De Cælo & sideribus.} inter alia cælum & sidera agere in res inferiores, & isti defludio magnos prorsus effectus tribuunt. Non minor Aulæ & Principum in subditorum tum mores & fortunas efficacia est. De moribus notum illud: *Quales in Republ. Principes sunt, tales reliqui esse solent cives.* Cicero l. 1. Ep. 9. & quod Vellejus habet: *Rectè facere suos Princeps faciendò docet.*

— Procerum motûs hæc cuncta sequuntur,

Humanum paucis vivit genus. —

Quod ad fortunas attinet, eæ à Cælo aulicò,

M 2 ut

ut sic dicam, & Principis plerumq; voluntate dependent. Nero ap. Sen. lib. de Clement. non malè: *Qualem quisq; sortem statumq; habeat, in manu meâ positum est. Quid cuiq; mortalium fortuna datum velit, meo ore pronunciat. Ex nostro responsô lætitiæ causas populi urbesq; concipiunt. Cœlum Aristoteles ab intelligentiis moveri statuit. Utinam ita Aulæ! Rectius sanè res in iis se haberent, prudentiorq; earum motus, ac forma esset constantior.*

Cùm de *Sole* agunt naturalis scientiæ Auctores, tradunt inter cætera, qvò altior is sit, eò illum minores umbras jacere; Sic Imperia, dùm intra prima incrementa luctantur, multæ vicinorum invidiæ subjacent; cùm ad fastigium emerferunt, supra invidiam sunt. Sol medio inter Planetas loco situs est, & ab eclypticâ nunqvàm deflectit;

— *Medium non deserit unqvàm*

Cæli Phæbus iter, radius tamen omnia lustrat. Claud:
Sic Princeps, in medio etiam ditionum suarum degens, longè remota gubernat ac moderatur. Ad lucis *Solaris* reflexionem si quæ objecta intueatur oculus, (verba sunt *Savedræ*,) jam probè & distinctè videt, qualia ea sint: at si in radios ipsos solares directè velit intendere, nimia luce sic perstringitur, ut colores rerum & figuras haud quaquàm possit discernere: ita prorsus inge-

nis accidit, quæ sapientiæ & doctrinæ studiis impensius quàm par est, sese dedunt, ad negotia publica minùs fiunt idonea.
Sole terris lucescente stellæ non videntur:
Sic Procerum autoritas præsentia Regis præ-
umbratur offuscaturq; Sol æstate cum urit
maximè, tùm solent sequi tempestates: sic cum
in subditos crudelitas aut injustitia Principum
favet, tùm turbæ, seditiones, mutationes oriri
consvēre. Solis defectus magnas plerumq;
calamitates mortalibus afferre solet: sic Prin-
cipum errores. Soles cum plures apparent, pro-
digiosum, & calamitatum imminentium præ-
sagium est: ita cum plura in imperio capi-
ta. Solis beneficia quotidiana imò perpetua
non solent ita observari, atq; eclipses ejusdem:
itā in errores principum magis oculi omnium
advertuntur, quàm in virtutes, & rectè facta.
Solis radii si in speculum curvum seu conca-
vum, atq; inprimis chalybeum incidant, fiunt
ignei & urunt obvia: ita si Principes ingeniis
pravis, immoderatis, Martiis, se dedant nimi-
um, consilia ignea, tumultus, bella sequen-
tur. Vid. Saved. symb. 76. Sol idem est pau-
peri & diviti, nobili & obscuro: ita Princeps
benefacere & justitiam administrare debet tam
imis,

imis, quam summis. Rex, inquit Aristoteles lib. V. polit. c. 10. *custos esse debet, ut nec epulenti injustum aliquid patiantur, nec plebs contumeliam accipiat.* Sol sua habet solstitia & æquinoctia, sic Imperia suas periodos, suas crescendi & decrescendi vices.

Cometarum quoque doctrina multas dabit occasiones ad egregia monita, ut v. gr. Cometæ stellæ magis videntur, quam sunt, aut si sunt (id enim jam video à nonnullis statui) minores tamen sunt aliis stellis, præsertim Planetis, etsi majores videntur: & qualescunque sint, semper Imperiis aliquid sinistri minantur: Ità plerumque homines, qui ex humili locò subito in altum evecti, fortunâ suâ corrumpuntur & insolescunt, aliisque vetustò splendore claris se præferunt. In tales Sejanos vel (si ex recentiore Historiâ nomen mavis) Volséos lusit quidam aliquandò tali Epigrammate:

Antiquâ de stirpe viris te, Pontice, præfers,

Cum sis ipse novæ conditionis homo:

Servorumque gravem longo trahis ordine caudam,

Mente tumens, habitu splendidus, ore minax.

Sic noviter natò dirus rubet igne Cometes

Sanguineâ longum lampade syrma trabens.

Phosphorus

Phosphorus at contrà, vetus ille antecambulo Solis,

Haud grandi nitidam jactitat igne facem.

Lumen at inducit Phœbejum Phosphorus orbi,

Tu Regnis tenebras, dire Cometa, paris.

Si de Fulgure agat Physices Magister, multa eximiæ prudentiæ scita animis Nobilium subjicere poterit, ut ex gr. Fulmina, mollibus illæsis res durissimas comminuunt: ita Principes cedentibus parant, superbos ac resistentes frangere ac pessundare solent. Fulmina montes & res excelsas petunt: ita Principum ira & suspicio Viros eminentes. Undè Tacitus: *Ex mediocritate fortune pauciora pericula sunt.* Contrà autem, *Sinistra erga eminentes interpretatio, nec minus periculum ex magnâ famâ, quàm ex malâ.* Ità alibi idem dicit: *Magnitudo famæ exitio erat.* Ita Calpurnius Piso periit, nihil ausus, inquit Historicus, sed nomen insigne, & decoro ipsi juvenia rumore vulgi celebrabantur. Idem Auctor Annal. XVI. C. Cassium & Silanum à Nerone subversos, nullo crimine, nisi quod Cassius opibus vetustis, & gravitate morum, Silanus claritudine generis & modesta juvenia præcellebant. Fulgur plerumq; prius emicat, quàm comes ejus sonus audiatur: sic principes sæpè famam sui anteeunt, & feriunt priusquàm parare ictum audiantur, prius damnant, quàm faciant reos.

Neq;

De Ele-
mentis.

Neq; minùs ex *Elementorum* etiam Doctrinâ elici possunt bona ad vitam documenta. Sunt *Ignes*, qvi aquis accenduntur, ut apud *Plinium* videre est lib. 2. cap. 106: ita quædam mala si extinguere coneris, exasperantur. Sic sub *Vitelliô* ap. *Tacitum* cùm vagarentur per urbem milites, qvi sermones populi coërcerent, id præcipuum, inquit *Tacitus*, alimentum fama erat. Et alibi: malè coërcitam famam suppressantes augebant. Ità & *Blæsus*, cùm quosdam militum tumultuantium, terrendis cæteris, affici flagris, claudi carceribus jussisset, flagrantiorẽ inde vim fecit, & plures seditioni Duces dedit, ut est ap. *Tacitum Annal. I.*

Curando fieri quædam pejora videmus

Vulnera, quæ melius non tetigisse fuit. Ovid. Ignis quò clarior fulsit, citiùs extingvitur: sic ingenia, quò illustriora, eò breviora: sic & in *Aulis* sæpè, quò quis altiùs attollitur, eò paulò post lapsu graviore ruit. *Ignes* in terris absconditi nonnunquam saluberrimas corporibus humanis aquas effundunt: sic ingenia obscura & latentia optimos sæpè doctrinarũ fontes. Vide infrà sub *Violâ*. Ex scintillâ parvâ sæpè maximus ignis: sic ex tenuissimò principiò maximi nonnunquam motus. Huc pertinet illud ex *Panegyrico Pacati*: o quàm parvis
veniunt

veniunt sæpè mala principiis: sic in ultimum propè Italici generis excidium, effractò C. Lentuli ludo, myrmillonum agmen emicuit. Sic bella Consulibus ancipiti Marte pugnata Cilix Pirata conflavit: sic, tenentibus arma fugitivis, Romana diù pila cessere ferro ergastulorum.

Aëri spiritualem doctrinam, fidem, & religionem non malè contuleris. Sine aëre vita constare non potest, quæ ex respiratione præcipuè dependet: sic nec sine religione ulla Resp. Aër refrigerat, reficitq; spiritum hominis alioquin torpidum futurum: sic religio hominem veris & perennibus solatiis erigit. Ut aërem quisq; sanitatis amans purum quærit: ita religionem puram, quisquis salutis animæ studet. Ut aër infectus citò corpora: sic hæresis animas interimit. Aërem terreæ evaporationes & fuligines impurum reddunt: sic religionem curæ corporeæ, & voluptatum sagina. Aër corrumpitur, nisi ventis perfletur: sic religio, nisi vehementior & gravior aliquæ calamitatū procella eam ventilet exerceatq;. Venti nascuntur impetu, quem postea remittunt: sic sæpè in negotiis initia aëria sunt, incuriosus finis.

Aquæ valles & loca humilia præcipuè rigant ita beneficia Principum modestis potissimum, & supercilium minimè contra superiorem po-

N

testatem.

testatem attollentibus contingunt. Aquæ nisi pronò in inferiora delapsu propagentur, inutiles redduntur, & corrumpuntur: sic nisi ii, qvì beneficia Principum hauriunt, eadem ad alios inferiores porrò derivent, habentem corrumpunt, & ipsa verum suum usum amittunt. Qvâ de re vide Savedram symbolo 40. Fluvii qvò profundiores, eò minore strepitu feruntur: ita Ingenia qvò eruditiora, hoc modestiora. Fluvii, qvì jacentes in fundo lapides & sabulum ostendunt, nemini facilè sunt periculosi aut formidabiles: ita & Imperia, qvorum intima consilia patent. Aqua fluviorum ab exiguo plerumq; fonte initium ducit: ita Respublæ. ab exilibus primordiis. Huc pertinet illud Senecæ l. III. de benef. c. 29. *Principia sua semper sequens magnitudo obruit, & qvòd Ovidius canit:*

Nascitur exiguus, sed opes acquirit eundò,

Qvâq; venit, multas accipit amnis aquas.

Qvem taurum metuis, vitulum mulcere solebas,

Sub qvâ nunc recubas arbore, virga fuit.

Sunt qvædam aquæ in qvibus nihil innatac, omnia merguntur, ut de Side stagnò Indorum Plin. l. 31. C. 2. memorat: Ità qvidam homines arcana intimè recondere ac tegere norunt.

Sunt

Sunt verò etiam Aquæ quædam, in quibus nihil animam habens mergitur, ut Asphaltites lacus Judææ: sic sunt Aulæ, in quibus, modò prudentia adsit, tutò & benè vivi potest.

Oceano quoq; Aulam non immeritò comparaveris. Plurima, imò immensa vis aquarum in Oceano, sed eæ salsæ: ita in Aulâ beneficiorum atq; opum conquirendarum modi plurimi, sed multum plerumq; habent Invidiæ, multum adversitatis. In Oceanò magnæ sæpè tempestates & magnæ vices: ac sæpè eòdem mari quò luserunt navigia, merguntur: sic in Aula magnæ vicissitudines.

Fluxus & refluxus Oceani eodem referri potest: item quod Plinius Junior epistolâ ultimâ lib. IV. narrat de Agro Comensi, ubi fons est statis auctioribus, diminutionibusq; crescens & decrescens: in quò sicco si annulum ponas, alluitur sensim, ac novissimè operitur, detegiturq; rursus, paulatimq; deseritur. Talis fons est gratia Principum, quæ modò attollit, modò deserit clientes suos: adeoq; potentiam istorum, ut non suâ vi nixam, valdè instabilè reddit. In summis Rhætorum alpibus lacus est, in quem si lapidè injicias, statim nebula exoritur, & indè grando, narrate Cecilio Frey in Admirandis Galliæ. Lacum

ejusmodi referunt divina mysteria, in quæ si ingenium humanum (verè ad talia lapis, nisi singulariter illustretur) se immergat, solent multæ litium, nonnunquàm & bellorum tempestates oriri.

Ad Terram cum accedet Physices Magister hanc quoq; in expromendis Vitæ præceptis, non sterilem reperiet. Terra comparata cum cæterâ universâ machinâ puncti instar est. Cur ergò de illâ adeò contendunt mortales, majorum ac meliorum incuriosi & quasi obliti? Rectè Seneca de Terrâ: *Hoc est illud punctum, quod inter tot gentes ferrò & igni dividitur. & postea: Punctum est istud, in quò navigatis, in quò bellatis, in quò Regna disponitis, Mortales.* Terra in mediò universi consistit, seu potius pender, verum scilicet Mundi centrum. Pender autem nullò nixa fulcrò, sed suò se pondere librat, partibus nempe ejus omnibus ad medium undiq; tendentibus, hincq; adeò mirâ quâdam *ισορρομία* seu æquilibrîo sustinentibus totum. Refert hâc in parte terra liberam Remp., quæ à nullò merè dependet, nisi à communi quâdam civium omnium in medium, hoc est, publicum bonum, propensione, mutuòq; omnium, et si

etsi ex diversis partibus, ad idem centrum raptu impulsuq; . Talem renisum, sed ad conservationem tamen Totius utilem, imò necessarium etiam, in Polonâ Republ. sentiunt illi, qvî, qvomodò in mixtò istò ex tribus Imperii formis ac generibus statu sese illa conserveat, animum advertunt. Terra emissis è sinu suo vaporibus, nimborum ac tempestatum sibi procreatrix est: sic subditi sæpè ingeniiis contumacibus, verbis factisq; insolentibus iras superiorum ac multa deniq; mala sibi accersunt. Terræ vapores tam tenues subtilesq; sunt, ut in oculos non ante incurrant, qvàm ubi in nubes condensati sunt, & in imbres, procellas, grandines abeunt: ita pravorum consiliorum malorumq; publicorum causæ atq; initia vix conspicua sunt, sed tempore sensim aucta, magno tandem cum motu, sæpè & periculo publicæ rei erumpunt. Montes terræ quidam quasi vertices sunt, sed ex iis nobilissimi fluvii nascuntur, qvî reliqvas terras irrigant: ita Principes summi sunt mortalium, & ab illorum benignitate fontes & rivi manant, qvibus subditæ gentes recreantur & efflorescunt.

Jam Terræmotum si consideres, is potissimum.

finum à conclusis sub terrâ atq; exitum non invenientibus ventis oritur : pariter Regnorum concussiones perturbationesq; fiunt , si externa aliqua nec imbellis multitudo in viscera Regni aut Reip. admissa arctè nimis stricteq; habeatur. Si enim illa vires suas circumspicere cœperit, aut etiam nimiâ servitute ad desperationem adigatur , dare turbas solet , & mutationes ingentes afferre Publico. Id quod vel ex Populi Israëliti in Ægypto duram servitutem servientis historiâ satis liqvîdò apparet. Possis quoq; hæc, quæ de terræmotu, eumq; causantib⁹ ventis dixi , ad homines turbulentos referre , qui ad arcana Consiliorum admissi , si fortè alicubi suo arbitriò agere prohibeantur, vim non rarò cient, & totius Reipubl. aut Regni cardines, si potentes sint, convellunt.

Cùm sub terrâ ire placet Physico, istinc quoq; utilia vitæ monita hauriet. *Aurum* non minuitur igne, sed fit purius & splendidius : sic virtus per calamitates enitescit. Seneca : *Calamitas virtutis occasio est. Illos meritò dixeris miseros esse, qui nimiâ felicitate torpescunt, quos velut in mari lentò iners tranquillitas detinet.* Sic Florus, *Romana*, inquit, *virtutis magnitudo calamitatibus approbatur.* *Aurum* inter metalla minime

nimè omnium riget: sic animi Principum generosorum ad Clementiam faciliùs aliis permoveri solent. Magni animi proprium est, ait Seneca, placidum esse tranquillumq̃, & injurias atq̃ offensiones superne despicere. Muliebre est furere in irâ: ferarum verò, nec generosarum quidè, præmordere & urgere projectos.

Adamas (ut ad gemmas veniamus) si frangi contingat, quod haut facile fieri potest, in minutissimas partes dissilit, ità ut istæ oculis cerni vix queant. Ita arctissima necessitudo, si dissiliat, in gravissimas inimicitias degenerat. Huc pertinet illud ex Tac. 1. Ann. Gener in visus, inimici soceri, quæq̃ apud concordēs vincula charitatis, incitamenta irarum apud infensos erant. Et l. IV. Hist: Iulius Briganticus sorore Civilis genitus, ut ferme acerrima proximorum odia sunt, invisus avunculo infensusq̃.

Chrysoprasium gemmam lux celat, prodit obscuritas: ità multos egregios viros felicitatis serenum occulit, rerum adversarum oborta caligo in lucem producit, & illustres reddit.

Hæc tora quis nosset, si felix Troja fuisset?

Publica virtutis per mala facta via est. Ovid.

Hyacinthus cœlū sequitur, sentit auras, ac cum cœlo facit mutationes, ut ait Solinus: sic à fortuna Principum subditorum gaudium & moeror, salus & perniciēs dependet.

Succinum

Succinum (nam & hoc quidam inter fossilia referunt) pulchrè nitens, sed fragilis res est; vim trahendi habens; attamen non nisi paleas trahit: ita Aulæ, ita & omnes ferè res mundanæ splendorem suum habent, trahuntq; corda mortalium; sed inprimis vana levიაq;.

Sed datis jam aliquot ex fossilium Promtuariò speciminibus, ad *Plantas* quoq; accedamus. Nam & hæ, si rectè adhibeantur multa non corpori tantum, sed & animo salubria & civili vitæ utilia suppeditant. Primò quidem, si universè genus arborum consideres, ac aliquid inde ad rem politicam conducibile haurire velis, inter alia vel illud occurret: quod, quemadmodum duæ arbores cum nimium sibi vicinæ sunt, altera alteri officit, succumq; alimentarium intercipit: sic Imperia vicina pleraq; inter se æmula sunt, & sibi mutuò molesta, donec alterum eorum prævaleat, alterum submittat fasces. Ad omne quoq; gen^o Arborum proceriorum densiorumq; referri potest, quod Themistocles ad unum gen^o referebat, cum se *Quercui* comparabat, cujus tegumen aut umbram appetere homines, si coelum nimbosum, vel fervidum sit: cum eandem
deinde

deindè , ubi suffugio ejusmodi opus non est, securibus inpetere soleant. Ita nempe viri Magni in pretio sunt , dùm sunt necessarii, non item, ubi operâ eorum minùs seu privatim seu publicè indigemus. Arborea, quæ ad primum veris teporem flores emittunt, facillè eundem amittunt, ubi asperior aura illum afflaverit : ita consilia festinata & præcalida rarò bonum habent exitum.

Ficus nunquàm floret, nec arbores alias speciosâ foliorum luxurie æquat, sed fructûs tamen suavissimos profert : sic ingenia quædam plus in recessu habent, quàm primâ fronte promittunt. Id quod Erasmus ex occasiane Adagii : *Silenus Alcibiadis*, plurimis exemplis demonstrat.

Moly herbam adversum fraudes & illecebras Circes Vlyssi à Mercurio datam Homerus ait : ita adversus Aulæ illecebras versutiasq; munire se debent qui eò destinantur.

Coralium marinus frutex, dùm in aquâ manet, mollis est, ubi emerfit, indurescit. De quò Ovid : *Sic est Coralium, quò primum contigit auras*
Tempore, durescit, mollis fuit herba sub undis.

Sic ingenia etiam optima in blandò matrum,

sinu langvent, indè abstracta, & sub alium solem delata solidius robur acquirunt. Quà de re facundè & eleganter differit Savedra in symbolo III. & in symb. 66.

Arundo ventorum violentiæ non resistit, sed inflectendo se obsequitur, hocq; modo illæsa atq; integra manet: ita homo politicus, ut se conseruet, tempori & fortunæ cedit.

Ocymum si molliter attrectes, suavissimi est odoris, si vehementius teratur, ingratum spirat: sic è subditis, si moderatè tractentur, plurimum emolumenti elicere Principes possunt, si nimis tributis atterantur, solent turbas dare. Pulchra est historia, quam talè de re ex Justinianò Genuensi historicò refert Camerarius in Emblem. 83. & ex hoc Caussin. Franciscus Marcio, inquit, Jurisconsultus egregius, missus à Republicà Genuensi Orator ad Ducem Mediolanensem, cùm is eum nollet dimittere, nec pactis conventis Genuensibus stare, captatà occasione obtulit eidem Duci manipulum herbæ ocymi. Qui admirabundus, quid sibi hoc donum vellet, quæsit, quid rei esset. Cui ille respondit, ejusmodi proprietatem huic plantæ inesse, ut leviter & suaviter contrectata præberet.

præberet gratum odorem, nimis autem duriter compressa & attrita non solum omnem suavitatem perderet, sed etiam tandem Scorpiones produceret. Habere se autem ingenia Genuensium eodem planè modò. Dux hòc ingeniosò admodum responso plurimum delectatus, & sententiam priorem mutavit, & Legatum honorificè dimisit. Huc pertinet illud Salomonis: *qui nimis emungit, elicit sanguinem.* Item alterum Tiberii: *Boni Pastoris est tondere pecus, non deglubere.*

Cupressus funesta, ac pompis mortalibus destinata arbor, blattas & tineas non fert, sed necat potius: sic invidiam mors extingvit, & ut Poëta ait,

— — *Livor post fata quiescit.*

Vivos interdum fortuna, sæpè invidia fatigat, ubi anima natura cessit demptis obrectatoribus ipsa se magis magisq; extollit. Sallust.

Tulipa florum omnium pulcherrimus, uti & *Lotus* & *Heliotropia* quædà ad radios solares sese expandunt, iis seu nocte seu tempestate ingruente subductis, claudunt comam: sic Regna, prout Dei favor vel adest, vel deficit, ita vigent langventq;.

Viola humi repit, fragrantissimum tamen

simul & saluberrimum florem gignit: sic modestissima quæq; ingenia utilissima. Sic & quæ latent, præstantiora sæpè sunt aliis in ore famæ aut in luce honorum versantibus. Benè Plinius Iunior l. 7. Ep. 25: *O quantum eruditorum aut modestia ipsorum, aut quies operit & subtrahit famæ! Quid in Aulâ & Republ. quoq; sæpè fieri, inter alios queritur* Savedra sub symb. 58. mihi p. 486.

Rosarum suavi odore scarabæi & cantharides offenduntur ac pereunt, uti & sues Amaraco: sic virtutē improbi ferre non possunt. *Quadrat* huc sententia Sulpitii Severi: *vitia virtutibus semper inimica fuerunt, & optimi quoq; ab improbis, tanquam exprobrantes adspiciuntur.*

Vrtica molliter tacta urit, non item fortiter apprehensa: sic mali quidam fortioribus remediis opus habent, lenibus insolescunt magis.

Aconita hieme florent, sic in bello & turbatis rebus mali homines plerumq; vigescunt. De talibus Tacitus: *privatim degeneres, in publicum exitiosi, nihil spei nisi per discordias habent. Et alibi: Othoni compositis rebus nulla spes, omne in turbido consilium.*

Lolium tum demumprehendit segetem, cum hæc jam altior est: sic nonnisi eminentem virtutem aut fortunam insectatur Invidia.

Talia multa colligere poterit Physices Magister

gister, qui libros de herbis speciatim scriptos
volet inspicere. Ubi eqvidem minimè conten-
tus esse debet præcepta generalia dedisse di-
scipulis. Nam per ipsas istas singularum, aut
certè præcipuarum herbarum proprietates in-
signiores deducere mentes curiosas plus utili-
tatis & jucunditatis habet.

Iam varia *Animantium* genera quantum quoque
pulcherrimorum monitorum farraginem sup-
peditare possunt? Copia ipsa me inopem hic
fecerit, si velim hunc campum ingredi; sed
aliqua pariter delibasse sufficiet. Nam ad fi-
nem properare & scriptiois destinata, & tem-
poris jam malignius suppetentis modò postulat.

Leo apertis oculis nascitur, & quia parum
dormit, tanquam vigilantia symbolum do-
mum valvis affigi solet: sic Principes vigiles
esse debent, & oculos in bonum publicum per-
spicaces gerere: *Omniū domos illius vigilantia defendit,
omniū otium illius labor, omniū delicias illius industria, omniū
vacationes illius occupatio*, ait Seneca ad Polybium.
Leo saginam fugit, & si modum in vorando
excesserit, vel insertis in guttur ungvibus in-
gesta retrahit, vel tantò diutius postea abstinet,
ut tradit de eò Aristoteles & ex eò Isonstonus in
admiran-

admirandis: sic Principem nihil magis decet
Temperantiâ. Leones & Elephantes transeunt
quæ impulerunt; de quò Statius:

*Ut Leo Masfyli cùm lux stetit obvia ferri,
Tunc iras tunc arma citat, si decidat hostis
Ire super satis est, vitamq; relinquere victo.*

Sic Principes non insultant crudeliter, sed igno-
scunt victis & supplicibus.

— Ignoscere pulchrum

Iam misero, pœnæq; genus vidisse jacentem. Claud.
Leones & Elephantes rariùs tardiùsq; nascuntur
aliis animantibus: sic Viri & Principes magni.
Ex intervallo, inquit Seneca, magna generantur. Medi-
ocria & in turbam nascentia sæpè fortuna producit: eximia
verò ipsâ raritate commendat. Epist. 42. Leones fe-
ræ terribiles & magni animi, circumagentes se
rotarum orbem metuunt: sic Principes meritò
rotam fortunæ pertimescunt. Cuncta mortalium
incerta, & quò plus adeptus sis, tantò magis in lubricò te
esse censeas. Tacitus. Nihil tam firmum est, cui pericu-
lum non sit ab invalido. Et Leo ipse aliquando minima-
rum avium pabulum sit, & ferrum rubigo consumit. Curt.
Elephantus ferarum omnium maxima, & pru-
dentiâ ad hominem proximè accedens lin-
gvam habet perexilem, ut testatur Aristote-
les,

les, & ex eò Caussin^{us} in Historiâ parabili: sic
 quò fortior quisq; , eò minùs verbosus. Con-
 tra ignavissimus quisq; , & in periculò non ausurus ;
 nimii Verbis, lingue feroces. Tacitus 1. Hist. Ele-
 phantes omnibus impensè delectantur, haud
 temerè tamen eos ingrediuntur, cum inscii sint ^{Lips.}
 natandi: idem, in rebus divinis faciunt pru-
 dentes. Tingunt earum salubribus aquis ani-
 mum, non mergunt. Elephantes nunquàm
 humi decumbunt, quia propter magnitudinem
 corporis agrè se erigerent: sic Principes fasti-
 gio suo affixi sunt, nec tutum est illis descen-
 dere. Benè Seneca 1. de Clem. Summa hac ma-
 gnitudinis servitus est, non posse fieri minorem.

Quædam animalia, ut Elephantes & Came-
 li, quidam etiam Equi non bibunt nisi turbi-
 dam aquam: sic nonnullis hominibus maxima
 ex rixis turbisq; delectatio est. De quibus paulò
 ante ex occasione Aconitorum aliquid dictum.

Ursi à venatore infestati vel læsi adeò effe-
 rantur, ut quasi furibundi in arbores incur-
 rant, sicq; se ipsos interimant: sic ira nonnun-
 quàm & vindictæ cupiditas in exitium homi-
 nes præcipitat. Ira, inquit Seneca, ut aliquan-
 do perculit stravitq; obvia, ita sapius sibi exitio est. Id
 quoq;

quoq; ibid. lib. 1. de Irâ exemplo Cimbrorum,
Germanorum demonstratur.

Equus quod acrior, eò altius in bibendo nares
mergit Plin. l. VIII. c. 49. sic ingenia quo me-
liora, eò minus superficialiâ doctrinâ solent es-
se contenta, sed in profunda sapientiæ altius se
immittunt.

Boves instante lupo coeunt, capita & cornua
jungunt; illo abeunte quisq; sibi pascit *Lips*: ita
periculū Reipubl. ab externo hoste vincit ligatq;
civiū alias in diversa euntium animos & consilia.

Lynxi, quamvis in fame mandenti, si respe-
xerit, oblivionem cibi obrepere, idem Plinius
affirmat, digressamq; quærere alium: ita ho-
mines quidam præsentibus non contenti alia
& incerta captant. *Cupiditati nihil satis est. Avaro
tàm deest quod habet, quàm quod non habet.*

Panthera suavitate odoris alia animalia alli-
cit, undè & caput, quò alioquin terrentur,
occultare solet: ita vitium inescat homines,
turpitudine ejus sub initium non apparente;
sed postea tantò terribilior ejus facies occur-
sat animis malè consciis. Sic de matris inter-
fectore Nerone Tacitus Ann. XIV. *A Cesare per-
fectio domum sceleris magnitudo ejus intellecta est.* Simili-
ter.

ter etiam sagax Principum, aliorumq; Politicorum calliditas alios speciosis prætextibus in casses suos pellicere solet, *capite consiliorum*, seu ipsâ interiore intentione graphicè occulta-
tâ. Hæc enim si in aperto esset, in irritum irent omnes artium dolosarum & consiliorum fabricæ.

Utilia præcepta etiam *Avium* natura suggeret.

Cygnos canere non liquido prorsus Autorum consensu certum est. Qui affirmant, Zephyris spirantibus eos testantur canere. Cygni erudita repræsentant ingenia, quæ facunda & fœcunda facit favor Mæcenatum. Pulcherrima hæc de re Politiani epistola extat, quam, quia paucorū verborum est, lubet hîc subjicere: *Cygro Poëta similis; uterq; candidus, uterq; canorus, uterq; fluvios amans, uterq; Phœbo gratus. Sed negatur canere Cygnus, nisi cum Zephyrus spirat. Quid igitur mirum si tam diu taceo tuus Poëta, cum tu tam diu non spires meus Zephyrus? Vale.*

Aquila pullos suos ad solis ignem explorat: quem qui inconnivis oculis aspicere possunt, pro genuinis agnoscuntur. Sic indolem filiorum Principes explorent, anteqvàm magnis rebus adhibeant. De Aquilâ lumen solare perferente elegantes sunt apud Caussinum in hist. parab. versus:

P

Exploratores

Exploratores oculis qvi pertulit ignes,
 Sustinuitq; acie nobiliore diem;
 Nutritur volucrumq; potens & fulminis hæres,
 Gesturus summo tela trifulca Jovi.

Aquila cornicum infestantium strepitum contemnit: sic vir magnanimus obrectatorum aut adversariorum inbellium vocolas ac conatus. Pulchrè in hanc rem Lipsius in Ep. XVI. Cent. II. ad Belgas: *Aranearum tela sunt omnes isti calumniarum contextus, minuta animalia in hærent, fortiora spernunt, & perrumpunt.* Et Clariss. Heinsius in præfat. ad Silium: *Herculem placidè dormientem à Pygmæis circumventum ferunt, rursusq; somnò excussum nullâ cum doloris significatione secum tulisse omnes, & pro pulice habuisse. Idem nobis accidit. Larvæ umbratiles sumus, Scaligeros, Turnebos stringimus: rident illi, & ut strepitum hunc & tinnitum ulsciscantur, tacent.*

Struthio-Cameli ferrum deglutire & concoquere possunt: tales *Struthio-Camelos* sæpè *Aulicos* & omnes eos, qvi sub iniquis *Dominatoribus* sunt, esse necesse est. Multa quippe illis durissima devoranda sunt.

Grues cautissimæ volucres sunt, nunquam dormiunt, qvîn excubet una: quæ, cæteris capita sub alas recondentibus, erectò providet collo, & si opus est, excitat reliqvas. Sic
 in

in Civitatibus & Castris opus est vigilantia. Duces ipsi & Magistratus Epaminondam imitari debent, qui comessantibus Civibus excubias & moenia Civitatis circumibat: etiam Vespasianum, qui ut Tacitus ait, *acer Militiae, anteire agmen, locum castris capere, noctu diuq; consilio, ac si res posceret, manu hostibus obniti solebat.* In bello quidem quam noxia securitas sit, multis exemplis doceri posset. Marfos sanè, Teutonicum populum, Cæsar Germanicus cædit, quia, ut Tacitus ait, *cuncta incuria disjecta erant, neq; belli timor, ac nè pax quidem, nisi languida & soluta inter temulentos.*

Jam *Apis*, insectorum volatilium princeps, quot & quam insignia nobis vitæ civilis documenta suppeditat? Apum Regi amplissimum cubile est. *Plinius*: Regias Imperatoribus futuris in imâ parte alvei exstruunt amplas, magnificas, separatas, tuberculo eminentes. Sic natura istis dictavit, Regem omni honore, atq; etiam domiciliò, cæterum gregem superare debere. Mediò autem & tutissimo locò collocant Regem suum: sic Principum commodissima sedes in meditullio ditionis suæ; & ibi fitas esse decet Urbes principes, undè in cætera regimen.

Regi apum forma semper egregia, & duplò
 quàm cæteris major, in fronte macula quò-
 dam diademate candicans. *Plinius*: sic in
 Principibus forma etiam corporis non negli-
 genda. Rex apum caret aculeo: *natura telum*.
ei detraxit, & iram ejus inermem reliquit, ait *Seneca*:
 ita Principem nihil minùs quàm ira decet, ni-
 hil magis quàm clementia. Pulchra hinc al-
 lusio Romæ ad Urbanum VIII. P. M. facta est,
 cujus Insigne tres Apes erant. Cùm enim illius
 Pontificis in æmulos Reges affectum variè Pas-
 quinus Romanus exagitasset, novissimè tan-
 dem subjecit hoc Distichon:

*Cunctis mella dabit, sed nulli spicula figet,
 Figere nam Princeps spicula nescit apum.*

Apes dùm caput suum Regem habent, con-
 cordes, ubi illud amissum est, dissipantur,

— *Rege incolumi mens omnibus una,*

Amisso rupere fidem. — Ità à Principum sa-
 lute salus plerumq; Regnorū & felicitas depen-
 det: concordia certè sine illis haberi vix potest.

Benè de Romanò Imperiò ap. Tacitum l. I.
*hist. Galba: Imensum Imperii corpus stare ac librari
 sine Rectore non potest. & l. I. Ann. idem Historicus:
 Discordantis Republicæ non aliud remedium, quàm ut ab uno
 regatur.*

Api

Api liceat subicere dissimillimum insectum *Tineam*. Hanc parit & nutrit *Purpura*, & ab eâ etiam consumitur: sic potentia Principum parit alitq; adulatores, sed in perniciem suam.

Quod si *Aquatilium* quoq; classes recensere luberet, ingens iterum copia bonorum monitorum nobis afflueret. Pauca aliqua delibabimus. *Balena*, ingens monstrum, oculis caligat, & vadis allideretur, nisi subindè Ducem parvum pisciculum sequeretur: sic multitudo seu populus grandis bellua est, nisi à prudente aliquò Duce regatur. *Vis Consilij expers mole ruit suâ*. Camerarius distichò hoc expressit, quod leviter correctum lubet adjicere:

Exiguò Balæna meat Ductore per undas:

Principe sic felix plebs vigilante suò est.

Lucius mordacissimus piscis à *Rana* aliquando vincitur, quia hæc oculis illius infilit, & pedibus divaricatis visum ei eripit: quâ de re *Dubravius* in libellò de piscibus, allegante *Camerario*: sic parva potentia magnam perdomare potest, quando oculum consilij auferre isti potest.

Quod autem de *Ranâ* hîc, idem de *Aquilâ* quoq; memoratur, quòd scilicet cervum aggressura

gressura in pulvere se volutat, sicq; fronti ejus insidens oculis pulverem inspergit: ut ita cervus parum prospiciens, qvò feratur, & ubiq; offendens, præda tandem fiat victoris.

Vitulus marinus somniculosum animal est, adeò ut dormiens fluctûs marinos non sentiat, interim eas inter res numeratur, qvæ à fulminum jactu sunt immunes, undè & ex pelle hujus Vituli cingulum gestabat Augustus Cæsar. Possit hoc non incommodè applicari ad homines segnis indolis, & nihil magni spirantes, aut etiam segnitiam ejusmodi sub Tyrannis simulantes. Sub talibus enim ex virtute summum periculum est: qvippe *qvibus* ut ait Salustius, *boni qvàm mali suspectiores, semperq; aliena virtus formidolosa est*: sic ut ab illis multi hâc maximè de causâ premantur, qvòd meliores viri sint, qvàm esse Tyrannis expediat, ut ferè de Juliô Græcinô Seneca loquitur. Sub his itaq; *inertia pro sapientiâ* habetur, & dissimulare vigorem Indolis tutissimum est: sic enim fulmen vitatur, qvòd alios excitatos, & magnis rebus pares visos percutere solet, qvia in ejusmodi regimine nobilitas, opes, omissi gestiâ honores pro crimine; & non minus periculum ex magnâ famâ est, qvàm ex malâ, ut est apud Tacitum.

Sva-

Svavitas argumenti quadantenus novi, certè hoc fine, ordine, modò, vix à quoquam, quod sciam, tractati detinuit me in hac Politicâ naturali diutius, quàm initiò proposueram. Verùm cura hæc nostra tantum fortassè voluptatis legenti dabit, quantum mihi scribenti dedit: nec ingratum erit, datum hic majoris opusculi velut subtemen accuratiori tractatione, si Deus voluerit, pertexere atq; excolere. Et potest istud studium ad rem quoq; medicam extendi, ità ut quæ istic tùm ad sanitatem corporum, tùm ad morbos eorundem pertinentia, traduntur, ad *εὐνοσίεσσι* & morbos simul Rerump. accommodentur.

Postremò illud quoq; (antequam à Physicâ abeam) monendum mihi est, si ullâ in disciplinâ, in hac sanè naturali locum maximè habere illam, quam hodie multi insignes viri in omnibus scientiis & Artibus magnopere urgent requiruntq; *Ocularem* demonstrationem. Et cum ad eam plerumq; nonnisi per multa impendia & impedimenta perveniatur, omnia hæc nemo facilius superare quam nobilis aut illustris potest: quippe cujus argento & fortunæ multa patent, quæ aliis egentioribus sunt impervia.

impervia. Nobilis itaq; cū plantarum, metallorum, animalium, aliarumvè substantiarum genera & naturas discere aggredietur, non difficulter reperiet ejusmodi commoditates, ubi, quæ discit, præsens oculis lustrare, magnâ & utilitate, & voluptate suâ, quæat.

CAPUT
XXVII.
*Studium
Ethicum.*

Sed pergo tandem ad *Ethicam*, cujus studium quis ambigat dignissimum Nobili esse? cū de virtute agat, in quâ unâ illa, non titulis inanibus nixa, sed vera & sola nobilitas præcipuè consistit. *Ethicam* inter antiquos nemo accuratius excoluit Aristotele. Adeoq; ex illò fundamenta istius disciplinæ haurienda erunt, prout illa Bartholinus, Golius, Keckermannus, inde hauserunt, & aut contraxerunt tantum, aut veste paulò aliâ circumdederunt.

De omni autem genere virtutum non ex lege quidem methodi (neq; enim artem ex professò tradidit) magnò tamen spiritu, styliq; genere & splendidò admodum & penetrante nervosoq; Seneca differuit, inde adeò nobilissimo quoq; ingenio dignissimus Autor est.

Nostrâ memoriâ elegans virtutum Enchiridion, Lipsij Politicam imitatus, Cl. Jonstonus dedit. Imaginem earundem virtutum nervosam,

fam, & aliquid subinde cogitationi Lectoris relicturam dare ego in *Charactere Virtutum* volui, etsi forsan conatui parum respondit effectus. Si tamen Nobilium Magistro explicare eum libuerit, (uti eqvidem momenta istic rerum alia ex varijs Autoribus deprompta, aliqua & domi nata dilatari facile possunt,) Autorum sententias & testimonia, aliqua etiam exempla ex Historijs adjiciat. Cum eò pervenerit Nobilis, ut exoticas etiam lingvas intelligat, svaserim ut Michaëlis Montani, Viri Ampliss. & doctissimi opera legat, optimi sanè succi plena. Maximè autem omnium id det operam Nobilis, ut virtutum præcepta non tantum animo imprimat, sed moribus etiam ac vitâ exprimat, ad affectuum scilicet moderationem, tum ad opera generoso homine digna magis magisq; sese indies exercendo.

Ethicam sequatur *OEconomica*, non eò, quod *OEconomica.* meruerat, pretio æstimata disciplina: cum nec civiles virtutes sine illâ rectè consistere possint. Nam primordia societatis civilis domûs sunt, ac nemo facile in publico se rectè gesserit, qui privatum Larem, ita ut par est, non nôrit moderari. Et certè non tot familiæ ad incitas redigeren-

digerentur, aut certè non tantò ære alienò ob-
ruerentur, neq; ad res utiles magnasq; geren-
das nervum & instrumenta amitterent, si rei
domesticæ cautiùs prospicere maturè Nobiles
discerent. Non nescio equidem speciosa no-
mina jam pridem indita esse luxuriæ & prodi-
gentiæ juvenili: contra frugalitatem turpibus
avaritiæ titulis traduci. Et mori vetustate in-
olito, inq; geniò qvodammodò liberæ & ad Ma-
gnificentiam propensissimæ Nationis fundamē-
tum habenti, contraire perdifficile est, & contra
nitendò nihil assequere, qvàm *ut pateat, quibus
malis impares simus.* Sed hoc tamen cuilibet nobi-
li Juveni meritò inculcandum est, si aliquid
dandum sit consuetudini, & inprimis auræ po-
pulari, qvàm in istà Republ. primi aularum,
negotiorumq; publicorum Candidati non de-
bent prorsùs negligere, ut id tamen fiat confi-
deratè, & cum aliquò semper ad rem familia-
rem respectu. Neq; enim onera semel contra-
cta facile postea dissolvuntur; sed qvòd intra
prima juventutis spatia peccatur, totà plerumq;
vitâ luendum est. Omnino igitur eò dirigen-
di Juvenum animi sunt, ut, dum virtutum
moralium, dum civilium semina hauriunt, Oe-
conomi-

conomicarum minimè omittant fundamenta. Nam etsi ad eas usu ut plurimum adfvescant homines, expedit tamen, ut cæterorum habituum, ita hujus quoq; lineamenta animo, dum mollis est, imprimi. Quam ad rem utilia erunt Axiomata Oeconomica Richteri, præcepta item, quæ Timplerus, Keckermannus, Alstedius Encyclopædiis suis inseruere. Laudatur quoq; in hac materiâ Ludovici Septalii Medici Mediolanensis de re familiari libellus.

PRæcipuo autem studio Nobilibus in *Politicam* incumbendum est. Hic Rhodus, CAPUT XXIIIX. hic saltus ipsis erit. Huc tanquam ad scopum, Politice artis studium. in hac terrenâ Civitate omnia potissimum dirigenda, maximè Nobilibus Polonis. Quorum nemo tam tenuis vel tam obscurus est, quin in conventibus publicis (qui istuc frequentes) suffragium habeat liberum; quin, si in Politicis sapiat aliquid, ad honores, & ad quævis munia possit emergere. Ad Politicam itaq; uti imprimis à tenero etiam ungve assuefaciendum. Nobilem dicimus, ita ad eam, quicquid hactenus præscripsimus, collimat: ut jam non multa nobis restent addenda. Nominavimus autem antea, nec semel, Lipsij Politicam, eamq; Q 2 omninò

omninò familiarem juventuti nobili reddendam svalimus. Sunt enim istic nervi Prudentiæ Politicæ, & nihil illo Catone vel doctius vel compositius est. Cui addi aut saltem subjungì Savedræ symbola ante allegata svadeo, quibus vir ille nobilissimus dignam quovis folio ideam Principis nuper dedit orbi. Cui non sine opimo fructu addetur Thesaurus Politicorum Aphorismorum Joannis Chokieri. Sed porrò quia Disciplina hæc non caret controversiis, opus est omninò addere pleniorē aliquem Autorem, qui istud Civilis Doctrinæ corpus integrè sit complexus. Cujus farinae sunt præter ipsum Aristotelem, omnium aliorum Ducem, adeòq; omnibus præferendum, Tholosanus, Casus, Althusius, Keckermanus, Alstedius, Arnifæus, Kontzen, Vernulæus, Schönbornerus, aliiq;. Sed quia unus omninò eligendus est, maximè omnium juventuti commendandus videtur Bodinus, cui uni, ut Vir Cl. Gabriel Naudæus in Bibliogr. politicâ judicat, tantum cœteri concedunt, quicunq; unquam de Republ. libros ediderint,

Quantum lenta salix pallenti cedit Olivæ:

Et Politicæ viri istius idem dat tale testimonium:

num? Quantum, inquit, ad ejus Rempubl. spectat, fatendum est, opus esse elaboratum ingenio, expositum industria, perfectum judicio, & ita numeris omnibus absolutum, ut qui ab illò discesserit, haud absimilis videatur illis antiquioribus, qui neglectâ vel ignoratâ Cynosuræ præstantiâ, navigationis cursum ad avicularum quarundam placitum dirigebant, sepiusq; per cautes & saxa præcipites ferebantur. Hæc ille. Sed cum istis, quos commendo, Autoribus, consilia particularia, quæ uspiam à magnis viris de Republ. data sunt, conjungenda censeo. Et ex antiquis quidem Sallustii inprimis Consilium, quod Cæsari dat de ordinandâ Republ: & Mæcenatis, nec non Agrippæ, quorum alterum Augustus arctissimâ amicitia, alterum proximâ affinitate sibi innexum de rebus Imperii constituendis consuluerat. Addi his meretur elegans, & ut verbis facunda, sic facunda rebus Epistola Ciceronis, quæ inter epistolas ad Q. patrem scriptas prima est.

Artes Politicas in callidis Principibus Aulicisq; quos vetus & nova historia celebrat, unusquisq; artem civilem docentium & discientium suò rimatur venaturq; ingenio. Et extant libri ista machinamenta, quibus orbis Imperia & cardines circumaguntur, magnâ solertiâ evolvētes

ventes promentesq̃s. Inter quos principatum tenere videntur, quæ Machiavellus prodidit, vir acutus quidem, sed cujus ut ingenium majore pietate & integritate dignum erat, ita jam non aliud meruit, quam ut cautissime fides ei adhibeatur. Minus acuta, sed magis proba sunt aliorum in isto argumento scripta, uti Arcana Clapmar, Amirati in Tacitum, Savedræ Politica Emblematica, & alia ejusmodi. Aulicæ vitæ colores si quis extra aulam nosse cupit, ei opinor utilis fuerit libellus, quem olim Juvenis ex Gallico traductum sub *Aulici inculpati* nomine (nam alterum sub Institutionum politicarum titulo protrusum pro meo labore non agnosco) publicari, postquam alterum compereram editum, passus sum.

Cæterum cum singularum Rerum publicæ institutione scire plurimum conducat Politico, hanc quoque ad rem libri equeidem jam non desunt. Nam antiquas nonnullas, uti Atheniensium, Lacedæmoniorum, & aliarum sexaginta, uti & Monarchiam Persarum utilissimò, atque ad genium Polonici Regni accommodatissimo scripto Keckermannus prosecutus est. Nec novis describendis Ingenia decora defuere. Unò tamen Volumine quicquid in singulis maximè

maximè memorabile, & scitu necessarium est, Boterus comprehendit, cui solerte operâ lumen deinde addidit Gothofredus, & adjectis Tabellis atq; Imaginibus Librum ipsum, nomine veteri mutatò, Archontologiam appellavit. Rempubicam Venetam cum Romanâ olim comparavit Qyirinus Pifo: quem librum Nobili Polono utilem lectu cenfeo, quia Polonâ Respubl. cum illis duabus, Romanâ & Venetâ, multa habet communia. De ingeniis quoq; singularum gentium observanda sunt judicia à viris insignibus profecta, quales sunt Barclajus in iconibus animorum, Neuhusius, *Savendra sub Symb. 81. **Theat. ingen. hum. lib. 1. c. 13.*

Cum Politicò studiò ut Historia pari passu ambulet, necesse est: neq; enim aliundè facilius aut melius civilis Prudentia hauriri potest. Sed quæ Historiæ, & quò ordine legendæ sint, satis jam ante videor mihi explicuisse: ut adeò nihil ferè quod adjiciam, supersit. Hoc tamè monendum, in Historiis quibusvis sed præcipuè recentioribus, unicuiq; ea annotanda maximè, quæ in suæ Patriæ publicis Negotijs aliquandò suscipiendis habere usum queant. Uti sunt inprimis Origines & Incrementa Regnorum & familiarum, tum jura ac modi, quibus

CAPUT
XXIX.
De historico studio nova monita.

bus quodq; seu regnum seu Provincia in potestate seu Principis seu Reipubl. devenerit. Hinc enim de controversiis atq; etiam bellorum, quæ eâ occasione inter populos hodiè geruntur, justitiâ aut iniquitate judicium ferri potest. Ità multum scire interest, quibus titulis & modis Lusitaniæ seu Portugalliæ Regnum olim sub Hispanorum ditionem redactum sit, quibus Neapoleos, quibus Sicilia, & alia ejusmodi Regna ab eodem Rege teneantur. Quomodò Irlandia Anglis subjecta, Scotia verò innexa fuerit. Quo pacto Sereniss. Domus Austriaca Regnum Vngariæ obtinuerit, quo Bohemiæ. Qualia haud pauca olim collecta mecum adhuc servo. Sed ne Nobilis Polonus in suâ Rep. hospes sit, in Patriâ historiâ diligenter sibi annotandum censeat, quomodò & quando Regnum Poloniæ cœperit, quando & quomodò ab eo Moravia avulsa, quando Silesia, quomodò Lithuania innexa, quomodò Pomerania, Russia, Prussia, Masovia, Scephusium: quem ortum in Poloniâ habuerit Nunciorum terrestrium. Autoritas, quando Germani, qui Poloniam incolunt, eò venerint, & undè Juris Magdeburgici in Civitatibus usus, & alia ejusmodi.

Ego

Ego ut minùs versatis præeam, de quibusdam talibus in gratiam Nobilitatis Polonæ cursim aliquid dicam. Inde in exemplo quisq; discet, quomodo ex aliis quoq; quibusvis Historicis similia colligi, & ad utum reponi possint & debeant.

Poloni gens Slavonica seu Sarmatica, Duce Lecho, tempore Mauritij & Phocæ Imperatorum id est circa Annum Sal. quingentesimum quinquagesimum, è Sclavoniâ, vel ut alii & forsàn rectiùs, existimant, è Russiæ regionibus in eam, quam nunc habitant, terram venire.

Religionem Christianam anno 965 Poloni susceperè, rerum apud eos potiunte Miecislao, cui, cum cæcus natus esset, septimò ætatis anno dies subitò reluxit, illustri lucis melioris, quæ illi & Regno post affulsit, auguriò. Ejus Filius Boleslaus, Chrobri dictus, ab Ottonè III. Imperatore, qui ob Adelberti Martyris miracula posthuma in Poloniam venerat, regia Insignia, quæ Pater ejus à Pontifice impetrare non potuerat, accepit.

Moraviâ antiquitùs Polonis subiectam, sed malè defensam a Miecislao Boleslai Chro-

R

bræi

bræi filio, Patri minimè simili, Bohemorum Dux Prædislaus terræ suæ adjecit circa annum 1030.

Silesia à Poloniæ Regno ad hunc modum avulsa est. Boleslaus ab ore distortò Crivoustus appellatus, moriens Regnum in filios, quos habebat complures, diviserat. Eorum maximus natu Vladislaus, post patrem Regio diademate potitus, instinctu Uxoris Christinæ, Fratribus auferre, quæ Pater singulis destinârat, satagens, bellum conflagavit, in quò victus ipse & pulsus Regnum amisit. Illi in Germaniam ad Uxoris suæ cognatos profugo primò Conradus Imperator openi, sed irritam, tulit; post eidem exuli Fridericus Barbarossâ, bis appetitâ armis, sed sine magnò successu Poloniâ, Silesiam partitione impetravit. Vladislaus ergo Dux Silesiæ factus eam ad filios transmisit, à quibus postea in multiplices partes divulsa est. Polonia autem à Vladislai fratribus ordine sibi succedentibus possessa, apud minimi natu Casimiri posteros multis annis mansit. Ex quibus ultimus Casimirus fuit ob virtutem Magnus appellatus, quo sine masculâ prole extinctò Proceres Poloniæ Ludovicum Ungarum ad sceptrum vocârunt, agnatis Principibus Silesiæ exclusis.

clusis. Ea res causam dedit, ut Principes Si-^{Peucerus}lesia, orti à Vladislao, repulsæ & contemptus sui^{lib. V. Hi} dolore, à Polonis discederent. Erant autem^{stor. Car.} illi ut numerò plures, sic opibus dispares; moribus porrò ita comparati, ut nec ferre quietem, nec jura necessitudinis inter se colere scirent, & invidentiâ eò usq; provehebantur, ut ne ab insidiis quidem mutuis ac cædibus abstinerent. Invitati his domesticorum inter illos dissidiorum occasionibus ad concupitam jam dudum & tentatam sæpè Silesiam, Boëmici Reges, Johannes Lucelburgicus astutus princeps ejusq; filius Carolus, auctis inter discordes odiis, non magnò negotiò perfecerunt, ut aliqui sponte, alii expugnati minis vel pretiò, plurimi blandis capti pollicitationibus liberas cervices obviis Bohemorum cassibus implicarent.

Lithvania post multorum seculorum bella cum Regno Poloniae circa ann. Chr. 1386. hac occasione coaluit. Ludovicus Ungarus, de quo supra mentio facta est, cum in Poloniâ annis duodecim regnasset, moriens filiam unicam Hedwigin innuptam reliquit. Quam cum Poloni sceptro destinassent, ob formam & dotem varii eam proci ambiere. Inprimis duo ambi-

guâ inter se spe diu certârunt, Wilhelmus Austriacus Princeps, & Jagello, Gedimini, qui primus occupatæ Lithvaniæ Magnum Ducem acceptô à Russis nomine se appellavit, Nepos. Vilhelmus Hedwigin, Jagello gentem Polonam magis propensâ habuit, obtinuitq; quod voluit, sed hâc lege, ut Christiana sacra amplexus eodem, quo sibi Hedwigin, conjugio Lithvaniam (ad quam Samogitia, & pars Russiæ tûm pertinebat) Poloniæ Regno sociaret.

Pomerania secundum littus maris Baltici longè procurrens Regio, indè & à situ illô in Lingvâ Sclavonicâ *Stemia Pomorska* quasi maritima dicta, olim à Vandalis, Herulis, Obotritis, &c. postea à Sarmaticis populis inhabitata Duces suos habuit, Poloniæ quidem stirpe & clientelâ innexos, sed subindè refractarios. Inter eos, regente Polonos Boleslao Crivousto Svantoborus bellis adversum Danos & hunc ipsum Boleslaum gestis præcipuè enituit. Cujus Liberi paternas possessiones partiti, distinctionem citerioris & ulterioris Pomeraniæ primi fecere. Citeriorem, in quâ est Stetinum, Bertislaus & Ratiborius sortiti sunt. Ex Bertislao nati Boguslaus & Casimirus libertatem

tatem, Leges & Lingvæ vicinæ Germaniæ
amplexi, relictis Polonis, Imperio Romanò se
subdiderunt, & ab Imperatore Friderico Bar-
barossâ in numerum Principum Imperii in Ca-
stris ad Lubecam, ob auxilium contra Danos
præstitum, adoptati sunt. Ulteriores Pome-
rani Poloniæ magis vicini, eorum Societatem,
quæquam bellis aliquando interpellatam, re-
tinuere tamen ad Sventopolcum usq; , qui isti
tractui à Lesco Albò Rege Poloniæ præfectus,
hoc, dum forte lavaret, per insidias interemtò,
pro Duce Pomeraniæ se gessit. Ejus vero filius
Mestvinus, cum prole careret, terræ ejusdem
hæredem scripsit Premislum Majoris Poloniæ
primò Ducem, & mox univæ Regem, agna-
tis suis ob nescio quas similitudines exclusis. Ita
ergò iterum in Polonorum potestatem redacta
ulterior Pomerania est. Sed eandem paulò
post sub Vladislao Loctio Marchiones Brande-
burgenses, qui Premislum ob Pomeranicam,
ut creditur, hæreditatem occiderant, Palatini
Gedanensis ejusdemq; filii prodicione adjuti,
occupârunt. Contra quos cum Crucigeri in
Borussia tùm potentes, à Polonis invocati, inq;
arcem Gedanensem admissi essent, præmium
navatæ

navatæ operæ immensum postulantes, cedere Arce, quam infederant, noluere: quoniam insuper Derfaviam, Choniciam, aliaque vicina oppida ceperunt. Ita ergo hæc Pomeraniæ pars eidem, cui Borussia, Cruciferorum Dominationi subiecta, eosdem postea cum Borussia casus diu habuit, cumque eam simul in gratiam tandem cum Polonis rediit, repudiatis scilicet Crucigeris, ut mox dicetur.

Russia.

Russia meridionalis (nam alia septentrionalis est; quæ Moscovia dicitur) sæpe quidem armis Polonicis, Boleslaorum imprimis virtute subacta, Duces tamen suos semper retinuit. Qui nec fide in Reges, nec concordiam inter se æquæ egere. Casimiri Magni tempore Lubartus Gedemini Lithvanorum Ducis Filius, ducta Vlodimiriensium Ducis filia, omni eorum Russiæ Tractu, qui Lithvanos spectat, potitus est, reliquorum Ducum, qui plures, eoque minores erant, viribus attritis. Reliquum Terræ ejusdem, quod ab Haliciâ, & Leopoli in Poloniam vergit, Boleslaus Masovius, hæredem se matris Russæ ferens, subegit, paulo post veneno à Russis novum jugum male ferentibus necatus. Eam occasione Casimirus, quem

quem ante nominavimus; antiquam ditionem Poloniæ vindicaturus, subitaneis copiis Leopoldin diripuit, & post alterâ expeditione oppidis captis pluribus, tantum terrorem Ducibus injecit, ut paucis sibi reservatis urbibus, reliquam Russiam ipsi concederent. Qui illam, adeo in Provinciam tum redegit, Palatinis, Castellanis, alijsq; Magistratibus ad Polonicum morem ibi constitutis, religione tamen propriâ eidem relicta. Ex eò tempore turbidi nonnunquam Russi, nec malarum molitionum expertes prorsus, tamen nunquam consensu aliquò Imperium Polonicum excutere sunt aggressi. Nostro hoc seculò illa gens, ducibus Cosacis, auxiliantibus Tartaris, æqvè sibi quàm Regno Polonico molestiam facessit.

Inter Samatiæ Gentes, quas Ptolemæus enu-
merat, nominari Boruscos videmus, poniq; in ^{De Bo-}
eâ orâ, quam nunc Livones & Moschi inhabi-
tant. Qui si cum Prussis seu Borussis hodiè ita
vocatis iidem sunt, sedem illos suam nonni-
hil versus Occidentem post Ptolemæi tempora
promovisse oportuit. Quid sit Prussorum
gens olim à Boleslao Chrobræo primo Polono-
rum Rege incursionibus vehementer infestata,
sequen-

sequentibus temporibus multū negotii proximè
adstitis Masoviis, postea & vniversæ Polonorum
nationi facessivit. Dux Masoviorum eqvidem
viribus barbari tūm, & ferocis populi impar, ne-
cesse habuit Fratres Teutonicos, tūm è Syriā eje-
ctos à Saracenis, in auxilium vocare, tradito illis
tractu Culmensi, & quæ inter Vistulam, Mocram
ac Dervanciam interjacent, terris, hāc tamē lege,
inquit Cromer^o, ut ubi Prussos domuissent, Cul-
mensem Tractum redderent, quæ verò de Bar-
baris cepissent, arbitriō bonorum virorum se-
cūm partirentur. Subacta ergò à Religiosis istis
militibus (vulgò Cruciferis vocatis) brevi tem-
pore Prussia est, debellatis partim atq; ab Ido-
latriā abductis, partim deletis incolis, no-
visq; è Germania Coloniis, Principum Urbi-
umq; Teutonicarum ope, sensim introductis,
Regioneq; ipsā sic cultā & exornatā ædificiis fre-
quentib⁹ more & ritu Germanicō: sic ut tandem
etiā Imperatores aliquid juris sibi in hanc pro-
vinciam vendicarent: debiliore istis temporib⁹
potentiā Polonorum, eo quod post Crivoustum
in multos principes & principatus divisi, minus
in commune consultabant, & assiduis Tartaro-
rum Russorum Lithvanorumq; incursionibus
mirè

mirè aliquvandiu fuerant exagitati. Sub Vladislao Loctico cum, ut paulò ante dictum, Pomerania à Marchionibus Brandenburgicis, iuvante Palatini Gedanensis filio, magnam partem Polonis erepta esset, vocati contra illos in auxilium sunt Cruciferi, certis tamen pactis, & de præmio laborum stipulationibus. Quas cum minùs Cruciferi servarent, sed Arce Gedanensi, quam defendendam susceperant, cedere postea abnuerent, pluraq; alia Pomeraniæ oppida sibi raperent, tùm demùm exarsit bellum, quod à Vladislai Loctici temporibus ad Sigismundum I. usq; hoc est, ducentis & amplius annis duravit, brevi aliquando pace, sæpius induciis tantùm interruptum. Regnante verò apud Polonos Casimiro III. tædere Prussos ser- ann. 1454. vitutis, quam sub impotente Crucigerorum dominio patiebantur, cœpit, initâq; conspiratione ab illis ad Casimîrum defecere. Qui cum oppressos in Clientelam recepisset, defendissetq; contra Cruciferos magnis belli labori- 1466. bus fessî tandè Hostes pacem petière quæ & co- iit hâc Lege, ut ditiones Culmësis & Michaloviensis, & Pomerania omnis, Mariæburgum, Elbinga, Stuma, Christiburgum, Tolchemita,

S

cum

cum aliis nonnullis locis cederent Polonis, reliqua retinerent Cruciferi, sed ita, si in fide & clientelâ Polonorum manerent, vid. Crom. l. 26. sub finem. Multis post annis Cruciferorum Magister renunciatus est Albertus Brandenburgicus, qui cum sacramentum ex pacto dicere Regi Poloniæ renueret, bellum resuscitatum est. Sed Albertus, cum frustra opem Imperii contra tam potentem hostem implorasset, Regi se, & quicquid Cruciferorum nomine teneret, subjecit, eumq; in modum primus ex Magistro Teutonico Dux Prussiæ, Poloniæq; Vassallus factus est: conventionem illam nequicquam rescindere conante Cæsare, & ipso Alberto frustra à Camera Imperiali proscripto. Vid. Sleid. l. 7. & 8.

*Electo
Brandenburgicus
unde Dux
Prusiæ.*

Masovia ad hunc modum Poloniæ innexa est. Cum regnante apud Polonos Casimiro III. Janussius Masoviorum Plocensium Dux, cælebs mortuus esset, Ducatum Plocensem Rex jure feudi, ut vocant, ad se devolutum Regnò adjunxit. Janussio frater erat Conradus, cui reliqua Masovia, Varlavienfi, Vissigrodenfi, Zacrocimensi, Ciechanoviensi, Lomzensi, & Novodworensi territoriis distincta ad vitæ dies, Cirnensis

Cirnenſis Terra ſempiterno jure conceſſa. Sed ejus poſteritate extinctâ, omnes hæ terræ Regno Poloniæ ſub Sigismundo I. acceſſere, privilegiis tamen quibusdam veteribus uſq; fruenter.

Circa annum Chriſti 1413. Sigismundus Unſcepuſi-
gariæ Rex, & poſt etiam Germaniæ Impera-
tor, à Vladislao Jagellone Rege Poloniæ octo-
ginta millia ſexagenarum Pragenſium mutuò
petiit, obtinuitq; , oppignerato Jagelloni Scepu-
ſienſi Tractu cum tredecim oppidis, arce ta-
men Scepuſiâ exceptâ. Ex eò tempore Scepu-
ſium in ditione Polonorum eſt ad hanc uſq;
diem. Crom. l. 18. ſub fin.

*Nunciorum Terreſtrium ortus &
autoritas.*

Cùm anno 1469. Caſimirus III. Conventum
Polonorum Minorum (ita appellantur Craco-
viennes, Sendomiriennes, & Lublinenſes)
Viſliciaæ ageret, ſubſidium ad exolvenda ſti-
pendia poſtulans, non abnuit id quidem No-
bilitas, verùm ſine Majoribus Polonis nihil
ſciſcendum ſibi putavit. Quare placuit binos è
Satrapiis ſive Palatinatibus Legatos ad Comitia
Petricoviencia mitti, qui decernendi in com-
mune cum cæteris moderati tributi poteſta-

tem haberent. Atq; hoc tunc fieri coeptum, sic inolevit posterioribus temporibus, ut sine ijs Legatis, seu Nunciis Terrarum (sic enim vocantur) nulla Comitia legitima habeantur, neq; tributum decerni, ac nè Lex quidem ulla ferri possit.

Quò tempore Castellanus Cracoviensis potiore locum Palatinò habere cœperit.

Circa annum 1117.

Boleslaô Crivoustò regnante, Palatinus Cracoviensis Scarbimirus quidam erat, Vir manu animoq; promptus, & rebus benè gestis inclutus. Sed is superbior postea factus, à Boleslaô, cui obtrectare, & opum factionumq; fiduciâ rebellionem minari cœperat, excœcatus & Senatu motus est. Ac ut dignitati ejus major nota inureretur, constitutum tùm fuit, ut Cracoviensis Castellanus Palatinum præcederet. Quod hodieq; observatur, cum in cæteris Palatinatibus primus loco & dignitate Palatinus habeatur. Sed ex longiore excursu, cui veniam dari peto, tandem ad rem reversi telam nostram texere pergimus.

**CAPUT
XXX.**
*Chrono-
graphia,
Geogra-
phia, &
Geome-
tria.*

Historia, ut magnus Vir Gerardus Vossius dicere solebat, duobus velut pedibus nititur, Chronographiâ & Geographiâ. Nam illa

illa temporum lucem infert narrationibus, hæc
situm adscribit locorum, quorum notitiâ sanè
opus est, nisi in orbe, & quæ orbis, Provin-
ciarumq; singularum res persequitur, historiâ,
tanquam in ignotâ sylva errare velimus. In
utraq; non desunt hodiè nobis Autores, qui fa-
cem præluceant. In Chronologiâ Bucholce-
rus, Funccius, Emmius, Scaliger, Calvisius,
Petavius, Helvicus præstant. Ego (quia omnes
legi non possunt à nobili) si brevem quis ve-
lit, Bucholcerum, si prolixum, Calvisium præ-
tulerim aliis: quia etsi cæteris non videntur,
eruditione majores, imò aliquibus vix pares,
tamen usui magis accommodati sunt. In Geo-
graphicis primi manuductores sunt Cluverus
& Bertius: postea ad Ortelios, Mercatores,
Theatra Urbium, & Atlantes progressus fiet.
Qui libri cari equidem sunt, sed pretium sui
multiplici utilitate & svavitate largè refundunt.
Sed inprimis, ut rectè monet Magnus Sævedra,
conclavia illustrium Discipulorum ejusmodi
aulæis & peristromatis vestiantur, quæ tectorio
opere variè elaborata generalem quandâ Orbis
delineationem, h. e. quatuor mundi partes una
cum celebrioribus fluviis, montibus, urbibus
aliisq;

aliisq; insignioribus locis spectanda exhibeant.

Geographiæ mentio revocat me in memoriam cæterarum artium Mathematicarum: quas si omnes disci à Nobilibus vellem, nimis prodigè eorum tempora viderer erogare. Interim Arithmeticam & post hanc Geometriæ elementa omninò illorum digna studio arbitror, neq; quisqvàm opinor contradixerit. Habet ea disciplina usum in re familiari, habet in finium dirimendis controversiis, habet deniq; in munitionibus, & in omni re militari. Quæ hodiè à Geometriâ, atq; inprimis Mechanicâ plurima petit subsidia. Nolim itaq; ejus expertes esse Generosos juvenes, cum horum uti è Martiis operibus cœpit, ità iisdem tueri decus suum soleat. Polona Nobilitas: ipso scilicet soli patrii genio ac positu ad arma invitante, cum à vicinâ Tartarorum Turcarumq; (ut alios jam omittram) potentiâ sæpè vis inferatur his terris, semper certè metuenda sit. Unde etiam anterioribus temporibus non æstimabantur, imò nec his, etsi in deterius fluentibus, multum adeò æstimantur Nobiles, qui partem juventutis & fortunarum non dederint militiæ, adeoq; vel ipsimet bellica fortitudine

*Vide Sa-
vedram
sub symb.
V. edit.
min. p. 37.*

dine, vel saltem missis copiis suis (uti inter Magnates hîc usitatum) bonos se patriæ filios probârint. Si qvi verò â bellô abstinent, (uti sanè aliis delicatæ peregrinationes, aliis valetudo, aliis alia obstât,) eos hunc velut defectû aliis insignibus ac conspicuis dotibus, nisi contemnî velint, pensare oportet. Tantum igitur cûm pretium sit gloriæ militaris in Poloniâ, non sunt Nobilibus negligenda quæ ad eam rem faciunt: legendiq; adeò etiam rerum bellicarum scriptores, quales sunt Vegetius, Onofander, Frontinus, Lipsius de Militiâ Rom. Hermannus Hugo, Starovolscius, de la Noue aliiq; similes.

Istis hætenûs enumeratis exercitationibus ex
 Superiorum deniq; facultatum sacrariis ad-
 dere debent coronidem Nobiles. In *Theolo-*
 giâ eò usq; minimûm progredi nitantur, ut
 religionem suam penitûs intelligant, & ubi ne-
 cessitas postulaverit, defendere, telaq; adeò
 impetentium retundere possint. Sed imprimis
 Theologiæ practicæ navam impendant operam,
 atq; ex eâ Deum diligere & venerâri, piè, justè,
 sobriè vivere, seipsos & conscientiam suam reve-
 reri, opera deniq; Charitatis exercere discant.

Magna

CAPUT

XXXI.

Superio-

rum fa-

cultatum

delibatio.

Magna enim jam licentia & dissolutio ubiq; dominatur, adeò ut quæ vitia erant, abierint in mores. Et inter Nobiles reperiuntur quidem, qui laudatis Majorum suorum vestigiis decora æmulatione insistant, sunt tamen quoq; nimis multi, qui vitiis omnes alios antecunt, genus suum & nobilitatem ex virtutis actionibus præclaris natam, mirè defœdantes, nec non opibus avitis abutentes intemperantissimè.

Juris scientiam meritò magni faciunt Nobiles, cum jus subditis suis dicere subindè teneantur, cum & identidè res ferat, ut judiciis partim terrestribus, (ut vocant,) partim tribunalitiis aut intersint, aut præsent, patente isthac Iudiciorum Præturâ cuilibet Nobili, & inter tot inquietos, & ex libertate sæpè licentiosos nascente facile litium materiâ, ob quam vel vocent alios injus, vel ab aliis vocentur. Sed quia proprium legum ac statutorum Regni codicem Nobilitas Polona habet, eum ut sibi cognitum & familiarem Nobiles reddant, oportet. Ut tamen etiam fundamenta legum patriarum tantò melius percipiat judiciumq; adeò suum ex ipsis juris principiis, verissimis divinitatis radiis, informet, duos minimùm libros velim legere

legere & diligenter legere nè gravetur: primùm Institutiones Iustiniani brevibus notis à doctissimis viris, Corvino inprimis & Joanne Pomereshio illustratos, & postea librum Hug. Grotii de jure Pacis & Belli: qui liber omnigenę eruditionis, qualis Politicum decet, plenissimus est.

Medicinam cuiq; Nobili vel propria valetudo satis commendaverit, & culta illa etiam à Regibus est, nedùm Nobilibus, sed eò usq; in hęc arte proficere, ut morborum suorum, vel alienorum curationem, rem ancipitem, & vitam hominis facile in periculum adducentem, suscipere audent, non est, nisi eorum, qui omnes cogitationes suas & vitam omnem huic arti impendere. Aliquantum verò delibasse ex hęc arte eò prodest, ut tantò faciliùs doctum Medicum nosse atq; adeò adsciscere, & deindè ipsius etiam Medici, quem vocaverit, curam ac diligentiam acuerit quisq; possit. Pręcipuè verò, ut corporis humani fabricam perspiciat, sectiones anatomicas, ubi occasio datur, diligenter à Nobili frequentari velim: & simul brevem Autorem, qualis est Dresserus de partibus humani corporis, vel Anatomia Bartholini, percurri. Cavendum tamen, nè paucillum illud, quod

T Nobilis

Nobilis ex Medicinâ didicerit, typhum aliquem atq; opinionem scientiæ creet: adeoq; is. si Medicus turgidæ ejus scrupulositati non illicò semper satisfacere videatur, diffidentiam inde concipiat, quæ maxima bonarum medicationum remora est. Oportet enim ægrum fidere Medico, & arti ejus, ut cuidam quasi Dei manui, credere, si velit convalescere. In primis autem *Dieteticam Medicinam* quisq; sanè Nobilis jure sibi habet commendatam: quò tanto meliùs regere suam domi valetudinem queat. Neq; enim cujusvis est alere, atq; assiduam sibi habere Medicum. Quanquam & hic nolim svadere, ut certæ & scrupulosæ diætæ Nobilis, præsertim Polonus, assuescat, nisi quis singulari aliquâ corporis imbecillitate eò adigatur. Quæ ipsum à multis quoq; exorbitandi occasionibus, & ut seculum est, necessitatibus, quas validi in vitâ istâ civili vix effugere possunt, excusaverit.

Ad *Dieteticam* istam corporis exercitia pertinent, res à juventute Nobili magni plerumq; habita, & apud externos magnò nummorum & temporis impendiò quæri solita. Ac forsàn aliqua ad corporis robur & agilitatem utcunq; utilia

utilia esse concedi possit, sed multa profectò vaniora sunt, quàm ut tantò pretiò emi debeant. Neq; ad motum corporis necessaria nobili esse puto, cui in patriâ rarò quiescendi spatium, potius verò nimii motus frequentissima & prorsus quotidiana occasio est. Sed de hâc Exercitiorum peregrinorum vanitate, vide & considera quæ doctè verèq; differit Vir natalibus, ingenio, doctrinâ & dignitate Magnus in Poloniâ luâ contra Barclajum defensâ à pag 57. usq; ad 65.

HÆc mea de Educatione nobilis atq; Illustris juventutis sententia est, ita nova ut regiam usitatæ hætenus methodi viam non tam deferat, quam emendet. Si quid etiam minùs tritum occurrat, id nolim ideò tardiùs fidem inveniat. Nihil enim scripsi, nisi certissimis documentis comprobatum. Sed quia in nonnullis lectorem ad alia scripta remisi, incæteris verò vel ordinem minus, vel nimis copiam videri possum sectatus, ideò summa potissimorum Monitorum capita in opere ipsò latè diducta compendio hic tradam: etsi verëor, nè, si ex compendio istò de toto libellò judicium quis facere velit, nihil hic singulare

CAPUT
XXXII.Anace-
phalaosis.

traditum credat : segniorq; adeò ad lectionem totius reddatur. Sed qvi sapiunt, scient, qvale fit iudiciu, qvòd ex arido & informi sceletò de corpore fieri solet. Latinitatis vocabula, & reru vocabulis significataru prima lineamenta ex Vestibulò, & postea Ianuâ Cl. Comenij, tùm Nomenclatoribus indè confectis hauriant discētes. Latinitatis analogiam & anomaliam, hoc est, vocabulorum flexionem, connexionem, usum, tàm illum, qvi sub certa generalium regularu quasi signa revocabilis est, qvàm alteru à regulis generalibus abeuntem ex grammaticis dextra interpretatione intellectui, crebrâ lectione & repetitione memoriæ impressis, percipient. Grammaticam omnibus eandem præscribere non est meum, qvia Scholæ aliæ aliam habent. Brevissima tamen omnium est, qvæ Regia vocatur, nuper Lugduni Batavoru impressa. Plenior Rheniana, & perspicuitate alijs omnibus par, exemplorum verò copiâ etiam superior est : novitate, sed simul ad naturam apprimè accommodatâ methodò Comeniana excellit. Latinitatis puritatem ex Cicerone potissimum bibent discētes : cui addetur Corn. Nepos, &

ex Terentio phrasæ & elegantia, pro adultio-
ribus etiam ex Plautô selectæ. Ad familiari-
um sermocinationum facilitatem assequendam
Progymnasmata Pontani, Colloquia Ludovi-
ci Vivis, Erasmi, Corderii, vel Helvici, qui
ex pluribus ejusmodi unum libellum contexu-
it, conducent. Stylus quàm creberrimè mo-
vendus: proponendæ imitationes, nonnun-
quàm in arenâ, aliquando etiam curâ dome-
sticâ elaborandæ. Fiant versiones ex Latinô &
reversiones: versionibus ex vernaculô sermone
factis versio Præceptoris, vel ipsius Autoris, è
quò deprompta est pericope, textus addatur, &
simul elegantia inde excerptæ subjiciantur.
Materia verò sit seu Ethica, seu politica, seu
historica. Atq; ut moralium vel civilium vir-
tutum prima semina primò ex Cicerone, de-
indè ex aliis à Ciceroniano stylo non dissonis
scriptoribus, maturè animis nobilibus inseran-
tur, sententias ejusmodi ethicas vel politicas,
& quomodò ex ad usum transferendæ aliquan-
dò sint, simul discant.

Ubi nonnihil firmati in stylô fuerint, Rhe-
torica præcepta, tum & variandi dilatandiq;
modos discant; mox ad Chrias accedant, simul

& ex

& ex Cicerone, Muretò, Manutiò, Erasmo, Plinio juniore, Politianò, tùm & aliquas ex illis clarissimorum virorum, quæ separatim hoc titulò excusæ & pleræq; politicæ sunt, Epistolas selectas primò vertant in vernaculum, postea in Latinum, sed cum quâdam Paraphrasi, & mutatis propriis locutionibus in figuratas, & figuratis in proprias, reducant.

Logicæ deinceps elementa proponantur, ejusq; usus demonstretur in Autoribus, quos eloquentiæ vel civilis doctrinæ causa legunt, audiuntve. In primis argumenta in materiis hortandi, dehortatoriis, commendatoriis, nuptialibus, consolatoriis, funebribus, Panegyricis, gratulatoriis, expostulatoriis, purgatoriis, & aliis ejusmodi invenire primò, deindè disporre ex arte Rhetorum, atq; exornare tandem, & memoriter declamare discant. Quam ad rem ut res & verba largiùs suppetant, Orationes Mureti, Baudii, Heinsii, Siberi, Junii Virdungi, Buchneri, Berneggeri, Vernulæi aliorumq; talium; Historiæ Curtii, Cæsaris, Paterculi, Justinii, Sallustii, Livii, Svetonii, & postremò Taciti, inter recentiores Tursellini, Buchanani, Massæi, Stradæ, Puteani, Cromeri, Reidani, Thuanii, &c.

ni, &c. evolvendæ sunt. Subindè & Poëta aliquis, Virgilius in primis, Seneca Tragoëdus, Claudianus, Lucanus, & qui Poëtas inventione & stylò effingit, Barclajus Historicis interponendus est. Ex omnibus verò, quos legerint, Autoribus, optima & elegantissima quæq; uti acutè dicta, adagia, similitudines, Elogia, judicia, Comparationes, Epigrammata, & alia hujus generis, modò suprà diffusè monstratò, excerpent, & ad futurum olim in seriis negotiis, in Orationibus publicè habendis, in congressu & convictu quòvis civili, usum reponant.

Autorum ejusmodi lectioni Philosophiæ tam theoreticæ quàm Practicæ addantur Præcepta. Sed ex Theoreticâ ii potissimum flosculi confectandi sunt, qui ad vitam civilem aliquid adjumenti afferre possint. Quâ in re cum curâ, sed majori operi proludentes, hîc prævivimus.

Ut Historias meliùs intelligant, in Chronographiâ & Geographiâ nobiles exercendi sunt. Addenda etiam Geometria, ars in militiâ & alibi nobilibus pernecessaria.

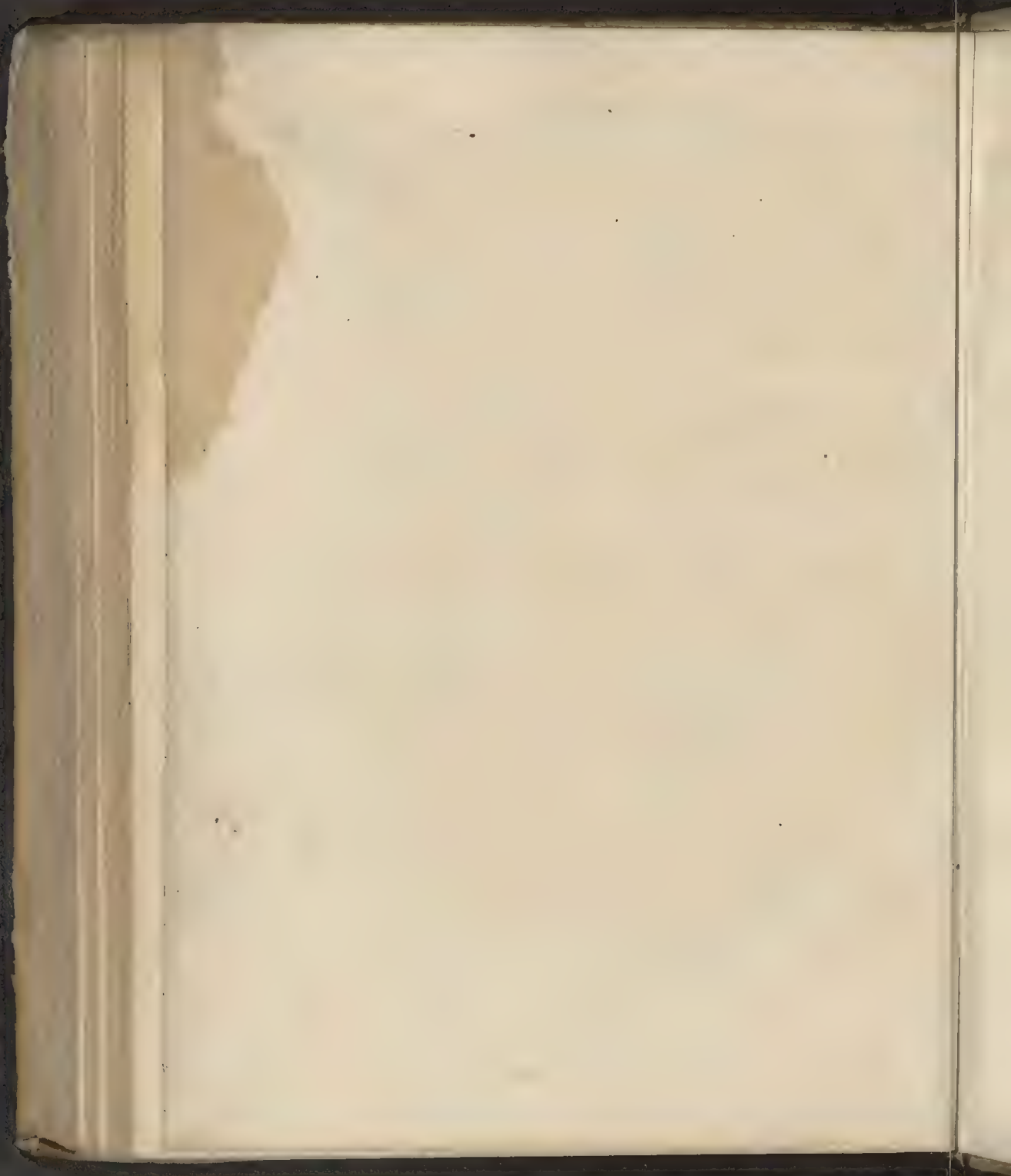
Fastigium deniq; huic universæ eruditionis structuræ Iurisprudentia & Theologia, quantum necesse est, delibatæ imponent. Quod superest,

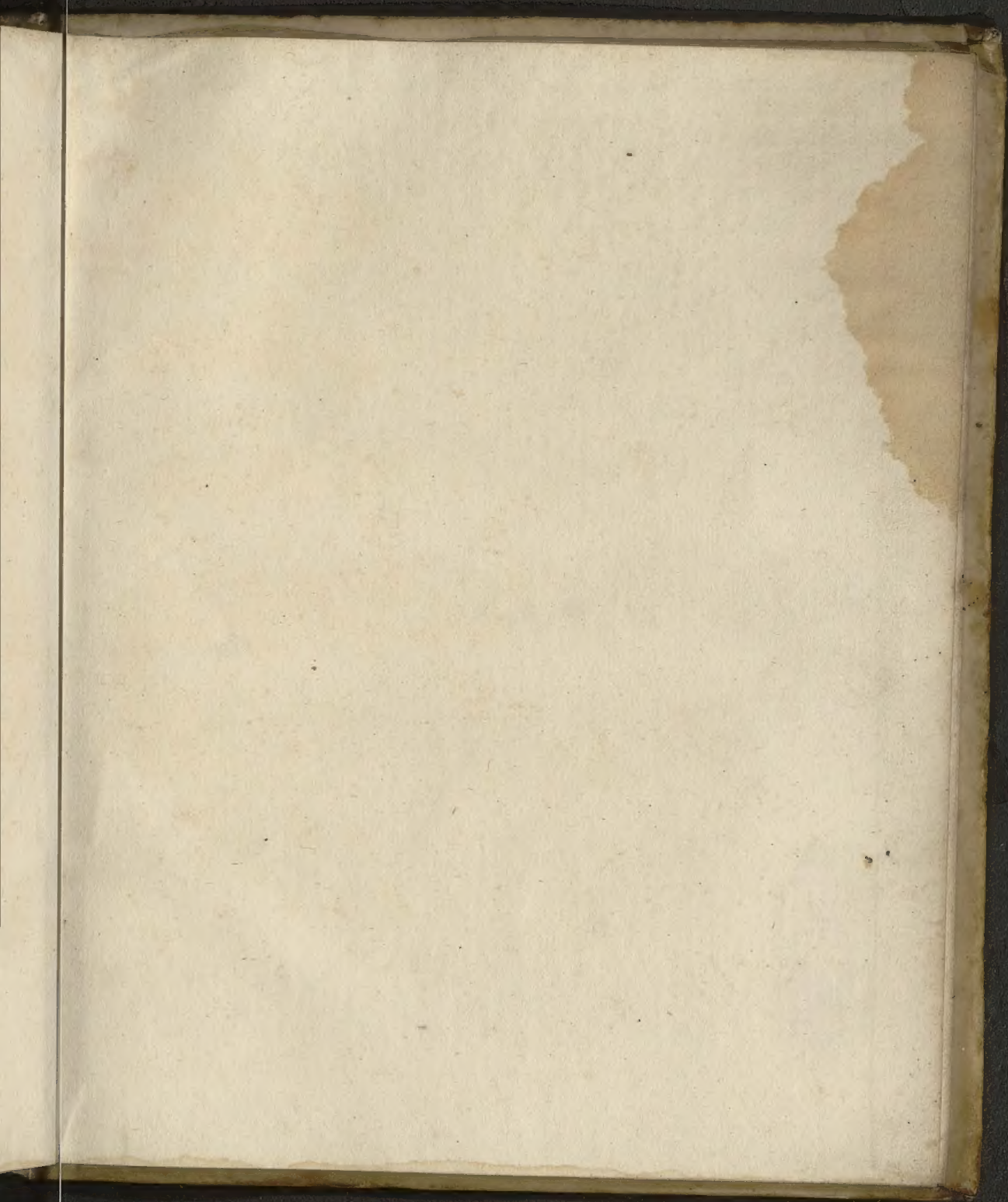
superest, DEUM precor, ut vobis, qvi Illustri
 genere nati ad magna destinamini, animum
 det ad ejusmodi monita seqvacem, tùm & se-
 qvi volentibus gratiam suam, & ingenii cor-
 porisq; vires idoneas largiatur: eò deniq; pro-
 vehat, ut, qvi nunc præscriptum, & exemplum
 alienum seqvimini, inter exempla olîm fulgea-
 tis, quæ imitari alii velint, non nisi rari
 & optimi possint!

Emendanda.

Pag. 16. lin. 19. pro dùm lege cùm p. 21. lin. 23. post quæ pone ma-
 ximè p. 33. lin. 16. post vocem maximè tolle (,) p. 38. lin. 22. lege
 controversias p. 43. lin. 11. lege prævalida p. 45. lin. 5. adde Dec. I.
 & lin. ult. lege Palatium p. 46. lin. 16. adde Dec. I. p. 47. l. 5. adde
 Dec. I. p. 49. lin. 14. adde Dec. I. p. 50. lin. pen. adde Dec. I.
 p. 51. lin. 1. adde Dec. I. p. 54. lin. 11. lege imperari p. 56. lin. 8.
 adde Dec. I. p. 57. lin. 15. adde Joannis p. 58. lin. 22. lege ac-
 commodata p. 60. lin. pen. adde Dec. II. p. 66. lin. antepen. pro
 Jovi pone Herculi p. 67. lin. 15. pone cum priore illo p. 71. lin. 12.
 lege Parietariam p. 75. lin. 1. post observat. pone polit. p. 80. lin.
 17. pone Illustris. p. 93. l. 2. post negotia pone enim p. 96. lin. 25.
 lege scintillâ p. 97. lin. 15. pone inter- & lin. 23. lege acria p. 105. lin.
 14. lege occasione p. 107. lin. 12. lege mortualibus p. 121. lin. ult.
 pro certè pone sanè p. 126. lin. 8. post Tacitum pone Dissertatio-
 nes p. 129. lin. 20. lege Adalberti p. 131. lin. 23. in voce quàm
 tolle accentum p. 135. lin. 17. lege Sarmatiæ.

Reliqua benignus Lector ipse corrigit: donec his omnibus
 accuratiorem limam alia editio admoveat. Quam à nemine ta-
 men, nisi consulto Autore, tentari velim, nè dùm alii fraudem
 molitur, sibi faciat.

Bibl Jag

KSIĘGARNIA
ANTYKWARIAT

DOM
KSIĄZKI
DOM

735969 E
XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

